

VODIČ KROZ ANTIDISKRIMINACIONO ZAKONODAVSTVO

British Embassy
Podgorica

VODIČ KROZ ANTIDISKRIMINACIONO ZAKONODAVSTVO

Podgorica, maj 2014. godine

British Embassy
Podgorica

Ova publikacija je nastala uz podršku Britanske ambasade u Podgorici. Sadržaj Publikacije predstavlja isključivu odgovornost autora i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja Britanske ambasade u Podgorici.

NAZIV PUBLIKACIJE

Vodič kroz antidiskriminaciono zakonodavstvo

IZDAVAČ

Centar za demokratiju i ljudska prava – CEDEM

Bulevar Džorža Vašingtona 51, 3/48

81 000, Podgorica, Montenegro

Tel/fax: +382 20 234-114; +382 20 234-368

www.cedem.me

ZA IZDAVAČA

mr Nenad Koprivica, izvršni direktor

AUTORI/KE

Marijana Laković Drašković

Biljana Braithwaite

Adam Weiss

Emma Fenelon

SARADNICA NA PUBLIKACIJI

Danijela Vujošević

TEHNIČKA PRIPREMA, DIZAJN I ŠTAMPA

Praxis Montenegro

TIRAŽ

100 primjeraka

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. POLOŽAJ MANJINSKIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI	11
2.1 Netolerancija, legislativa, stanje institucija i suzbijanje diskriminacije	11
2.2 Diskriminacija po osnovu pripadnosti manjinskom narodu i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama	12
2.2.1 Legislativa, strategije i stanje	12
2.2.2 Zastupljenost manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica u državnim organima i jedinicama lokalne samouprave	14
2.2.3 Položaj Roma, Aškalija i Egipćana u Crnoj Gori	15
2.2.4 Upotreba jezika i pisma	17
2.3 Diskriminacija po osnovu pola u Crnoj Gori	18
2.3.1 Najčešći oblici diskriminacije po osnovu pola u Crnoj Gori	18
2.3.2. Participacija žena u predstavničkim tijelima	19
2.3.3 Nasilje nad ženama u Crnoj Gori i zaštita	20
2.3.4 Položaj žena zavisnica od droga u Crnoj Gori	21
2.4 Diskriminacija osoba sa invaliditetom	21
2.4.1 Trendovi zaštite od diskriminacije osoba sa invaliditetom	21
2.4.2 Edukacija kao sredstvo borbe protiv diskriminacije	24
2.5 Diskriminacija osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta	24
2.5.1 Stereotipi, predrasude i nevidljivost	24
2.5.2 Pripadnost LGBT zajednici nije bolest	26
2.5.3 Istopolne zajednice	27
2.5.4 Komunikacija i saradnja Vlade i nevladinog sektora	28
3. MEĐUNARODNI DOKUMENTI KOJIMA JE ZABRANJENA DISKRIMINACIJA	33
3.1 Dokumenti Ujedinjenih nacija i dokumenti nastali pod okriljem Ujedinjenih nacija	33
3.2 Dokumenti Savjeta Evrope	35
3.3 Dokumenti Evropske unije	36
3.4 Dokumenti drugih organizacija	37
4. ZABRANA DISKRIMINACIJE PREMA EVROPSKOJ KONVENCIJI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA	39
4.1 Uvod u Evropsku konvenciju	39

4.1.1	Mehanizmi za sprovođenje	39
4.1.2	Razvoj Konvencije i Suda	40
4.1.3	Načelo supsidijarnosti	40
4.1.4	Slobodna procjena	41
4.2	Uvod u član 14	41
4.3	Praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESLJP)	42
4.3.1	Pol	42
4.3.2	Rasa, etničko porijeklo, nacionalnost	44
4.3.3	Diskriminacija pripadnika/ca romske zajednice	44
4.3.4	Seksualna orijentacija i rodni identitet	46
4.3.5	Invaliditet	48
4.3.6	Protokol 12	49
4.4	Procesni vodič za podnošenje predstavke Sudu u Strazburu	49
4.4.1	Život predstavke	49
4.4.2	Uvođenje predstavke	50
4.4.3	Kriterijumi prihvatljivosti	51
5.	PRAVNI OKVIR ZABRANE I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE U PRAVNOM SISTEMU CRNE GORE	55
5.1	Zabrana diskriminacije u Ustavu Crne Gore	55
5.2	Zakoni koji sadrže antidiskriminatorne odredbe u pravnom sistemu Crne Gore	57
5.3	Zakon o zabrani diskriminacije	63
6.	VODIČ KROZ ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE	65
6.1	Definicija diskriminacije	65
6.2	Osnovi, oblici i područja diskriminacije	67
6.3	Zaštita od diskriminacije	75
6.4	Institucije nadležne za postupanje u slučajevima diskriminacije	76
6.4.1	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	76
6.4.2	Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i diskriminacija	77
6.4.3	Položaj i nadležnost Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore	77
6.4.4	Popunjeni obrazac pritužbe	80
6.5	Sudovi kao institucionalni mehanizmi zaštite od diskriminacije	83
6.6	Inspekcijski nadzor	85
7.	OSTALI ZAKONI KOJI PROPISUJU PREKRŠAJNE SANKCIJE	87
8.	KRIVIČNO-PРАВNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE	89
9.	USTAVNO-SUDSKA ZAŠTITA	91
	Prilog 1: Zakon o zabrani diskriminacije (prečišćeni tekst)	
	Prilog 2: Obrazac Predstavke Evropskom sudu za ljudska prava	

1. UVOD

U svjetskoj populaciji nijesu postojale, niti postoje, dvije jedinice za koje se može tvrditi da su bile, ili su istovjetne. Međutim, posmatrajući u odnosu na određeno svojstvo, uz viši ili niži nivo razlika u okviru posmatranog svojstva, mogu se uočiti više ili manje brojne grupe. Tako, u pogledu pola razlikuju se dvije grupe (lica muškog i lica ženskog pola), približno jednake brojnosti. S druge strane, antropologija prepoznaje samo jednu rasu (ljudska rasa), dok je najrasprostranjenija podjela na tri osnovne grupe ljudi: bijelu, crnu i žutu rasu. Govoreći o većim ili manjim razlikama u svojstvu jedne grupe, misli se, primjera radi, da i unutar grupe ljudi bijele rase, postoje razlike u nijansama, pa je, npr. boja kože ljudi sa sjevera Evrope u većini slučajeva svjetlija od boje kože većine stanovnika juga Evrope. Dalje, podjele mogu biti u odnosu na: nacionalnost, invaliditet, pol, seksualnu orijentaciju, rodni identitet, vjersku pripadnost, partijsku pripadnost, zdravstveno stanje, starosnu dob, itd.

Od postojanja ljudske vrste do danas, a nažalost i danas, postojale su i postoje nesporazumi, koji su dovodili i dovode do manje ili više ozbiljnih problema u odnosima između raznih grupa, što čini ozbiljnu smetnju za stvaranje uslova za suživot, odnosno uslova sadržanih u maksimi da ne činiš drugome ono što ne želiš da tebi drugi čini, čije zaživljavanje sve više postaje neophodnost opstanka civilizacije, imajući u vidu da se brojnost populacije sve brže uvećava, a time i njene potrebe. Veliko je pitanje da li resursi Zemlje mogu da budu dodatna podloga za zadovoljavanje tako brzo rastućih potreba, što ostavlja otvorenim pitanje kretanja civilizacije u smjeru jačanja konfliktности.

Diskriminacija je društvena pojava koja ne datira od juče, niti je samo locirana u Crnoj Gori već seže do daleke prošlosti (praktično od nastanka ljudske vrste), i to svuda tamo gdje su postojali i postoje ljudi. Po posljedicama, diskriminacija ima negativni predznak, a u nekim, i to ne mnogo dalekim vremenima, niti samo na udaljenim prostorima, ova pojava imala je karakteristike društvene pošasti. Sjetimo se samo primjera zločina, koji se dogodio nedaleko i nedavno, kada je na najgrublji način likvidirano oko 8.000 ljudi svih uzrasta i oba pola samo zbog toga što su bili druge vjeroispovijesti i/ili nacionalnosti od onih koji su zločin počinili. Nijesmo sigurni da među počiniteljima nije bilo i građana Crne Gore. Utješno je što se može konstatovati da su uvijek postojale, i da sada postoje, snage, koje su se suprostavljale, i koje se sada suprostavljaju daleko organizovanije i efikasnije, diskriminaciji kao društvenom zlu. Rezultati doprinosa tih snaga su očigledni. Navedimo ovdje samo primjer ukidanja aparthejda (segregacije, odnosno vrlo rigidnog oblika diskriminacije, na rasnoj osnovi) u Južnoafričkoj Republici 1994. godine, dolaskom Nelsona Mandele na vlast,

nakon skoro pola vijeka egzistencije (aparthejd uveden 1948. godine) i ogromnih patnji kojima su bili izloženi čitavo to vrijeme nebijelci u ovoj državi.

Vrlo rasprostranjena društvena pojava kada neki pojedinci ili grupe ljudi nametnu takve stavove da neke grupe ljudi, određene nekim svojstvom, a ne svojim kvalitetima i/ili ponašanjem, treba da imaju veća, a neke manja prava, i kada neko takve stavove realizuje, naziva se diskriminacija. Pod diskriminacijom se obično podrazumijeva pravljenje razlike prema jednom ili grupi lica s obzirom na lična svojstva. Pri tome, diskriminacija može biti negativna ili pozitivna (afirmativna akcija). Ovdje ćemo se ipak ograničiti isključivo na tzv. nedozvoljenu (negativnu) diskriminaciju, pa, kada bude pominjana diskriminacija, smatraće se da se radi o nedozvoljenoj diskriminaciji, ako drugačije nije eksplicirano.

Ozbiljni problemi, koji znatno doprinose stvaranju konfliktnih situacija među grupama, su tzv. stereotipi i predrasude. Stereotipi su slike (obično neutemeljena negativna mišljenja) stvorene o nekoj grupi, a koje su svojstvene samo toj grupi (npr. đevojke iz toga mjesta su pričalice.). S druge strane, predrasuda je unaprijed donesen sud ili mišljenje, koje drugi nekritički prihvataju, obično vrlo emotivno, kao svoje u komunikaciji sa drugima ili o drugima. Da bi ilustrovali nastanak i moguće posljedice predrasude, pretpostavimo da je jedan učenik tehničke škole bio svjedok kako su dva učenika ekonomske škole zagovarala fašizam kao sistem koji obezbjeđuje blagostanje građana, te da je učenik tehničke škole okupio učenike svoje škole da bi se fizički obračunali sa učenicima ekonomske škole, smatrajući ih sve fašistima. Ovakvi, nepromišljeni, čin morao je dovesti do vrlo grubog nasilja, koje je moglo rezultirati i smrtnim ishodom.

Stereotipi i predrasude imaju slična svojstva, a i moguće posljedice. Ipak, osnovna razlika među njima je u tome što su stereotipi svojstveni grupama, a predrasude pojedincima. Ono što bitno doprinosi kvalitetu suživota, bez obzira na različitosti, jeste tolerancija. Naime, tolerancija predstavlja koncept prema

kojem razlike mogu predstavljati samo razlog za obogaćivanje ideja i kultura, pa čak i uslova za stvaranje materijalnih dobara, a ne nikako za ograničenja, pod uslovom da moguće razlike ne ugrožavaju druge. Jednostavnije rečeno, to je koncept koji se oslanja na maksimu živi i pusti drugoga da živi. Tolerancija uključuje svjesnu odluku da se postupi nenasilno ili uzdržano. Zasnovana je i na vjerskim učenjima svih dominantnih religija, ali i na državnim zakonima, koji ustanovljavaju pravo na različito mišljenje i neugrožavanje pojedinca.

Stereotipi i predrasude, za razliku od tolerancije, zahtijevaju mnogo manje, ili nimalo, truda (mentalnog ili drugog) da bi se spoznali i koristili, dok, da bi se prihvatila tolerancija u punoći svoje humane misije, neophodno je permanentno angažovanje, naročito u usvajanju naučnih i kulturoloških zaostavština najznačajnijih duhova proteklih vremena. Ovo čini mnogo složenijom borbu za humanu budućnost civilizacije. Zbog toga su, još uvijek, neophodne mjere koje, za suzbijanje diskriminacije, podrazumijevaju represiju, koja, da bi bila primjerena cilju, mora biti oslonjena na Zakon donešen na demokratski način, odnosno na način koji, za sada, nema prihvatljiviju alternativu.

U okviru ovog vodiča biće riječi o položaju manjinskih zajednica u Crnoj Gori, u neophodnoj mjeri će biti obrađeni međunarodni dokumenti koji tretiraju materiju zabrane diskriminacije (dokumenti Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope i Evropske Unije, kao i oni dokumenti nastali pod okriljem ovih međunarodnih organizacija). Isto tako, ovdje će biti objašnjen položaj ovih dokumenata u odnosu na odgovarajuće nacionalno zakonodavstvo Crne Gore, o kojem će biti dato više, naročito kada je u pitanju materija čije poznavanje bi moglo biti od neposrednog interesa za korisnike ove publikacije. Kada se radi o stanju u Crnoj Gori vezanom za problem diskriminacije, provedena su određena istraživanja; iz istraživanja koja su sproveli CEDEM i MLJMP biće prezentirani najinteresantniji podaci i zaključci. Institucionalnim mehanizmima zaštite od diskriminacije biće posvećena posebna pažnja, naročito u dijelu materije koja sadrži konkretna uputstva o načinu obraćanja institucijama.

Kroz sopstvenu praksu, autori/ke su zapazili da kod građana Crne Gore (i ne samo kod njih) postoji nedovoljna obaviještenost o tome kako prepoznati da neki akt ili radnja ima obilježja diskriminacije, pa su tom problemu, u ovom tekstu, posvetili značajnu pažnju ilustrujući to primjerima.

Autori/ke su ocijenili da se mnoge stvari, koje bi zahtijevale opširna objašnjenja, mogu mnogo jednostavnije i za praksu primjerenije, objasniti putem odgovora na najčešće dileme građana (pitanja), te su i to u velikoj mjeri uvažili pri pisanju ove publikacije.

Evropski sud za ljudska prava iz Strazbura (ESLJP) predstavlja kod građana, a i u stručnoj javnosti, s razlogom, sinonim za posljednju i čvrstu liniju odbrane ljudskih prava građana članica Savjeta Evrope. To je razlog što mu, u ovoj publikaciji, autori posvećuju posebnu pažnju, uključujući detaljna pojašnjenja vezana za njegove nadležnosti, uslove za obraćanje i način obraćanja. Takođe, u okviru materije o ESLJP, ovdje je dato više primjera iz njegove prakse sa detaljnim pojašnjenjima. Na kraju Vodiča dati su, kao prilozi, Zakon o zabrani diskriminacije i obrazac aplikacije Evropskom sudu za ljudska prava.

2. POLOŽAJ MANJINSKIH ZAJEDNICA U CRNOJ GORI

2.1 Netolerancija, legislativa, stanje institucija i suzbijanje diskriminacije

Ukupnu populaciju Crne Gore čini oko 51,2% žena i 48,8% muških osoba (MONSTAT). Od toga između 10% i 11% čine osobe sa invaliditetom, između 3% i 6% LGBT osobe, između 2% i 3% pripadnici romske, aškaljske i egipćanske zajednice, itd. Dakle, radi se o društvu veoma heterogenog sastava, a i kratke tradicije demokratskog uređenja. Tradicionalno netolerantno društvo, kakvo čine građani Crne Gore, koje je tek od nedavno počelo sistemski da se bavi suzbijanjem diskriminacije, i to prvenstveno na nivou stvaranja odgovarajuće legislative i, u manjoj mjeri, edukacije i institucionalne izgrađenosti, još je daleko od toga da je osposobljeno da se uspješno bori protiv diskriminacije kao što to rade društva duge demokratske tradicije. Na to ukazuje i istraživanje, koje je realizovala nevladina organizacija "Centar za demokratiju i ljudska prava" iz Podgorice (CEDEM) u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska prava na temu „Diskriminacija manjinskih naroda i marginalizovanih društvenih grupa“ i prezentirala javnosti 13. juna 2011. godine. Predmet istraživanja bila je diskriminacija društvenih grupa, kao referentnih: žene, pripadnici/ce različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta, pripadnici/ce etničkih manjina, starije osobe, Romi i osobe sa invaliditetom.

Istraživanje CEDEM-a je pokazalo da je preko 63% anketiranih građana mišljenja da je diskriminacija Roma veoma, ili uglavnom, izražena. Slijede osobe sa invaliditetom, LGBT osobe, starije osobe, nacionalne manjine, dok svaki treći ispitanik, ili oko 33%, smatra da su najviše diskriminisane žene.

Oko 56% građana anketiranih u svrhu realizacije projekta CEDEM-a smatra da je diskriminacija navedenih društvenih grupa najizraženija pri zapošljavanju, dok je 25% ispitanika mišljenja da je najmanje zastupljena u sudskim postupcima.

Istraživanje je pokazalo da više od 76% ispitanika za susjede ne želi korisnike droga, 57% ne želi za susjede LGBT osobe, a 54% ne želi za susjede osobe zaražene AIDS-om. Svaki peti

anketirani pri ovom istraživanju izjasnio se da ne bi želio da mu je prvi susjed osoba albanske nacionalnosti.

Dalje, ispitanici misle da najmanje uspjeha pri zapošljavanju imaju Romi i osobe sa invaliditetom, a potom slijede starije osobe, LGBT osobe, manjinski narodi i na kraju žene. Jedan od rezultata istraživanja je da su Romi i osobe sa invaliditetom najdiskriminisaniji u pogledu zdravstvene zaštite i dostupnosti obrazovanja.

Relativno visok procenat ispitanika u okviru CEDEM-ovog projekta „Diskriminacija manjinskih naroda i marginalizovanih društvenih grupa“ (58%), mišljenja je da su institucije sistema dale najveći doprinos u zaštiti i promociji prava žena, dok je oko 48% ispitanika mišljenja da se najmanje uradilo u sprječavanju diskriminacije homoseksualno orijentisanih osoba. Oko 62% anketiranih je protiv održavanja "Gej parade" u Crnoj Gori što ukazuje da je javnost "intimno diskriminatorски orijentisana prema LGBT osobama".

S obzirom na navedeno istraživanje CEDEM-a, posebno ćemo prikazati situaciju u Crnoj Gori u pogledu diskriminacije: manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, po osnovu invaliditeta, pola i rodnog identiteta i seksualne orijentacije.

2.2 Diskriminacija po osnovu pripadnosti manjinskom narodu i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama

2.2.1 Legislativa, strategije i stanje

Diskriminacija po osnovu pripadnosti manjinskom narodu i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama nije bila predviđena kao poseban oblik diskriminacije u Zakonu o zabrani diskriminacije, ali to ne znači da u legislativi Crne Gore nijesu sadržane antidiskriminatorске garancije po ovom osnovu. Međutim, izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, koje je Skupština Crne Gore usvojila 26. marta 2014. godine, a koje su stupile na snagu 19. aprila 2014. godine, kao poseban oblik diskriminacije propisana je rasna diskriminacija. Ove garancije su dosta široko zastupljene u Ustavu Crne Gore iz 2007. godine, i njima su posvećeni članovi 79-80 u glavi 5. Pored toga, u Crnoj Gori je od 2006. godine na snazi Zakon o manjinskim pravima i slobodama.

Već u članu 1 Zakona o manjinskim pravima i slobodama navedeno je da se manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama, odnosno njihovim pripadnicima, obezbjeđuje zaštita ljudskih prava i sloboda kao i ostalim svim građanima. Ovo načelno opredjeljenje zakonodavca uobličava se posebnim

pravilima, koja se odnose na cjelokupnost pravnog položaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori. Međutim, ovim zakonom na potpuniji način bi trebalo urediti sastav i izbor članova savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i status Fonda za zaštitu i ostvarivanje manjinskih prava, nadležnost, organizaciju, način rada i odlučivanja, kontrolu rada i druga pitanja od značaja za rad Fonda. Trebalo bi obezbijediti da opšti, slobodni i neposredni izbori za sastav nacionalnih savjeta, doprinesu dosljednijem očuvanju njihovog nacionalnog identiteta, kao i da ustanove, društva, udruženja i nevladine organizacije manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, u okviru svojih ciljeva i djelatnosti, kroz ravnopravno učešće na javnom konkursu Fonda, ostvare pravo na raspodjelu sredstava koja izdvaja država Crna Gora za finansiranje projekata za podršku aktivnostima značajnim za očuvanje i razvoj nacionalnih, odnosno etničkih posebnosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i njihovih pripadnika u oblasti nacionalnog, kulturnog, jezičkog i vjerskog identiteta. Propisivanjem vršenja kontrole zakonitosti rada Fonda i njegovih pojedinačnih i drugih akata, značajnije bi se unaprijedila zakonitost njegovog rada i odlučivanja, odnosno zaštita prava učesnika u postupcima, u skladu sa Ustavom, međunarodnim sandardima i zakonom.

I izbornom zakonodavstvu bavi se pravima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Ovim zakonodavstvom obezbijedena je autentična politička reprezentacija manjinskih naroda na državnom nivou. Međutim, izbornim zakonodavstvom Crne Gore ovakva rješenja nijesu obuhvatala lokalni nivo i pored toga što je to pravo Ustavom zagarantovano, te je bilo neophodno raditi na daljem unaprijedjenju izbornog zakonodavstva, kako bi se mehanizam autentične reprezentacije obezbijedio i u lokalnim zajednicama. To je i urađeno izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika koje je Skupština Crne Gore usvojila u martu 2014. godine. Takođe, izbornim zakonodavstvom treba obezbijediti učešće u raspodjeli mandata i zbornih lista za izbor poslanika romske manjinske nacionalne zajednice, što navedenim izmjenama i dopunama nije obuhvaćeno.

Vlada Crne Gore usvojila je Strategiju manjinske politike. Usvojeni su i dokumenti Savjeta Evrope - Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima.

I pored napretka koji je učinjen u ovoj oblasti, neophodno je konstatovati da se predstavnici manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i dalje suočavaju sa brojnim problemima u: oblasti zapošljavanja u javnoj sferi, u proporcionalnoj zastupljenosti u institucijama pravno-političkog sistema, u

političkoj reprezentaciji, kao i sa određenim problemima u oblasti: obrazovanja, kulture, informisanja i izdavačke djelatnosti. U tom smislu, svi organi, organizacije i ustanove treba da, u što kraćem periodu, preduzmu potrebne aktivnosti kako bi se ovo stanje unaprijedilo.

Da bi ostvarivanje manjinskih prava zaživjelo u mjeri dostojnoj zahtjevima savremene civilizacije, nužno je ostvariti čitav niz pretpostavki, kao što su: normativne i institucionalne pretpostavke, visok nivo političke volje, povoljno socio-ekonomsko i socio-demokratsko okruženje, stalna dogradnja demokratske građanske svijesti, kao i demokratske pravno-političke kulture. Nažalost, sve su to procesi koji, da bi se realizovali na zadovoljavajućem nivou, zahtijevaju dosta vremena.

U Crnoj Gori, posebno je težak položaj pripadnika zajednice Roma, Aškalija i Egipćana. Ova konstatacija se naročito odnosi na položaj ove populacije u kampu „Konik“ u Podgorici. U najtežem položaju, kada govorimo o ovoj populaciji, su njihovi pripadnici za koje se kaže da su „pravno nevidljivi“, odnosno oni njihovi pripadnici koji nemaju: izvode iz matičnih knjiga rođenih niti identifikaciona dokumenta (lične karte, pasoše i zdravstvene knjižice). Ova lica praktično žive van pravnog sistema Crne Gore.

Crna Gora je ispunila obavezu propisanu članom 25, stav 2 Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Savjeta Evrope, i u septembru 2012 godine podnijela je svoj Drugi izvještaj o primjeni ove Konvencije. Pri tome, od značaja su tri pitanja, o kojima će ovdje biti riječi.

2.2.2 Zastupljenost manjinskih naroda i drugih manjinskih zajednica u državnim organima i jedinicama lokalne samouprave

Pored činjenice da su se u posljednje vrijeme ulagali značajni naponi da se postigne adekvatna zastupljenost manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima i jedinicama lokalne samouprave, ovo pitanje se još uvijek postavlja kao problem na kojem treba više i upornije raditi. Zamjenica zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, ovim povodom, nakon sprovedenog istraživanja, 2008. godine je dala preporuku državnim organima i organima lokalnih samouprava da, prilikom prijema u rad novih službenika i namještenika, vode računa o srazmjernoj zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Takođe, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa Upravom za kadrove, par godina kasnije sprovelo je slično istraživanje.

2.2.3 Položaj Roma, Aškalija i Egipćana u Crnoj Gori

Položaj pripadnika zajednice Roma, Aškalija i Egipćana je i dalje loš. Punoljetni pripadnici zajednice „pravno nevidljivih“ Roma i Egipćana su, uglavnom, došli u Crnu Goru nakon oružanih sukoba 1999. godine, sa teritorije Kosova. Najveći dio ove populacije živi u veoma lošim uslovima, u tzv. „neformalnim“ naseljima. Među njima je najznačajnije naselje Konik (Podgorica), u kojima je smješten najveći broj ovih lica.

Uporednopravna iskustva razvijenih zemalja, kao što su SAD i Španija, ali i onih u razvoju kao što je Venecuela, potvrđuju da se problem „pravno nevidljivih“ lica i njihova elementarna socijalna inkluzija, može pravno-tehnički riješiti u kratkom vremenskom periodu.

Crna Gora je proteklih godina, shodno usmjerenjima i preporukama Evropske komisije, a u kontekstu pristupanja Države Evropskoj uniji, značajno poboljšala pristup dokumentaciji i tržištu rada svih izbjeglica koji su uredno registrovani. Zahvaljujući aktivnostima agencija UN-a, ali i kroz direktna programska izdvajanja iz državnog budžeta, preko Nacionalnog savjeta Roma u Crnoj Gori i organizacija civilnog društva, realizovani su brojni programi pravne i neposredne praktične pomoći u kompletiranju dokumentacije neophodne za dobijanje ličnih dokumenata i regulisanje odgovarajućeg statusa u Crnoj Gori.

Nakon izmjena Zakona o strancima, svim osobama sa regulisanim statusom stranca, sa stalnim nastanjenjem, po ubrzanijoj proceduri, izdate su dozvole za rad i izvršena je njihova registracija na biroima rada nacionalne agencije za zapošljavanje – Zavoda za zapošljavanje Crne Gore. To je, prije svega, omogućilo nesmetan pristup ovih lica socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti.

Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period od 2012. do 2015. godine, kao jedan od prioriteta, istaknuto je promovisanje socijalne inkluzije i smanjenje siromaštva, kroz unaprijeđenje sistema socijalnih davanja i socijalnih usluga, sa jednim od ciljeva pružanja pomoći ovoj populaciji u zapošljavanju. Međutim, i dalje je vrlo mali broj pripadnika ove zajednice zaposlen.

Može se reći da sada ne postoje barijere za pristup tržištu rada administrativne prirode, osim za pravno nevidljiva lica, koje su postajale ranije. Sada se kao barijere prepoznaju stručna osposobljenost i vještine koje predstavljaju ozbiljne prepreke za intenzivnije zapošljavanje, pa time i za pristup zaradama. Dugogodišnja zapostavljenost ove populacije odražava se na njihovu ukupnu socijalnu inkluziju. Značajan broj pripadnika romske i egipćanske raseljeničke populacije je funkcionalno i elementarno nepismen, bez stručnih kompetencija, što bitno ograničava mogućnost dobijanja posla. Redovni obrazovni sistem nije uspio da vrati i ponovno integriše veliki broj djece i mladih koji su sada, a očekuje se da će i u budućnosti, predstavljati ozbiljan socijalni problem usljed njihove nepismenosti, nedovoljnog obrazovanja i neposjedavanja stručnih vještina. Zbog toga, smatra se da je potrebno da se započne sa realizacijom programa elementarnog funkcionalnog opismenjavanja da bi se moglo prići obukama za jednostavna stručna zanimanja, koja potražuje crnogorsko tržište rada. Vlada Crne Gore je usvojila poseban "Nacionalni program funkcionalnog opismenjavanja stanovništva" koji omogućava da se, kroz odgovarajući fond časova, u okviru par mjeseci, završe četiri razreda osnovne škole, što dalje omogućava učešće u zanatskim obukama za jednostavna stručna zanimanja.

Požar u kojem su 24. jula 2012. godine izgorijele barake, u kojima je bilo smješteno 800 lica pripadnika romske i egipćanske nacionalnosti, aktivirao je mnoge državne institucije, predstavnike međunarodnih organizacija i civilnog sektora da djeluju u smjeru saniranja posljedica. Privremeni smještaj ovih lica obezbijeđen je u okviru kampa "Konik I", tj. šatorskog naselja, koje je podignuto na toj lokaciji i koje treba da predstavlja privremeno rješenje smještaja ugroženih porodica. U 2012. godini povećana je vidljivost kvalitetnih i održivih inicijativa iz romske i egipćanske zajednice.

Preko NVO "Institut socijalne inkluzije", uz podršku Vlade Crne Gore, sprovodi se program stipendija za srednjoškolce i studente iz romske i egipćanske zajednice. Od 2012. godine povećan je broj upisanih osoba iz ovih zajednica na Univerzitet Crne Gore. Takođe, Crna Gora, zahvaljujući ovim naporima, bilježi pozitivne trendove u srednjoškolskom obrazovanju Roma i Egipćana, a njihovo napuštanje školovanja dosta rjeđe. Uočava se problem što još uvijek nije pronađen odgovarajući i održiv model kontinuirane podrške i redovne isplate stipendija prema krajnjim korisnicima, kao i problem što podrška ne prati tok školske već kalendarske godine.

I pored toga što postoje izvjesni pomaci u pravcu poboljšanja položaja ove zajednice, potrebno je preduzeti dalje mjere kako bi se došlo do suštinskih pozitivnih promjena. Neophodno je, između ostalog: posvetiti više pažnje podizanju

svijesti javnosti, raditi na edukaciji i osnaživanju ove manjine, s obzirom da njeni pripadnici još uvijek nedovoljno poznaju svoja prava i, istovremeno, edukovati širu javnost u cilju boljeg prepoznavanja i suzbijanja diskriminacije ove populacije.

Vlada Crne Gore je aprila 2012. godine usvojila Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016. godine.

2.2.4 Upotreba jezika i pisma

U Crnoj Gori je pitanje upotrebe službenog jezika i pisma i upotrebe jezika i pisma u službenoj upotrebi regulisano:

- Ustavom Crne Gore iz 2007. godine;
- Opštim zakonom o obrazovanju i vaspitanju;
- Zakonom o putnim ispravama;
- Zakonom o ličnoj karti;
- Zakonom o manjinskim pravima i slobodama.

Ustavom Crne Gore, članom 13, određeno je:

- "Službeni jezik u Crnoj Gori je crnogorski jezik;
- Ćirilčno i latinično pismo su ravnopravni;
- U službenoj upotrebi su i srpski, bosanski, albanski i hrvatski jezik."

Ustavna rješenja su u skladu sa Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima i Evropskom poveljom o regionalnim i manjinskim jezicima.

Pored osnovnih načela vezanih za upotrebu jezika i pisma datih u Ustavu Crne Gore, u Crnoj Gori je ova problematika, kako smo već naveli regulisana sa više zakona, koji se odnose na pojedine oblasti. Crna Gora, na ovaj način nije cjelovito zakonom uredila upotrebu službenog jezika i pisma i jezika i pisma u službenoj upotrebi u skladu sa Ustavom Crne Gore i međunarodnim dokumentima. Većina država Regiona opredijelila se za donošenje posebnog Zakona o upotrebi službenog jezika i pisma, kojim se na cjelovit način uređuje ovo pitanje. Pokazuje se da je takav pristup cjelishodan, te da njihova iskustva treba koristiti. Na taj način, smanjio bi se rizik da pojedina pitanja ostanu neuređena, ili da postoje nedosljednosti ili nesaglasnosti u regulativi ove veoma važne materije. Zakonom treba regulisati i pojasniti, naročito:

- što se smatra upotrebom službenog jezika i pisma i jezika i pisma u službenoj upotrebi (definisati);
- upotrebu službenog jezika i pisma i upotrebi, jezika i pisma u službenoj upotrebi u komunikaciji državnih organa, organa lokalne samouprave,

- javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja sa građanima, kao i strankama u postupku koji se vodi pred tim organima (upravni, sudski...);
- ispisivanje naziva firmi i drugih javnih natpisa;
 - ispisivanje saobraćajnih znaka i putnih pravaca (magistralnih i međunarodnih), naziva mjesta i drugih geografskih naziva;
 - druga pitanja od značaja za cjelovito normativno uređivanje upotrebe službenog jezika i pisma i jezika i pisma u službenoj upotrebi.

2.3 Diskriminacija po osnovu pola u Crnoj Gori

2.3.1 Najčešći oblici diskriminacije po osnovu pola u Crnoj Gori

Sprovedena istraživanja ukazuju da je u Crnoj Gori i dalje prisutna diskriminacija po osnovu pola. Ovaj vid diskriminacije najčešće se vrši prema ženama, a njeni ključni uzroci su ukorijenjeni, tradicionalni i patrijarhalni stereotipi o rodnim ulogama žena i muškaraca u porodici i široj zajednici. Naročito je nepovoljan položaj žena pripadnica marginalizovanih grupa, kao što su: Romkinje, izbjegle i raseljene žene, migrantkinje, žene sa invaliditetom, žene korisnice droga, žene iz seoskih sredina, starije žene, siromašne žene, samohrane majke, itd.

Najčešći pojavni oblici diskriminacije žena su u oblasti rada i zapošljavanja. Uočava se da poslodavci najčešće krše prava zaposlenih žena tako što im ne nude nove ugovore o radu na određeno vrijeme kada saznaju za njihovu trudnoću, nezakonito otkazuju ugovore o radu na neodređeno vrijeme i, uopšte, diskriminatorski postupaju prema zaposlenim ženama, koje se često, poslije roditeljskog odsustva, vraćaju na posao tako što ih premještaju na druga radna mjesta. Žene sa invaliditetom su u još težoj situaciji. Prema izvještajima civilnog sektora, zlostavljanje na radu (mobing) zaposlenih, sve više se prepoznaje, a kao zlostavljač pojavljuje se najčešće pretpostavljeni. Takođe, važno pitanje je i pravo na ravnopravno učešće u odlučivanju u poslovima javne vlasti i pravo na reprezentovanje, o kojem će u daljem tekstu biti više riječi.

I pored toga što se ne može govoriti o povoljnom položaju žena romske i egiptatske zajednice, ipak treba zapaziti da je uočljiv napredak na polju poboljšanja participacije žena iz ovih zajednica u ukupnom društvenom životu Crne Gore. Posebno su, u tom pogledu, za pohvalu naponi nevladinih organizacija "Centar za romske inicijative" i "Ženska RAE mreža - Prva", koje se stručno i organizovano bave pitanjima javnog zastupanja političke participacije i učešća žena u donošenju odluka.

U cilju dosljedne implementacije nacionalne legislative i međunarodnog prava o rodnoj ravnopravnosti, neophodno je više i sistemski raditi u pravcu polne senzibilizacije i osvješćivanja javnosti.

2.3.2. Participacija žena u predstavničkim tijelima

Kada se radi o diskriminaciji po osnovu pola, važnim pitanjem se smatra učešće žena u odlučivanju u vršenju javne vlasti i reprezentovanja. U Zakonu o izboru odbornika i poslanika postoji odredba po kojoj se sve političke partije obavezuju da na izbornim listama imaju najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola. Prema Ustavu Crne Gore, Skupština Crne Gore ima 81 predstavnika/cu naroda. Međutim, u sadašnjem sazivu Skupštine Crne Gore, od 81 poslanika, 13 je žena ili 16,05%, što predstavlja smanjenje u odnosu na prošlu godinu (jedna poslanica je manje). Predsjednik i potpredsjednici Skupštine su muškarci. U Vladi Crne Gore, na čelu tri ministarstva su žene. Žene su značajno zastupljene na rukovodećim službeničkim mjestima u organima izvršne vlasti (direktorice organa uprave, državne sekretarke, sekretarke, direktorice direktorata u ministarstvima, pomoćnice u organima uprave i dr) i to sa 38,60%, a u Skupštini Crne Gore, njenim radnim i drugim tijelima sa 25%. U sudovima, žene sudije su zastupljene sa 55%. U obrazovnim institucijama 38% su žene. Na Univerzitetu Crne Gore, od ukupnog broja 21 univerzitetskih jedinica, 16 je dekana a 5 je dekanica ili 31,6%. Od svih crnogorskih opština, samo je u jednoj žena predsjednica opštine, dok su u dvije opštine žene predsjednice skupština opština. Žene su sa 14% zastupljene na odborničkim mjestima.

S druge strane, participacija žena u vršenju sudskih funkcija i funkcija u izvršnoj vlasti na nižim nivoima od ministarskog je sve veća, odnosno adekvatnija rodnoj strukturi ukupne populacije. Navedeni podaci su ukazivali da pomenuto zakonsko rješenje nije dosljedno primjenjivano i da bi s tim u vezi trebalo obezbijediti veće učešće žena na mjestima odlučivanja, u skladu sa međunarodnim standardima u ovoj oblasti.

Izmjene i dopune Zakona o izboru odbornika i poslanika koje je Skupština Crne Gore usvojila u martu 2014. godine idu korak dalje i propisuju da na izbornoj listi među svaka četiri kandidata prema redosledu na listi (prva četiri mjesta, druga četiri mjesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po jedan kandidat pripadnik manje zastupljenog pola. Dalje, ako mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabraće se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola. Ako pak, na izbornoj listi sa koje je odbornik, odnosno poslanik izabran, nema više kandidata manje zastupljenog pola, izabraće se onaj kandidat koji je sljedeći prema redosledu na listi.

Adekvatnom implementacijom zakonskih rješenja, na ovaj način će se obezbijediti izbalansirana ravnopravnost žena i muškaraca u političkoj participaciji, odnosno kroz to učešće, društveno prihvatljiva i opravdana participacija žena u predstavničkim tijelima - organima u cilju postizanja njihove efektivne jednakosti i principa jednakih mogućnosti u odnosu na muškarce.

Ima utemeljenja mišljenju da je efektivnije učešće žena na izborima (aktivno biračko pravo) faktor koji bi mogao znatno uticati da se iznijeta struktura učini adekvatnijom učešću žena u ukupnoj populaciji. No, to pitanje je nedovoljno proučeno, te, u tom smislu, treba:

- sistematski pratiti učešće žena na izborima i analizirati rezultate;
- pratiti odziv žena na izborima iz rodne perspektive i analizirati rezultate;
- organizovati kampanje za izlazak na izbore.

2.3.3 *Nasilje nad ženama u Crnoj Gori i zaštita*

Žene su često žrtve nasilja. U Crnoj Gori je od 2010. godine na snazi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, koji obavezuje sve institucije da prijave nasilje. Strategija za suzbijanje nasilja u porodici i Protokol o postupanju institucija u slučajevima nasilja u porodici usvojeni su 2011. godine, a u avgustu 2012. godine studio je na snagu Pravilnik o bližem sadržaju i izgledu obrasca naređenja o udaljenju ili zabrani vraćanja u stan ili drugi prostor za stanovanje počinitelja nasilja. No, i pored usvajanja dobrog zakonodavnog okvira i preduzimanja mjera za njegovu implementaciju, zaštita žrtava nasilja nije na zadovoljavajućem nivou. Zbog toga je potrebno obezbijediti neophodne resurse za dosljednu implementaciju Zakona i pratećih strateških dokumenata. U tom smislu, potrebno je:

- podržati rad servisa za žene žrtve nasilja, koji će osnažiti njihovu sposobnost da napuste nasilnu situaciju i, u nekim slučajevima, tako spasu živote;
- unaprijediti rad svih institucija, posebno pravosudnih organa, i obezbijediti ažurno i efikasno sprovođenje Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici;
- uspostaviti efikasan sistem nadzora nad sprovođenjem zaštitnih mjera, koje propisuje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i hitno postupati u slučajevima njihovog kršenja;
- obezbijediti besplatnu pravnu pomoć za žrtve u svim postupcima koji slijede nakon prijavljivanja nasilja;
- obezbijediti adekvatne zaštitne mjere za žrtve nasilja;

- unaprijediti materijalnu podršku za žrtve nasilja osnivanjem Fonda za podršku žrtava nasilja.

Poslednjih godina postignut je izvjestan napredak u zakonodavnom okviru, dok u praksi i dalje postoje problemi u ostvarivanju prava žena i jednakosti polova, a nasilje u porodici i dalje izaziva zabrinutost.

2.3.4 Položaj žena zavisnica od droga u Crnoj Gori

U Crnoj Gori ne postoji mjesto u kome se žene zavisnice od droga mogu liječiti. U svijetu je ta pojava poznata kao „custodial violence“, tj. nasilje države nad ženom. Na taj način se direktno krši Ustav Crne Gore, kojim je svim građanima zagarantovao pravo na zdravstvenu i socijalnu zaštitu.

Podaci NVO "4 Life" ukazuju da postoji veliki broj žena korisnica droga. Posebno zabrinjava činjenica da žene u sve mlađim uzrastima počinju koristiti droge. O tome svjedoči primjer da su dvije maloljetne građanke, koje su se liječile u NVO "4 Life", redovno koristile heroin u osmom razredu osnovne škole. Prema podacima Centra za mentalno zdravlje iz Podgorice, zabrinjavajuće veliki broj žena koristi droge. Usljed nemogućnosti ostvarivanja prava na liječenje u Crnoj Gori, mali procenat žena odlazi u neki od centara za liječenje u okruženju. Međutim, zbog teške materijalne situacije, djece i drugih razloga, mnogo veći procenat žena korisnica droga ostaje i nastavlja da koristiti droge, uništavajući, pri tome, sebe i svoje porodice. Neke od zavisnica imaju djecu ili su trudnice. Omogućavanje ostvarivanja prava na liječenje žena zavisnica od droga predviđeno je dokumentom „Nacionalni strateški odgovor na droge 2008 – 2012“ i Akcionim planom za ovaj period, ali, ni do danas, u praksi ovo pravo nije realizovano. S tim u vezi, neophodno je osnovati Centar za liječenje žena korisnica droga.

2.4 Diskriminacija osoba sa invaliditetom

2.4.1 Trendovi zaštite od diskriminacije osoba sa invaliditetom

Pored Zakona o zabrani diskriminacije, kada je riječ o osobama sa invaliditetom, Crna Gora je donijela i posebne zakone:

- Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom;
- Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača;
- Zakon o povlastici lica sa invaliditetom u unutrašnjem saobraćaju;
- Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama;
- Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ne pruža dovoljne garancije za zaštitu prava ovih osoba. Naime, ne sadrži kaznene odredbe, već, u pogledu ovih odredbi, upućuje na Zakon o zabrani diskriminacije, koji sadrži neznatan broj kaznenih odredbi. Odredbe ovih zakona nesumnjivo u ovom dijelu je bilo potrebno unaprijediti i uzajamno ih usaglasiti. Skupština Crne Gore je, kao što je već rečeno usvojila izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije, a Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, kao resorno, je formiralo Radnu grupu za izradu Prijedloga zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Može se reći da se osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori nalaze u veoma teškom položaju i pored toga što su državni organi na svim nivoima preduzimali brojne aktivnosti. Osobe sa invaliditetom svakodnevno se suočavaju sa diskriminacijom, a uprkos dobrim zakonskim rješenjima, u praksi još uvijek nije obezbijeđen pristup svim javnim objektima i ustanovama na koje su upućene u svakodnevnom životu. Kada se govori o pristupačnosti, ne misli se samo na arhitektonsku pristupačnost već i na pristupačnost: informacijama, komunikacijama i tehnologijama kao veoma važnim segmentima za ostvarivanje prava i ravnopravan tretman osoba sa invaliditetom u društvu. Ipak, treba istaći da je u arhitektonskoj oblasti evidentiran napredak posljednjih godina. Razlog poboljšanja situacije prvenstveno se ogleda u činjenici da se Crna Gora, iz dana u dan, razvija i arhitektonski i urbanistički, pa se, u novoizgrađenim objektima, u određenoj (mada još u nedovoljnoj) mjeri poštuju osnovni standardi pristupačnosti. Ni u nekim novoizgrađenim objektima ovi standardi nijesu ispoštovani, kako u pogledu pristupne rampe, tako i u pogledu pristupačnosti unutrašnjim dijelovima objekata. Osnovni razlog ovakvog stanja nalazi se u nedovoljno razvijenoj svijesti kod većeg dijela javnosti, kao i u nedovoljnoj koordinaciji institucija, organizacija i stručnjaka u prevazilaženju problema u ovoj oblasti.

Vlada Crne Gore je 2007. godine, u cilju unaprijeđenja položaja osoba sa invaliditetom, usvojila Strategiju za integraciju lica sa invaliditetom, za period od 2008. do 2016. godine. Ova Strategija obuhvata oblasti:

- zdravstvene zaštite;
- socijalne zaštite;
- penzijsko-invalidskog osiguranja;
- obrazovanja;
- profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja;
- kulture;
- sporta i rekreacije, itd.

Predviđeno je da se akcioni planovi donose svake dvije godine. Savjet za brigu o osobama sa invaliditetom je izmješten iz Vlade Crne Gore i formiran kao tijelo Ministarstva rada i socijalnog staranja, što je izazvalo brojne reakcije od strane nevladinih organizacija koje se bave unaprijeđenjem prava osoba sa invaliditetom. Autori su mišljenja da probleme sa kojima se ove osobe svakodnevno suočavaju treba rješavati na najvišem nivou.

Profesionalna rehabilitacija i zapošljavanje osoba sa invaliditetom regulisana je Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom. Ovim Zakonom uređen je način i postupak ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom, mjere i podsticaji za njihovo zapošljavanje, način finansiranja i druga pitanja od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje ovih osoba.

Početkom 2013. godine, na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore nalazilo se 1967 osoba sa invaliditetom (invalidi rada, 1380 i kategorisana lica, 587). Sredstva Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom obezbjeđuju se iz posebnog doprinosa koji uplaćuju poslodavci u Budžet Crne Gore (Fond nije izdvojen kao posebna budžetska pozicija u prihodnoj i rashodnoj strani Budžeta Crne Gore, odnosno Budžeta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore), i po tom osnovu, u periodu od 23.maja 2009.godine do 25. aprila 2013. godine, uplaćeno je 21.186.623,20 eura, a za realizaciju programa profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja tih osoba utrošeno je 1.319.620, 66 eura.

Preko javnih radova, koje organizuje Zavod za zapošljavanje, godišnje se, na određeno vrijeme, zapošljava između 70 i 100 osoba sa invaliditetom.

Važno je obezbijediti da se sredstva za finansiranje projekata rehabilitacije i zapošljavanja namjenski i racionalno koriste. U tom smislu, potrebno je da resorno ministarstvo donese podzakonska akta u skladu sa ovim Zakonom, kao što je Pravilnik o grant šemama (program dodjele bespovratnih sredstava, po javnom pozivu za odabir i finansiranje projekata koji imaju za cilj profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom, član 11, stav 1, tačka 4b) da bi se, na taj način, stvorili uslovi za adekvatnu implementaciju Zakona (primjer Slovenija) i omogućilo korišćenje sredstava Fonda u zakonom predviđene namjene.

Prema informacijama kojima raspolaže NVO „Udruženje mladih sa hendikepom“, osim toga što ne funkcionišu, Komisije za utvrđivanje invaliditeta i procjenu preostale radne sposobnosti i mogućnosti zapošljavanja se i ne sastaju redovno i još uvijek nijesu formirane u svim gradovima. No i tamo gdje postoje

ove Komisije, prema podacima NVO „Udruženje mladih sa hendikepom”, mnoge osobe sa invaliditetom još uvijek nemaju utvrđen procenat invaliditeta. Ovo je jedan od razloga što osobama sa invaliditetom nijesu dodijeljeni asistenti u radu jer opravdanost dodijeljivanja asistenta u radu procjenjuje, na osnovu zahtjeva osoba sa invaliditetom, izvođač profesionalne rehabilitacije.

Takođe, u posljednje vrijeme povećava se broj tužbi sudu koje se uglavnom odnose na diskriminaciju zbog nepristupačnosti javnim obektima. Navešćemo primjer predstavnice Udruženja mladih sa hendikepom koja je podnijela tužbu Osnovnom sudu u Podgorici protiv Skupštine Crne Gore zbog više puta ponovljene diskriminacije u vezi arhitektonskih barijera prilikom njenog prisustva određenim sastancima radnih tijela Skupštine Crne Gore tokom decembra 2013. godine.

2.4.2 Edukacija kao sredstvo borbe protiv diskriminacije

Vrlo je bitno da su osobe sa invaliditetom upoznate sa svojim pravima, kao i sa institucijama kojima se mogu obratiti u ostvarivanju i zaštiti svojih prava. U ovom smislu, NVO "Centar za antidiskriminaciju - Ekvista" izdala je Vodič protiv diskriminacije osoba s invaliditetom. Takođe, NVO "Udruženje mladih sa hendikepom" i NVO "Ekvista" u kontinuitetu rade na edukaciji mladih i studenata o ljudskim pravima osoba s invaliditetom, kao i edukaciji samih osoba sa invaliditetom, diskriminaciji koja se nad njima vrši i mehanizmima zaštite od takvog ponašanja.

2.5 Diskriminacija osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta

2.5.1 Stereotipi, predrasude i nevidljivost

Crna Gora je još uvijek pogodno tlo za egzistenciju stereotipa i predrasuda, a posebno kada se radi o LGBT osobama. Naime, sama činjenica da je tek prije nekoliko godina autovana prva osoba iz ove populacije, govori o tome da odnosi ove populacije sa okolinom nijesu mogli biti odgovarajuće oblikovani. Iz tog razloga, sve što se tiče ovih odnosa ima klimave temelje u oskudnom obimu nespornih informacija koje su mogle prodrijeti u tradicijom protkano tkivo crnogorskog društva.

Prema navedenom istraživanju nevladine organizacije CEDEM, koje je rađeno za potrebe Ministarstva za ljudska i manjinska prava, oko 62% građana smatra da nevladine organizacije najsnažnije štite prava LGBT osoba. Međutim, ne zvuči optimistički podatak da svega 11% stanovništva podržava „Povorku

ponosa“ kao pravo na slobodu okupljanja. Ovi podaci pokazuju da ljudska prava osoba različite seksualne orijentacije u Crnoj Gori nijesu na nivou razvijenih demokratskih evropskih sistema.

Nevladina organizacija „Juventas“, u saradnji sa nevladinom organizacijom „Centar za monitoring“ realizovala je istraživanje koje govori u prilog gore iznijetom mišljenju. Naime, prema rezultatima ovog istraživanja:

- U Crnoj Gori, 68,5% građana smatra da je homoseksualnost bolest, dok oko 50 % ispitanih smatraju da se homoseksualizam ne može izliječiti;
- Procenat roditelja koji bi se osjećali neuspješnim, kad bi saznali da im je dijete homoseksualac/ka, iznosi 75%, dok bi se oko 45 % ispitanih građana/ki osjećali/le ugroženim kad bi vidjeli dva muškarca ili dvije žene da javno izražavaju homoseksualnost.
- Polovina ispitanika/ca smatraju da bi država trebala radi na suzbijanju homoseksualnosti.

Istraživanje je urađeno u 18 opština Crne Gore na uzorku od 1.049 ispitanika.

Centar za građansko obrazovanje (CGO) je u saradnji sa LGBT Forum Progres, uz podršku Kanadske ambasade, kroz projekat “U redu je biti drugačiji”, sproveo istraživanje javnog mnjenja o sklonosti građana Crne Gore diskriminativnom ponašanju, prije svega homofobiji.

Istraživanje je sprovedeno u periodu od 31. januara do 2. februara 2012. godine na slučajnom uzorku, telefenskim putem, koji je obuhvatio 803 punoljetna ispitanika.

Istraživanje je pokazalo da su predrasude i negativni stavovi prema LGBT populaciji češći kod starijih osoba, onih sa nižim obrazovanjem, koji žive na sjeverozapadu i u ruralnim dijelovima Crne Gore. Odnosno, kao tolerantniji se pokazuju mladi, urbani, visokoobrazovani i žene. Građani su svjesni da su pripadnici seksualnih manjina ugroženi - LGBT osobe su izdvojene kao druga najugroženija grupa, nakon osoba sa invaliditetom. Dalje, prva asocijacija na LGBT osobe je pozitivna kod 22,4 odsto građana i građanki, neutralna kod 29,7 a negativna za 47,8 odsto građana. Procenat od 60 odsto populacije smatra da je homoseksualnost bolest. Istraživanje je pokazalo da 17% populacije čak negira postojanje osoba homoseksualne orijentacije u Crnoj Gori.

Ljudska istorija, kroz sve kulture i vremena svjedoči da su postojale osobe koje su se identifikovale kao lezbejke, gej, biseksualne ili transrodne (LGBT). Postoje pouzdani podaci da su mnoge osobe vrhunskih dometa u oblastima kojima su se bavile (vojskovođe, kraljevi, vrhunski umjetnici, filozofi, itd.) bile različite

seksualne orijentacije.

Prema relevantnim izvorima, danas LGBT zajednica obuhvata 3-6% ukupne svjetske populacije. S druge strane, u Crnoj Gori je samo jedna osoba javno deklarirana, i to prije par godina, kao gej, a jedan visoki funkcioner crnogorske vlasti je, takođe par godina unazad, praktično negirao postojanje LGBT osoba u Crnoj Gori. Zapitajmo se, što bi Crna Gora bila izuzetak, pa konstatujemo da nije ne-realno tvrditi da i u Crnoj Gori ima 3-6% LGBT osoba.

Činjenica da je seksualna orijentacija jedna od najbrižljivije čuvanih tajni, uopšte u svijetu, i posebno u sredinama sa kulturom zasnovanom na nekritički prihvaćenim elementima iz tradicije, doprinosi tome da su podaci o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu građana dosta nepouzdati. Može se reći da u neposrednom okruženju svakoga od nas (u porodici, na poslu, itd.) postoje LGBT osobe, a da mi to vrlo rijetko znamo. No upitajmo se, bi li bilo razloga za našu promjenu odnosa prema njima ako bi saznali da oni nijesu heteroseksualci (strejt)? Razloga ne bi bilo, ali, nažalost praksa pokazuje da bi došlo do promjene odnosa (u negativnom smjeru) u najvećem broju slučajeva.

2.5.2 Pripadnost LGBT zajednici nije bolest

Jedna od predrasuda, koja doprinosi veoma izraženoj pojavi diskriminacije LGBT osoba, jeste da su sve osobe, koje nijesu heteroseksualne, bolesne osobe. Ova predrasuda imala je uporište i u činjenici da su na listi mentalnih oboljenja, koju sačinjava Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) na osnovu međunarodne klasifikacije bolesti (MKB), bili zastupljeni homoseksualci, kao i transrodne osobe. Sa ove liste skinuti su 1990. godine homoseksualci. U vezi transrodnih osoba, od strane institucija Evropske unije, pokrenuta je inicijativa skidanja sa liste, i rješenje tog problema očekuje se 2015. godine.

Prema stavovima Svjetske zdravstvene organizacije, ljudi se rađaju kao osobe određene seksualne orijentacije, te se kod osoba iz LGBT populacije ne radi o bolesti, već o varijetetu pripadanja populaciji u odnosu na seksualnu orijentaciju. Isto tako, seksualna orijentacija nije svojstvo koje se stiče (izuzev rođenjem), ili prenosi.

Ove osobe i same postaju svjesne svoje seksualne orijentacije u različitoj životnoj dobi i različitim prilikama. Dakle, i za njih je to, kraće ili duže, tajna. Nekada do kraja života.

Kako homoseksualnost nije bolest, niti poremećaj, niti nešto što je samo po sebi loše, samim tim ona se ne može ni izliječiti niti popraviti. Međutim, postoje religijske i sekularne organizacije koje sponzorišu kampanje i studije koje sugerišu da LGBT osobe mogu promijeniti seksualnu orijentaciju u heteroseksualnu. Njihova obrazloženja sadrže pretpostavku da sa LGBT osobama nešto nije u redu, iako je najveći problem, zapravo, društvena netolerancija prema različitostima. Mnoge studije i kampanje koje sugerišu da LGBT osobe mogu da se promijene zasnovane su na ideološkim predrasudama, a ne na naučnim pretpostavkama. Tvrdnje o preobraćanju iz gej u strejt su slabo dokumentovane, pune nepotpunih istraživanja i nedosljednosti. Nijedna studija ne pokazuje dugoročne promjene kod gej ili transrodnih osoba, a mnogi izvještaji o promjenama zasnovani su na ponašanju, a ne na samoidentifikaciji osobe. Američko psihijatrijsko udruženje potvrdilo je da naučna istraživanja pokazuju da „popravna“ terapija (za koju se tvrdi da mijenja LGBT osobe) ne daje očekivane rezultate i da može da napravi dugoročnu štetu.

I pored toga što savremena civilizacija sve više radi na suzbijanju diskriminacije, LGBT osobe su diskriminisane na mnogo načina, uključujući i nasilje svih oblika i posljedica, u nekim društvima manje, u nekim više. LGBT osobe svih uzrasta,

uključujući i maloljetna lica, mogu biti, i bivaju, žrtve diskriminacije ne samo od osoba iz daljeg okruženja ili nepoznatih osoba, već i članova sopstvenih porodica.

Zakon o zabrani diskriminacije eksplicitno zabranjuje diskriminaciju osoba po osnovu njihovog rodnog identiteta i seksualne orijentacije (član19). Takođe, izmjenama i dopunama Zakona ova dva pojma su definisana, zbog njihovog nerazumijevanja od strane profesionalaca koji primenjuju Zakon, kao i samih građana.

jenjuju Zakon, kao i samih građana.

2.5.3 Istopolne zajednice

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za oblast manjinskih prava, zaštite od diskriminacije i pitanja rodne ravnopravnosti je početkom 2012. godine, Skupštini Crne Gore podnijela Inicijativu za donošenje Zakona o istopolnim zajednicama, kojim bi se na jedinstven način uredio položaj ovih osoba. Skupština Crne Gore ovu Inicijativu jos uvijek nije razmatrala. Međutim, Strategijom za unaprijeđenje položaja LGBT osoba Vlade Crne Gore (usvojena u maju 2013. godine), predviđeno je usvajanje prijedloga ovog zakona. Donošen-

jem navedenog Zakona prava vanbračne istopolne zajednice izjednačila bi se sa vanbračnom heteroseksualnom i na taj način se omogućio, u ovom smislu, nesmetan zajednički život svih građana i građanki koji žive u Crnoj Gori. Donošenjem ovog zakona na jedinstven način bi se uredio položaj ovih osoba. Ovo buduće zakonsko rješenje reflektovalo bi se dalje na čitav niz posebnih pravnih režima uživanja prava i sloboda, koji su trenutno rezervisani samo za članove heteroseksualnih zajednica.

Među njima bi trebalo izdvojiti pravni režim imovinskih odnosa članova zajednice, a posebno prava u vezi sa sticanjem i raspolaganjem zajedničkom imovinom i uzajamnim izdržavanjem, zakonska nasljedna prava, uključujući i ona koja se odnose na prava iz socijalnog i penzionog osiguranja, zatim grupu prava iz radnog odnosa, pravo na zaštitu od porodičnog nasilja, prava koja se uživaju u posebnim slučajevima, kao što su prava člana zajednice u odnosu na drugog člana zajednice koji se nalazi na bolničkom liječenju, ili odsluženju kazne zatvora i dr.

2.5.4 Komunikacija i saradnja Vlade i nevladinog sektora

U posljednjem periodu došlo je i do izvjesnog napretka u institucionalnom tretmanu LGBT zajednice i posebno do bolje komunikacije Vlade Crne Gore sa organizacijama civilnog društva. Operativan je i Savjet Vlade Crne Gore za zaštitu od diskriminacije kojim predsjedava Predsjednik Vlade Crne Gore. U rad ovog tijela uključeni su i predstavnici civilnog društva, kao i autentični predstavnik LGBT zajednice.

U posljednjoj godini, u odnosu na prethodni period, nije registrovan nijedan slučaj neprimjerenog kvalifikovanja LGBT osoba od strane visokih vladinih zvaničnika, što se može smatrati bitnim napretkom. Vrhovni sud Crne Gore, Vlada Crne Gore, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjet za građansku kontrolu rada policije, NVO i međunarodne agencije i organizacije koje djeluju u Crnoj Gori uložili su značajne i vidljive napore za uspostavljanje i razvijanje međusobne komunikacije i saradnje. Tako su, na odgovoran i profesionalan način, identifikovane potrebe, izazovi, nedostaci, ali i slabe tačke u institucionalnoj zaštiti od diskriminacije svih osjetljivih grupa. To je dovelo do realizacije brojnih stručnih obuka i usavršavanja, kreiranja odgovarajuće naučne i praktične literature za predmetnu oblast, do izgradnje kapaciteta i kompetentnosti, institucionalizovanja međusobne saradnje i, konačno, do bolje interpretacije i primjene antidiskriminacionog zakonodavstva.

Vidljivo je da se vodi intenzivan dijalog organizacija civilnog društva sa zdravstvenim vlastima u Crnoj Gori u cilju prevencije diskriminacije i poboljšanja pristupa, liječenja i tretmana građana bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju i rodni identitet. Posebno je značajan napredak postignut u vezi tretmana transrodnih osoba u zdravstvenom sistemu. U martu 2012. godine stupile su na snagu izmjene Zakona o zdravstvenom osiguranju, kojima se, između ostalog, omogućava trijadni proces rodne konfirmacije transrodnih osoba. Ta činjenica predstavlja izuzetno važan događaj kojim je Crna Gora, i na ovaj način, potvrdila svoju privrženost ljudskim pravima i politici ravnopravnosti.

Do skoro, tretman promjene pola nije bio pokriven obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Izmjenama Zakona osiguranim osobama obezbijedeno je, iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja, plaćanje 80% troškova trostepenog (trijadnog) procesa rodne konfirmacije, koji se sastoji iz psihoterapije, hormonskih tretmana estrogenom ili testosteronom, te operacije promjene pola, koja uključuje izmjenu genitalija. Nepružanje adekvatnog tretmana transrodnim osobama dovodi do značajnih psiholoških poremećaja, disfunkcije, depresije, a, kod pojedinih osoba kojima je uskraćena adekvatna medicinska njega i tretman, može dovesti do suicidalnih poriva i smrti.

Neposredan kontakt zdravstvenih vlasti sa transrodnim osobama koje su zainteresovane za prilagođavanje pola svom rodu već je ostvaren. Prijem u Ministarstvu zdravlja i u prostorijama Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, predstavljaju prvo institucionalno predstavljanje crnogorske transrodne zajednice. Oba susreta upriličila je NVO "LGBT Forum Progres".

Ministar zdravlja formirao je, krajem 2012. godine, i posebni Radni tim za izradu Protokola o rodnoj konfirmaciji transrodnih osoba u koji je uključen i predstavnik LGBT zajednice. U 2012. godini, započet je, uz podršku Britanske ambasade u Podgorici, program jačanja kapaciteta lokalne "trans" zajednice ali i pružaoca zdravstvenih usluga.

Između Ministarstva zdravlja i NVO "LGBT Forum Progres" dogovoren je sistem komunikacije i prijema transrodnih osoba u zdravstvenim ustanovama kako bi se pristup olakšao, ubrzao i učinio maksimalno poverljivim. Dogovoreno je da u Ministarstvu zdravlja, i javnom zdravstvenom sistemu, budu imenovane kontakt osobe dodatno zadužene za komunikaciju sa transrodnim osobama. Takođe, najavljeno je da će od 2013. godine stupiti na snagu novi šifarnik polova koji omogućava i drugačija izjašnjenja u pogledu pola. Novim polnim šifarnikom omogućiće se slobodno izjašnjenje i onih kojima ne odgovara tradi-

cionalni koncept muškog ili ženskog pola, onih koji su polno neopredijeljeni, kao i onih koji su u procesu rodne afirmacije.

Početkom juna 2012. godine, prilikom prijema delegacije nevladine organizacije "LGBT Forum Progres" kod Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i zamjenice Zaštitnika, prihvaćena je inicijativa da na službenoj zgradi bude istaknuta zastava duginih boja kao vid podrške ove institucije obilježavanju "Prajda" mjeseca.

Jedan od glavnih oblika kršenja ljudskih prava osoba različite seksualne orijentacije u svijetu je kršenje prava na slobodu okupljanja, posebno u periodu od maja mjeseca, kada se uobičajeno organizuju "povorke ponosa", odnosno okupljanja ovih osoba na javnim mjestima, kojima se skreće pažnja na diskriminaciju i nasilje koje ta društvena grupa doživljava u svojim državama.

Zastava duginih boja koja predstavlja zvanično univerzalno obilježje LGBT zajednice i svih LGBT pokreta u svijetu, koja je bila postavljena na jarbolu zgrade u kojoj je sjedište institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, zapaljena je u noći između 17. i 18. juna 2012. godine od strane, još uvijek, nepoznatih osoba. Službenici institucije Zaštitnika kontaktirali su policiju, koja je odmah izašla na lice mjesta i obavila uviđaj. Odmah nakon incidenta najavljeno je da će zastava duginih boja ponovo biti postavljena ispred, ili na poslovnoj zgradi u kojoj se nalazi službeno sjedište institucije Zaštitnika. I pored ogromnog napora svih zaposlenih u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, vlasnici poslovne zgrade, koju između ostalih koristi i institucija Zaštitnika, bili su mišljenja da postavljanje zastave više nije moguće iz bezbjednosnih razloga. Ipak, pored znaka Zaštitnika, u holu, u unutrašnjosti zgrade, pored prijavne recepcije, istaknuta je zastava LGBT zajednice. Iz Upravnog odbora NVO "LGBT Forum Progres" ovim povodom je ocijenjeno "da u datim okolnostima nije bilo moguće postići više" kao i da je "institucija Ombudsmana, za razliku od ostalih državnih organa, pokazala solidarnost sa LGBT osobama i izuzetnu posvećenost poštovanju svih ljudskih prava i konačnom uspostavljanju tolerancije u Crnoj Gori". Do danas slučaj spaljivanja zastave nije rasvjetljen.

U Crnoj Gori, do prije tri godine, bili su rijetki slučajevi prijavljivanja nasilja čiji je motiv mržnja prema osobama drugačijeg rodnog identiteta i seksualne orijentacije. To je navodilo na pogrešan zaključak da je u Crnoj Gori homofobija rijetka, te da je crnogorsko društvo vrlo tolerantno u odnosu na ovu različitost. Međutim, na prvoj crnogorskoj Povorci ponosa, koju je organizovala NVO "LGBT Forum Progres", jula 2013, bili smo svjedoci velikog stepena netrpeljivosti i mržnje. U prva dva mjeseca, nakon održane Povorke, u velikoj mjeri je bio

povećan broj prijavljenih slučajeva nasilja prema LGBT osobama (oko 200 prijavljenih slučajeva, prema podacima LGBT Forum Progres). Sljedeća Povorka ponosa je održana u Podgorici, oktobra 2013. godine, u organizaciji "Queer Montenegro", novoosnovane autentične nevladine organizacije koja se bavi unaprijeđenjem položaja LGBT osoba u društvu. Ova Povorka je, takođe, pokazala da postoji politička volja za održavanje ovakvih i sličnih manifestacija, ali i ukazala na visok stepen homofobije i činjenicu da još puno treba raditi na podizanju svijesti i razvijanju tolerancije u crnogorskom društvu.

Da konstatujemo, diskriminacija osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Crnoj Gori je evidentna i zabrinjavajuća. Bez promjene svijesti i kulturnog konteksta, ne može doći do kvalitativnih promjena i napretka u poštovanju ljudskih prava, posebno, ljudskih prava i sloboda osoba različite seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

3. MEĐUNARODNI DOKUMENTI KOJIMA JE ZABRANJENA DISKRIMINACIJA

Temeljni principi društva bez diskriminacije mogu se naći u sloganu Francuske revolucije: “Liberté, égalité, fraternité, ou la mort!” (Sloboda, jednakost, bratstvo ili smrt!). Ipak, organizovano suprostavljanje diskriminaciji na globalnom nivou nastaje i jača tek od kada su donešeni i stavljeni u pravni promet tzv. međunarodni dokumenti o zaštiti ljudskih prava i sloboda. U ovom smislu, može se govoriti o dokumentima:

- Ujedinjenih nacija (UN) i onim nastalim pod okriljem UN;
- Savjeta Evrope;
- Evropske unije;
- Drugih međunarodnih organizacija.

Međunarodnim dokumentima obavezuju se države da pravno urede problematiku zaštite od diskriminacije. Ovdje ćemo se prioritarno osvrnuti na dokumenta koja obavezuju Crnu Goru kao članicu UN, članicu Savjeta Evrope i kao aspiranta na članstvo u Evropskoj uniji.

3.1 Dokumenti Ujedinjenih nacija i dokumenti nastali pod okriljem Ujedinjenih nacija

Već od svog osnivanja 1944. godine, kada usvajaju svoju Povelju, pa sve do danas, Ujedinjene nacije prave puteve da urede odnose država i njihovih građana u pogledu poštovanja ljudskih prava i sloboda na nediskriminatorskim osnovama. Navedimo ovdje osnovna dokumenta Ujedinjenih nacija koja obuhvataju ljudska prava, kao i ona dokumenta donijeta pod okriljem UN:

- Osnivački akt Ujedinjenih nacija pod nazivom “Povelja Ujedinjenih nacija”, u članu 55. obavezuje članice u pogledu poštovanja ljudskih prava: “...Ujedinjene nacije rade na unapređenju: ... c) sveopšteg poštovanja i uvažavanja ljudskih prava kao i osnovnih sloboda za sve bez obzira na rasu, pol, jezik ili vjeru.”
- Ujedinjene nacije (Generalna skupština UN), 1948. godine donijele su: “Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima”. U članu 1 Univerzalne deklaracije kaže se: “Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima ...”, a u članu 2 ove Deklaracije: “Svakome pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, vjeroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti...”

- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966. godine, u članu 20. stav 2 kaže: "Svako pozivanje na nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje treba biti zabranjeno zakonom.", a u članu 26: "Sva su lica jednaka pred zakonom i imaju pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zakonsku zaštitu. Zakon treba da zabrani svaku diskriminaciju i da garantuje svim licima jednaku i djelotvornu zaštitu protiv diskriminacije bilo na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog i drugog mišljenja, nacionalnog i društvenog porijekla, imovine, roda ili bilo koje druge okolnosti." Komitet za ljudska prava utvrdio je 1994. godine da zabrana diskriminacije na osnovu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (član 2 – primjena odredbi Pakta bez diskriminacije, i člana 26 – jednakost pred zakonom, opšta zabrana diskriminacije) pod riječ "pol" (sex) podrazumijeva i zabranu diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije.
- Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. godine, u članu 2 stav 2, obavezuje: "Države članice ovog pakta obavezuju se da garantuju da će sva prava koja su u njemu formulisana biti ostvarivana bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, polu, jeziku, političkom ili kakvom drugom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, rođenju ili kakvoj drugoj okolnosti".
- Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. godine, u članu 4, obavezuje da: "Države članice osuđuju svaku propagandu i sve organizacije koje se rukovode idejama ili teorijama zasnovanim na superiornosti neke rase ili grupe osoba izvjesne boje ili izvjesnog etničkog porijekla ili koje žele da opravdaju ili podrže svaki oblik rasne mržnje ili diskriminacije".
- Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena iz 1979. godine (i Opcioni protokol uz ovu konvenciju), u članu 2 zahtijeva da: "Države potpisnice osuđuju diskriminaciju žena u svim njenim oblicima i saglasne su da vode svim mogućim i odgovarajućim sredstvima i to bez odlaganja, politiku eliminacije diskriminacije žena...".
- Konvencija o pravima djeteta iz 1998. godine obavezuje države ugovornice da obezbijede jednaka prava svim osobama mlađim od 18 godina bez ikakve diskriminacije, uključujući i zabranu diskriminacije u odnosu na seksualnu orijentaciju.
- Deklaracija UN o seksualnoj orijentaciji i rodnom identitetu, predstavljena Generalnoj skupštini UN 2008. godine, a koju je podržala Crna Gora, poziva na poštovanje ljudskih prava svih ljudi bez diskriminacije u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.
- Dokument "Yogyakarta Principles" (Džogdžakarta principi) je plod rada grupe eksperata iz čitavog svijeta 2006. godine u okviru UN. U njemu se

daju smjernice o tome kako bi trebalo primjenjivati međunarodno pravo kada se radi o diskriminaciji u odnosu na seksualnu orijentaciju i rodni identitet.

Za nadzor nad ispunjavanjem ugovornih obaveza država članica Ujedinjenih nacija ustanovljena su posebna ugovorna tijela.

3.2 Dokumenti Savjeta Evrope

Crna Gora je država članica Savjeta Evrope, i kao takvu obavezuju je sva dokumenta iz oblasti ljudskih prava i sloboda, koje je donio i/ili donosi Savjet Evrope i njegove institucije i tijela. Navedimo osnovna dokumenta:

- Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda iz 1950. godine u članu 14 obavezuje potpisnice na zabranu diskriminacije: "Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status".
- Protokol br.12 uz Konvenciju iz 2000. godine proširuje djelovanje zabrane diskriminacije na bilo koje pravo određeno zakonom (ne samo Konvencijom). U članu 1 stav 1 Protokola br. 12 (Opšta zabrana diskriminacije) stoji: "Uživanje svih prava određenih zakonom osiguraće se bez diskriminacije po bilo kom osnovu kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili drugi status".
- Evropska konvencija o spriječavanju mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni i postupaka iz 2002. godine, s motivom da unaprijedi efekte spriječavanja mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih kazni i postupaka nacionalnih zakonodavstava i do tada postojećih međunarodnih instrumenata, uspostavlja Komitet koji može da posjeti bilo koje mjesto u okviru nadležnosti Strana ugovornica u kojima su javne vlasti lišile slobode određene osobe.
- Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima iz 1992. godine ima za cilj da zaštiti i unaprijedi manjinske jezike u različitim zemljama i regionima Evrope kao važan doprinos u izgradnji Evrope, koja bi se zasnivala na načelima demokratije i kulturne raznovrsnosti unutar okvira nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, uzimajući u obzir

posebne uslove i istorijske tradicije u različitim regionima evropskih država.

- Dokument Savjeta Evrope: "Okvirna konvencija za zaštitu nacionalnih manjina" iz 1994. godine, između ostalog, u Odjeljku II član 4 stav 1, utvrđuje: "Strane ugovornice se obavezuju da će pripadnicima nacionalnih manjina garantovati ravnopravnost pred Zakonom i jednaku zakonsku zaštitu. U tom smislu zabranjena je bilo kakva diskriminacija na osnovu pripadnosti nacionalnoj manjini".
- Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI) osnovana je 1994. godine kao posebno tijelo Savjeta Evrope i ima za cilj borbu na suzbijanju rasizma, ksenofobije, antisemitizma i netolerancije, koji ugrožavaju demokratske vrijednosti Evrope. ECRI funkcioniše putem preporuka državama članicama, koje nijesu obavezujuće ali koje se u velikoj mjeri poštuju.

3.3 Dokumenti Evropske unije

Evropska unija (u daljem tekstu EU) ima tzv. nadnacionalni zakonski poredak, ograničen ugovorima koji se odnose na pojedine oblasti, a čine ga primarni i sekundarni izvori prava. Primarno zakonodavstvo EU čine osnivački ugovori, uključujući i dodatke, protokole, konvencije i izjave uz pojedine ugovore. Sekundarno zakonodavstvo čine pravni akti institucija EU i međunarodni sporazumi kojima se uređuju međusobni odnosi EU i drugih međunarodnih organizacija ili trećih država. U izvore prava EU treba ubrojiti i odluke Suda pravde EU sa sjedištem u Luksemburgu.

Ovdje ćemo navesti dokumenta i instrumente EU za borbu protiv diskriminacije:

- Već Ugovor o osnivanju EZ iz 1957. godine, u svom članu 13, govori u prilog zabrani diskriminacije; Ugovorom iz Amsterdama iz 1999. godine ovlašćenja EU se šire, što se vidi iz citata izmijenjenog člana 13: "Ne dovodeći u pitanje druge odredbe ovog Ugovora, a u okviru ovlašćenja koja se njime prenose na Zajednicu, Savjet, djelujući jednoglasno, na predlog Komisije i nakon konsultacija sa Evropskim parlamentom, može preduzeti odgovarajuće akcije da se bori protiv diskriminacije na osnovu pola, rasnog ili nacionalnog porijekla, vjeroispovijesti ili uvjerenja, invalidnosti, godina starosti ili seksualnog opredjeljenja".
- Ugovor iz Amsterdama osnova je za dalju nadgradnju sistema za borbu protiv diskriminacije u zemljama EU. Navedimo direktive br. 2000/43/EZ i 2000/78/EZ. Prva primjenjuje načelo jednakog postupanja prema osobama bez obzira na njihovo rasno ili etničko porijeklo, a drugom se uspostavlja opšti okvir za jednako postupanje pri zapošljavanju i izboru zanimanja.

- Da bi borba protiv diskriminacije bila efikasnija u dijelu primjene direktiva iz prethodne tačke, Evropska komisija je ustanovila mrežu pravnih eksperata, koju sada čini 27 nacionalnih eksperata i pet koordinatora za pet oblasti diskriminacije (ranije tri): rasio i etničko porijeklo, vjeroispovijest, invaliditet, starost i seksualna orijentacija. Mreža djeluje putem izdavanja svojih publikacija (npr. godišnjak "Antidiskriminatorska pravna revija"), objavljivanjem tematskih izvještaja, kao i izvještaja za svih 27 članica u kojima se sugerise kako da se primijene direktive (npr. izmjene zakona, uvođenje obavezujućih mehanizama, i sl.). Mreža se ne bavi samo praćenjem stanja diskriminacije, već i stanjem infrastrukture u pravcu efikasnije zaštite od diskriminacije.
- Ugovor iz Lisabona (stupio na snagu 2009. godine) predstavlja važan dokument EU, u kojem se, između ostalog, promovise borba protiv socijalne isključivosti i diskriminacije, socijalna pravda i zaštita, ravnopravnost žena i muškaraca i solidarnost između generacija, kao i zaštita prava djeteta.
- Kriterijumi iz Kopenhagena (1993. godine) definišu standarde iz oblasti vladavine prava, ljudskih prava i zaštite manjina, zaštite od diskriminacije kao osnovne preduslove u procesu stabilizacije i pridruživanja Evropskoj uniji.
- Na osnovu svoje prakse i zajedničkih pravnih načela država članica, Evropski sud pravde definisao je veći broj principa upravno-pravne prirode. Ti principi mogu se grupisati u četiri osnovne grupe: pouzdanost i predvidivost (pravna izvjesnost), otvorenost i transparentnost, odgovornost, efikasnost i djelotvornost. Odluke ovog suda praktično postaju standardi za države članice Evropske unije.

3.4 Dokumenti drugih organizacija

Od dokumenata važnih za suzbijanje diskriminacije, koja su donijele druge međunarodne organizacije (u ovom slučaju Međunarodna organizacija rada), navedimo samo Konvenciju o diskriminaciji u oblasti zapošljavanja i zanimanja iz 1958. godine, kao posebno značajnu, i to samo njen član 1 u kojem je jasno definisana diskriminacija pri zapošljavanju i izboru zanimanja.

1. U smislu ove konvencije, izraz „diskriminacija” odnosi se na:
 - a) svako pravljenje razlike, isključenje ili davanje prioriteta zasnovanog na rasi, boji, polu, vjeri, političkom mišljenju, nacionalnom ili socijalnom poretku, koji imaju za posljedicu narušavanje ili ukidanje jednakih mogućnosti ili jednakog postupanja pri zapošljavanju ili izboru zanimanja;
 - b) svako drugo pravljenje razlike, isključenje ili davanje prioriteta, koji imaju za posljedicu narušavanje ili ukidanje jednakih mogućnosti ili jednakog postupanja pri zapošljavanju ili izboru zanimanja, na način koji može

utvrditi država članica nakon konsultovanja sa reprezentativnim organizacijama poslodavaca i radnika, ako one postoje, kao i sa drugim odgovarajućim organima.

2. Pravljenje razlika, isključenje ili davanje prioriteta u pogledu posla, koji se zasnivaju na potrebnim kvalifikacijama za to zaposlenje ne trebaju se smatrati diskriminirajućim.
3. U smislu ove konvencije izrazi „zapošljavanje” i „zanimanje” znače mogućnost stručnog osposobljavanja, mogućnost zapošljavanja i izbora različitih zanimanja, kao i trajanje i uslove zaposlenja.

4. ZABRANA DISKRIMINACIJE PREMA EVROPSKOJ KONVENCIJI ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

4.1 Uvod u Evropsku konvenciju

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (EKZLjPOS) je stupila na snagu 02. 09. 1953. godine i od tada je potvrđena od strane svih četrdesetsedam članica Savjeta Evrope, organizacije osnovane kao rezultat Drugog svjetskog rata. Konvencija štiti određena građanska i politička prava kao što su: pravo na život; pravo na pravično suđenje; pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života; sloboda izražavanja, mišljenja, savjesti i vjeroispovjesti; te zaštita svojine. Ona takođe zabranjuje određena djela kao što su mučenje, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje, prisilni rad, arbitrarno i nezakonito lišavanje slobode, i ono što je najznačajnije za svrhu ovog vodiča, diskriminaciju po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

4.1.1 Mehanizmi za sprovođenje

Konvencija je uspostavila jedan međunarodni sud, Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu ESLjP), sa sjedištem u Strazburu i sa nadležnošću da donosi presude i daje mišljenja protiv država koje ne ispunjavaju svoje obaveze. On danas štiti populaciju od 820 miliona ljudi.¹ Prije 1998, ljudi koji su tvrdili da su žrtve kršenja ljudskih prava nisu mogli ići direktno na ovaj sud; oni su prvo morali podnositi predstavke Evropskoj komisiji za ljudska prava. Godine 1998. Komisija je ukinuta, a Konvencija je izmijenjena kako bi se ljudima omogućilo da podnose predstavke direktno ovom sudu. Najveći broj predavki koje Sud danas prima dolaze od privatnih lica koja tvrde da su žrtve kršenja ljudskih prava, iako jedna država može podnijeti predstavku protiv neke druge države navodeći kršenje Konvencije. Zbog velikog broja neriješenih predmeta, za predstavke koje zadovolje kriterijume prihvatljivosti, (u prosjeku jedna od deset predavki, više informacija možete naći u odjeljku IV ovog vodiča) obično je potrebno između tri i pet godina da bi prošle kroz sistem Suda, a može trajati čak i duže. To je jedno od mnogih pitanja koja traže značajne izmjene metoda rada Suda, a razgovori o tim reformama su u toku.

¹ Web stranica Savjeta Evrope: <http://hub.coe.int/>

4.1.2 Razvoj Konvencije i Suda

Od svog potvrđivanja, Konvencija je do sada mijenjana i dopunjavana jednim brojem protokola, koji su dopunili i/ili izmijenili njene odredbe, kao i prestrukturirali mehanizme za sprovođenje Konvencije kako bi omogućili djelotvornije rješavanje velikog broja slučajeva. Protokoli su obavezujući samo za one države koje su ih potpisale i potvrdile, a Crna Gora je potvrdila sve one koji Konvenciji dodaju materijalna prava, uključujući Protokol 12 koji ustanovljava samostalnu zabranu diskriminacije. Najnoviji Protokoli, Protokol 15 (koji uvodi pozivanje na načelo supsidijarnosti i doktrinu slobodne procjene, kao i skraćanje roka unutar kojega je moguće podnijeti predstavku Sudu od dana konačne odluke na nacionalnom nivou) i Protokol 16 (koji omogućava najvišim sudovima države članice da traže savjetodavna mišljenja od Suda) tek treba da stupe na snagu.

Konvencija se dalje razvija kroz dinamično tumačenje njenih odredaba od strane ESLJP, koji Konvenciju tretira 'živim instrumentom' i koji primjenjuje njene odredbe u svjetlu današnjih uslova i standarda prihvaćenih u evropskom društvu.

4.1.3 Načelo supsidijarnosti

Sistem ESLJP je zasnovan na ideji da je primarna uloga države da štiti, a nacionalnih sudova da sprovode zaštitu ljudskih prava i sankcionišu kršenja istih. Shodno tome, dok Evropski sud za ljudska prava vrši nadzornu funkciju, osiguravajući da države članice održavaju minimum standarda, snaga mehanizama za sprovođenje leži u činjenici da se Konvencija primjenjuje na nacionalnom nivou. Nacionalni sudovi su obavezni da primjenjuju njene odredbe, a ukoliko to ne bi radili, Sud može proglasiti državu odgovornom za kršenje Konvencije.

Tijelo sastavljeno od predstavnika vlada, poznato kao Komitet ministara, je odgovorno za nadzor nad izvršenjem presuda Suda, a one se mogu odnositi na pojedinačne podnosioc predstavljeni ili mogu biti opšte prirode. Pojedinačne mjere moraju zaustaviti kršenje, i ispraviti, koliko je to moguće, njegove negativne posljedice za podnosioca predstavljeni. Primjeri mogu uključivati ponovno uspostavljanje kontakta između djeteta i roditelja koji su bili nepropisno razdvojeni, ponovno pokretanje nepravdičnih krivičnih postupaka ili opoziv naloga za protjerivanje kojim se podnosilac predstavljeni izlaže riziku mučenja ili nedoličnog postupanja. Opštim mjerama se može zahtijevati od države da spriječi slična kršenja.

Primjeri uključuju uvođenje djelotvornih pravnih lijekova protiv pretjeranog trajanja sudskih postupaka, otklanjanje diskriminacije vezane za naslijeđivanje vanbračne djece, te uklanjanje nepravilnih ograničenja vezanih za novinarsku slobodu izražavanja. Sud takođe ima moć da usvaja određene privremene mjere. Najčešći zahtjev za privremenu mjeru je obustavljanje deportacije podnosioca predstavke u zemlju u kojoj postoji rizik od ozbiljnog nedoličnog postupanja ili mučenja.

4.1.4 Slobodna procjena

U načelu, pojam slobodne procjene daje državama potpisnicama određeni stepen diskrecije u osjetljivim oblastima kada se Sud nerado miješa u odluke donezene od strane onih koji imaju direktan kontakt sa stranama koje su u pitanju, ili kada lokalni uslovi opravdavaju drugačiji pristup. Širina ove diskrecije zavisi od konteksta. Obično će biti veća u oblastima kao što su one vezane za nacionalnu bezbjednost ili za socijalna pitanja za koje nema evropskog konsenzusa, a manja kada je u pitanju neki važan aspekt identiteta ili egzistencije neke jedinice.² Rezon ESLJP je da takav institut prepoznaje nacionalne vlasti kao one koje su u boljoj poziciji da procijene neophodnost nekog ograničenja „na osnovu njihovog direktnog i kontinuiranog kontakta sa vitalnim snagama svojih zemalja.”³

4.2 Uvod u član 14

Član 14 glasi: „Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj Konvenciji obezbjeđuje se bez diskriminacije po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovjest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.“

Kao što je navedeno u tekstu člana 14, on je ograničen na diskriminaciju doživljenu u sprezi sa nekim drugim materijalnim pravom sadržanim u Konvenciji. To znači da se na njega ne može pozivati da bi se održala neka tvrdnja vezana za diskriminaciju kao kršenje samo za sebe, već mora biti povezana sa nekim drugim zaštićenim pravom. Neka žena koja je spriječena da govori u javnosti zbog svog roda mogla bi se, dakle, žaliti ne samo zbog kršenja njenog prava na slobodu govora iz člana 10, već i njenog prava na zaštitu od diskriminacije iz člana 14 u sprezi sa članom 10, ali žena koja je spriječena da postane srednjoškolska učiteljica.

² Dudgeon protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1981)

³ Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1976)

ski nastavnik se ne bi mogla žaliti na kršenje člana 14, budući da u Konvenciji ne postoji nijedno pravo na zaposlenje u državnoj službi.⁴

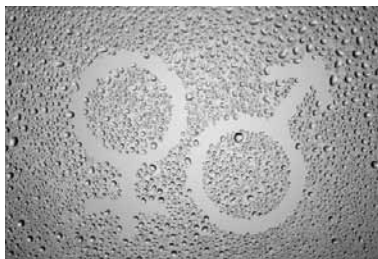
Međutim, ESJLP je protumačio član 14 veoma široko, držeći se činjenice da se treba smatrati dovoljnim za kršenje člana 14 ako je neko drugo materijalno konvencijsko pravo uključeno, a ne prekršeno, dajući time članu 14 nezavisnije dejstvo nego što bi ga on inače mogao imati. Na primjer, u jednom slučaju u kojem je podnosilac predstavke bila spriječena da zadrži svoje djevojačko prezime umjesto svog bračnog prezimena na zvaničnim ispravama, Sud je smatrao da je tu uključen član 8 (pravo na porodični i privatni život).⁵ Sud je dalje pogledao član 14 u sprezi sa članom 8, i našao da je razlilčit tretman muškaraca (koji zadržavaju svoje prezime) i žena (koje su natjerane da uzmu muževljevo prezime) jasno doveo do diskriminacije po osnovu roda. Nakon što je to zaključio, Sud nije smatrao neophodnim da razmatra da li je bilo i kršenja samog člana 8.

4.3 Praksa Evropskog suda za ljudska prava (ESJLP)

Ovaj odjeljak će dati pregled sudske prakse u vezi diskriminacije u četiri diskretne oblasti: pol/rod, rasa/etnička pripadnost/nacionalnost, invaliditet i seksualnost.

4.3.1 Pol

Napredak na polju jednakosti polova jedan je od glavnih ciljeva Savjeta Evrope. To je dovelo do toga da je ESJLP u više navrata istakao da su potrebni posebno jaki razlozi za različit tretman na osnovu pola, da bi se isti mogao opravdati u odnosu na Konvenciju. To je ustanovljeno u predmetu Abdulaziz, Cabales i Balkandi protiv Ujedinjenog Kraljevstva⁶ u kojem je nekoliko lica osporavalo

imigraciona pravila Ujedinjenog Kraljevstva, koja su dovela do toga da je muškarcima lakše da dovedu svoje bračne drugove u UK nego ženama. Nalazeći kršenje člana 14 u sprezi sa članom 8, Sud je smatrao da bi bili potrebni izuzetno jaki razlozi prije nego bi se mogao opravdati različit tretman isključivo, ili u odlučnoj mjeri na osnovu pola. To je potvrđeno u daljim odlukama Suda.⁷

⁴ Glasenapp protiv SR Njemačke (1986)

⁵ Unal Tekeli protiv Turske (2004)

⁶ Abdulaziz, Cabales i Balkandi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (1985)

⁷ Van Raalte protiv Holandije (1997)

Međutim, ima izuzetaka od ovog načela, gdje Sud identifikuje odsustvo zajedničkih standarda širom država članica Savjeta Evrope. U predmetu koji se tiče toga da li je bilo diskriminatorno dodijeliti dodatak na roditeljsko odsustvo majkama, a ne i očevima, Sud je bio mišljenja da, iako je različiti tretman bio baziran na polu, zbog odsustva zajedničkih standarda u odnosu na roditeljsko odsustvo širom država ugovornica, polje slobodne procjene države bilo je široko.⁸ Stoga nije bilo kršenja člana 14 u sprezi sa članom 8 (međutim, pogledajte najnoviji razvoj u tekstu koji slijedi). Slična odluka je donijeta u predmetu u vezi sa tim da li je bilo kršenja člana 14 u sprezi sa članom 1, Protokola 1 (pravo na uživanje svojine) kod dodjele „penzionog kredita“ muškarcima i ženama u različitim životnim dobima. Odsustvo zajedničkih standarda navelo je Sud da gleda na to pitanje kao ono koje potpada pod polje slobodne procjene određene države.⁹

Razvoj zajedničkih standarda bio je evidentan u analizi Suda po pitanju navodne diskriminacije u jednom drugom skorijem predmetu koji se tiče roditeljskog odsustva, koje je uskraćeno jednom vojnom operativcu u ruskoj armiji na osnovu toga da je to bilo dostupno samo ženama.¹⁰ Premda je Sud priznao državama široko polje slobodne procjene za pitanja nacionalne bezbjednosti i prihvatio da bi prava vojnog personala mogla biti ograničena u većoj mjeri od onih koja imaju obični civili, činjenica da podnosilac predstavke u ovom slučaju nije posjedovao nikakve posebne vještine neophodne za pravilno funkcionisanje oružanih snaga i zaštitu nacionalne bezbjednosti, navela je Sud da smatra diskriminaciju neopravdanom i našao je kršenje člana 8 u sprezi sa članom 14. U svojoj presudi, Veliko vijeće je naglasilo da je pozivanje na tradiciju, opšte pretpostavke ili dominantne socijalne stavove u određenoj zemlji (na primjer, tradicije koje proističu iz tradicionalnih rodni uloga u porodici) nedovoljno opravdanje za različit tretman na osnovu pola.

Jedna druga oblast u kojoj se ESLJP bavio rodnom diskriminacijom je porodično nasilje. U jednom ključnom predmetu, koji se tiče navodnog neuspjeha od strane države da zaštiti podnosioca predstavke i njenu majku od teškog nasilja koje je vršio suprug podnosioca predstavke, Sud je smatrao da je odgovor države bio „očigledno neadekvatan” i što je značajno, da su podnosilac predstavke i njena majka trpjele rodno nasilje što je dovelo do kršenja člana 14 u sprezi sa članovima 2 i 3.¹¹ To je bilo prvi put da je ESLJP zauzeo takav stav. Čineći to, imao je u vidu Konvenciju UN o eliminaciji diskriminacije protiv žena i Opštu preporuku tog komiteta broj 19, koja je smatrala rodno nasilje vrstom diskriminacije protiv žena. Pored toga, Sud je uzeo u obzir izjavu Komisije UN o ljudskim prav-

⁸ Petrović protiv Austrije (1998)

⁹ Stec protiv Ujedinjenog Kraljevstva (2005)

¹⁰ Konstantin Markin protiv Rusije (2012)

¹¹ Opuz protiv Turske (2009)

ima, koja je „izričito prepoznala sponu između rodnog nasilja i diskriminacije, naglašavajući u rezoluciji 2-3/45 da „se svi oblici nasilja protiv žena dešavaju u kontekstu dejure i de facto diskriminacije protiv žena i nižeg statusa koji žene imaju u društvu, te da je sve to pogoršano preprekama sa kojima se žene često suočavaju tražeći pravne lijekove od države” (paragraf 199).

4.3.2 Rasa, eničko porijeklo, nacionalnost

Zbog samog porijekla Savjeta Evrope (i njegove osnovne Konvencije, EKZLJPOS) i njegovog razvoja, nastalog kao posljedica masovnih zloupotreba ljudskih prava počinjenih protiv pojedinih etničkih manjina tokom Drugog svjetskog rata, možda nije iznenađujuće da je ESLJP, razmatrajući različit tretman baziran na rasi ili etničkom porijeklu, pristupio pitanjima mogućeg opravdavanja istih na najstrožiji mogući način.¹²

Veliko vijeće je prethodno opisalo diskriminaciju na rasnoj osnovi kao posebno uvredljivu vrstu diskriminacije “[koja], u pogledu njenih pogubnih posljedica, zahtijeva od vlasti posebnu budnost i energičnu reakciju.”¹³ Upravo iz tog razloga, vlasti moraju upotrijebiti sva raspoloživa sredstva za borbu protiv rasizma, osnažujući na taj način viziju demokratskog društva u kojem se različitost ne percipira kao prijetnja, već kao izvor obogaćenja. U jednom predmetu koji se tiče odbijanja ruskih vlasti da podnosiocu predstavke odobre ulazak na teritoriju ruske oblasti Kabardino-Balkarai, zbog njegovog čečenskog etničkog porijekla, Sud je našao kršenje člana 14 zajedno sa članom 2, Protokola 4 (sloboda kretanja). Komentar Suda je bio da bi bilo izuzetno teško, ako ne i nemoguće da država opravda različit tretman kada je zasnovan na nacionalnosti, rasi ili etničkom porijeklu.¹⁴

4.3.3 Diskriminacija pripadnika/ca romske zajednice

Postojanje rasne diskriminacije pripadnika romskog naroda je fenomen sa kojim je ESLJP počeo da se hvata u koštac tek kasnih 1990-ih. Premda je Sud često nalazio kršenja članova 2 i 3 u predmetima koji se tiču nasilja protiv pripadnika romske populacije, bio je neodlučan da nađe da je takvo nasilje nanijeto iz rasnih

¹² DH protiv Češke Republike (2007)

¹³ DH protiv Češke Republike (2007)

¹⁴ Timishev protiv Rusije (2005)

razloga, i da je predstavljalo kršenje člana 14. Usprkos tome što je Sud potvrdio teškoću u dokazivanju rasno motivisanih tužbenih zahtjeva, u predmetu *Nachova protiv Bugarske*¹⁵ koji se tiče ubistva dva nenaoružana muškarca, pripadnika romske populacije, počinjena od strane policije koja je, tvrdili su, nastupila rasistički, Veliko vijeće je odbilo da preokrene teret dokazivanja, što bi zahtijevalo od bugarskih vlasti da dokažu da napad nije bio rasno motivisan. Kao posljedica toga, podnosioci predstavke će vjerovatno teško prevazići teret dokazivanja u svom pokušaju da pokažu rasističku namjeru u kontekstu nasilja koje su počinile vlasti. Sud je, međutim, našao kršenje člana 14 u sprezi sa članom 2 zbog neuspjeha vlasti da sprovedu djelotvornu istragu o tome da li je u datim događajima diskriminacija igrala ulogu.

Na sličan način, premda u odnosu na kršenja člana 3 učinjena od strane privatnih lica, u jednom predmetu koji se tiče nasilja učinjenog protiv podnosilaca predstavke romskog porijekla od strane neidentifikovanih napadača, Sud je našao da je, zbog sumnje da je nasilje bilo rasno motivisano, bilo neprihvatljivo da policija nije preduzela ozbiljne korake u pravcu identifikovanja i gonjenja počinitelja.¹⁶ Stoga je došlo do kršenja člana 3 u sprezi sa članom 14.

Veliki dio najznačajnije sudske prakse vezane za član 14 i Rome uključuje nalaze indirektno diskriminacije. Sud je prvi put potvrdio da bi moglo biti indirektno diskriminacije u predmetu *DH protiv Češke Republike*, predmetu u kojem su se podnosioci predstavke žalili na indirektnu diskriminaciju od strane države u odnosu na njihovo obrazovanje na osnovu toga da su romskog porijekla.¹⁷ Kao opšte pravilo, romska djeca su obično smješтана u specijalne škole sa manje sposobnom djecom. Podnosioci predstavke su se žalili da je sistem obrazovanja postavljen tako da je bilo 27 puta vjerovatnije da će romska djeca biti smješтана u specijalne škole nego ne-romska djeca, a posljedica toga je da su romska djeca sticala inferiornije obrazovanje. Primjećujući neproporcionalan broj romske djece u specijalnim školama, Sud je našao da je to predstavljalo indirektnu diskriminaciju. Kao rezultat toga, teret dokazivanja je prebačen na češku vladu. Kako češka vlada nije mogla ponuditi objektivno i razumno opravdanje za ovakav tretman, Sud je našao kršenje člana 14 u sprezi sa članom 2 Protokola 1 (pravo na obrazovanje).

U jednom drugom predmetu koji se tiče segregacije u obrazovanju, podnosioci predstavke, koji su bili romskog porijekla, žalili su se da su bili diskriminirani protivno članu 2 Protokola 1, u sprezi sa članom 14, na račun činjenice su njihova

¹⁵ *Nachova protiv Bugarske* (2005)

¹⁶ *Sečić protiv Hrvatske* (2007)

¹⁷ *DH protiv Češke Republike* (2007)

djeca bila smješтана u odjeljenja sa isključivo romskom djecom.¹⁸ U odgovoru na te pritužbe, Vlada je predočila činjenicu da, dok je škola podnosioca predstavke imala većinu romskih učenika koji idu u odjeljenja samo sa romskom djecom, u drugim dvjema školama procenat djece koja idu u odjeljenja sa isključivo romskom djecom je bio ispod 50%. Vlada je stoga tvrdila da nije postojala opšta politika za automatsko smještanje romskih učenika u posebna odjeljenja. Sud je zapazio da: iako nije bila opšta politika za automatsko smještanje romske djece u posebnim odjeljenjima, realnost je bila takva da su samo romska djeca bila smješтана u ta odjeljenja, a to je dovelo do jasne diferencijacije koja je indirektno diskriminirala podnosioca predstavke. Prepoznajući napore koje su uložile hrvatske vlasti kako bi osigurale da romska djeca dobiju obrazovanje, Sud je smatrao da nisu bile date adekvatne garancije u određeno vrijeme koje bi osigurale dovoljnu brigu za posebne potrebe podnosioca predstavke kao članova grupe koja je u nepovoljnom položaju. U skladu sa tim, smještanje podnosioca predstavke u odjeljenja sa isključivo romskom djecom tokom njihovog osnovnog obrazovanja, nije bilo opravdano i predstavljalo je kršenje člana 14 u sprezi sa članom 2 Protokola 1.

4.3.4 Seksualna orijentacija i rodni identitet

Stav Suda prema diskriminaciji baziranoj na seksualnoj orijentaciji prošao je kroz značajnu evoluciju u proteklih petnaest godina i danas je jasno da je različiti tretman po ovoj osnovi dalja oblast u kojoj će Sud tražiti od države da pruži posebno jake razloge kako bi opravdao različit tretman. Prvi predmet u kojem je Sud našao kršenje člana 14 na bazi seksualne orijentacije ticao se jednog podnosioca predstavke kome je bila odbijena roditeljska odgovornost nad njegovom kćerkom.¹⁹ Odlučujući faktor u odluci nacionalnog suda da podnosiocu predstavke odbije starateljstvo i dodijeli ga njegovoj bivšoj supruzi bila je činjenica da je podnositelj predstavke bio homoseksualac i da je živio sa drugim muškarcem. Nalazeći da je Portugal prekršio prava podnosioca predstavke iz člana 14 Konvencije u sprezi sa članom 8, komentar Suda je bio da takva diskriminacija „prema Konvenciji nije prihvatljiva”.

Međutim, u predmetu *Schalk i Kopf protiv Austrije*²⁰, kada se od Suda tražilo da razmotri da li je istopolni par čije je sklapanje braka bilo spriječeno, bio žrtva

¹⁸ Orsus i drugi protiv Hrvatske (2010)

¹⁹ Salguero Da Silva Mouta protiv Portugala (1999)

²⁰ *Schalk i Kopf protiv Austrije* (2010)

diskriminacije na bazi seksualne orijentacije, ovaj nije našao bilo kakvo kršenje člana 14 u sprezi sa članom 8. Dok je Sud komentarisao da, kada se razlika u tretmanu pravi isključivo, ili u odlučujućoj mjeri na osnovu seksualne orijentacije, posebno jaki razlozi bi bili potrebni da bi se isti opravdao; Sud je našao da, budući da među državama ugovornicama nije bilo konsenzusa u vezi sa istopolnim brakom, to pitanje je potpalo unutar polja slobodne procjene austrijske vlade.

Razvoj prakse Suda u vezi sa članom 14 posebno je evidentan u odnosu na dvije presude u razmaku od nekoliko godina: *Fretté protiv Francuske*²¹ i *EB protiv Francuske*.²² Dok je inicijalno Sud odbacio mogućnost da istopolni parovi usvajaju djecu u prvom slučaju, drugi slučaj se ticao podnosioca predstavke, homoseksualne ženske osobe, koja je bila podnijela zahtjev za usvajanje djeteta kao samac. Premda je Sud zabilježio da Konvencijom nije predviđeno nikakvo „pravo na usvajanje“, takva mogućnost je potpala unutar opsega člana 8 EKZLJPPOS. Otuda činjenica da su dokazi pokazali da su francuske vlasti smatrale seksualnu orijentaciju podnosioca predstavke „odlučujućim faktorom“ za donošenje odluke o odbijanju usvajanja što predstavlja kršenje člana 14 u sprezi sa članom 8.

Takav razvoj je, donekle, ublažen nedavnom odlukom u predmetu *Gas i Dubois protiv Francuske*²³ u kojem je Sud našao da uskraćivanje prava jednom od podnosilaca predstavke (koja je stupila u registrovano partnerstvo sa njenom partnerkom, drugim podnosiocem predstavke) na usvajanje biološkog djeteta njene partnerke nije predstavljalo kršenje člana 14 u sprezi sa članom 8. Teškoća u tom predmetu je bila u tome što, po francuskom pravu, ako bi francuski sudovi dozvolili takvo usvajanje, biološka majka bi izgubila sva roditeljska prava prema djetetu. Da su u braku to se ne bi dogodilo, ali francusko pravo nije dopuštalo brak između dvije ženske osobe (ili dvije muške osobe). Sud se nije složio sa tvrdnjama podnosilaca predstavke da su u položaju analognom braku, a samim tim nisu mogli očekivati beneficije od socijalnih, ličnih i pravnih usluga koje nudi ta institucija. Štaviše, Sud je našao da nije bilo različitog tretmana na bazi seksualne orijentacije zato što bi heteroseksualni parovi koji bi stupili u registrovano partnerstvo bili u istom položaju kao i podnosioci predstavke.

Nedavno je u predmetu *X i ostali protiv Austrije*, Sud smatrao da je austrijsko odbijanje da podnositeljki predstavke da pravo da usvoji biološko dijete njene istopolne partnerke dovelo do kršenja člana 14 u sprezi sa članom 8. Sud nije našao nikakvo opravdanje za različit tretman u položaju između podnositeljke predstavke i nevjenčanih heteroseksualnih partnera kojima je bilo dozvoljeno

²¹ *Fretté protiv Francuske* (2002)

²² *EB protiv Francuske* (2008)

²³ *Gas i Dubois protiv Francuske* (2012)

da usvajaju takvu djecu. Međutim, Sud nije prihvatio da se položaj podnositeljke predstavke može uporediti sa položajem vjenčanog para gdje jedan bračni drug želi da usvoji dijete drugog bračnog druga.

4.3.5 Invaliditet

EKZLJPOS široko tumači koncept invaliditeta kako bi uključila one koje tretiraju drugačije, ili koje sprječavaju u obavljanju određenih djelatnosti zbog njihovog invaliditeta. Kadgod se neka osoba smatra invalidnom, čini se da Sud zahtijeva posebno jake razloge kako bi se opravdao različit tretman.

U predmetu Kiyutin protiv Rusije²⁴, podnosilac predstavke je živio u Rusiji i imao porodicu. Podnio je zahtjev za boravišnu dozvolu, ali taj zahtjev mu je odbijen na bazi toga da su rezultati zdravstvenog pregleda pokazali da je HIV pozitivan. Podnosilac predstavke se žalio Sudu da je došlo do kršenja člana 14 u sprezi sa članom 8 zbog poremećaja do kojeg je došlo u njegovom porodičnom životu. Sud je smatrao da je podnosilac predstavke imao porodični život budući da je bio nastanjen u Rusiji, a samim tim je njegov zahtjev potpao pod opseg člana 8. Budući da su HIV pozitivne osobe pripadnici ranjive grupe koji su prethodno bili diskriminirani na račun zablude o širenju HIV-a, Sud je smatrao da su potrebni posebno jaki razlozi da bi se opravdao različiti tretman baziran isključivo na širenje infekcije HIV-om. Sud je naveo da, za razliku od nekih bolesti, na primjer ptičji grip, HIV nije bila bolest koja bi mogla opravdati restriktivne mjere koje se tiču davanja pristupa određenoj zemlji. Prema tome, došlo je do kršenja člana 8 u sprezi sa članom 14.

Ono što bi se moglo opisati kao invaliditet nalazimo u predmetu Glor protiv Švajcarske.²⁵ U tom predmetu, podnosilac predstavke Glor je bolovao od dijabetesa. Kao rezultat toga, proglašen je nesposobnim za vojnu službu. Međutim, nakon nekog vremena, podnosilac predstavke je dobio nalog da plati porez na oslobođanje od vojne službe, koji se nameće onima čiji je invaliditet bio niži od 40%. Podnosilac predstavke se žalio da je došlo do kršenja člana 14 u sprezi sa članom 8, na osnovu činjenice da je bio proglašen nesposobnim za službu u oružanim snagama iz zdravstvenih razloga. Sud je dalje našao da je došlo do kršenja zato što nije bilo razumnog opravdanja za distinkciju koju su pravile švajcarske vlasti između lica koja su bila nesposobna za vojnu službu, a koja nisu podlijezala obavezi plaćanja poreza, i onih koja su bila nesposobna za vojnu službu ali obavezna da plate porez.

²⁴ Kiyutin protiv Rusije, 10. mart 2011.

²⁵ Glor protiv Švajcarske, 30. april 2009.

4.3.6 Protokol 12

Protokol 12 predviđa opštu zabranu diskriminacije, koja, za razliku od člana 14, ne zavisi od veze sa nekim drugim materijalnim pravom sadržanim u EKZLJPOS. Kako je Crna Gora potvrdila ovu odredbu, ona je primjenjiva za predmete koji se tiču Crne Gore.

Prvi predmet koji se tiče Protokola 12 bio je u vezi sa građanima Bosne i Hercegovine koji su bili spriječeni da se kandiduju na izborima zbog njihovog romskog i jevrejskog porijekla. Oslanjajući se na član 14 u sprezi sa članom 3, Protokola 1 (pravo na slobodne izbore) i Protokolom 12 (između ostalih odredaba), podnosioci predstavke su se žalili da ih je Ustav BiH i odgovarajuće odredbe Zakona o izborima iz 2001. god. sprječavao da budu kandidati za Predsjedništvo i Dom naroda Parlamentarne skupštine isključivo na osnovu njihovog etničkog porijekla, uprkos posjedovanju iskustva koje se moglo uporediti sa onim kod najviših izabраних funkcionera.

U svojoj prvoj presudi u odnosu na Protokol 12, Sud je potvrdio da je definicija diskriminacije iz ovog Protokola identična onoj iz člana 14. Međutim, kada se raspravljalo o oba člana, Sud je prvo razmatrao član 14, ne objašnjavajući zašto. Taj pristup, u situaciji kada se primjenjuju oba člana, čini se da prvo favorizuje kompleksniji član, budući da prema članu 14 Sud mora razmotriti da li neka situacija potpada pod opseg nekog drugog člana Konvencije. Kako bi pokazao da neki predmet potpada pod Protokol 12, Sud jednostavno treba da razmotri da li on potpada pod neko „pravo navedeno u zakonu“. Međutim, razmatrajući član 14 prije člana 3, Protokola 1, Sud je pokazao pomak u pristupu kod razmatranja nekog predmeta koji se u suštini tiče diskriminacije prema članu 14, umjesto svog tradicionalnog pristupa gdje se prvo razmatra neki „materijalni“ član, i u slučaju nalaženja kršenja tog prava, se ne razmatra član 14. Odluka Suda po tom pitanju takođe sugerise da će se zabrana diskriminacije iz člana 14 primjenjivati na posredne i neposredne izbore za bilo koji skupštinski dom.

4.4 Procesni vodič za podnošenje predstavke Sudu u Strazburu

4.4.1 Život predstavke

Za razliku od postupaka pred nacionalnim sudovima, postupci pred Evropskim sudom za ljudska prava se pretežno odvijaju na papiru, bez potrebe za verbalnim saslušanjem. Nakon što se potpuna predstavka podnese Sudu, stavlja se na listu predmeta koji čekaju donošenje odluke. Predstavku ispituje

jedan sudija, odbor (3 sudije) ili vijeće (7 sudija) i odlučuje/u da li predmet ispunjava posebne kriterijume prihvatljivosti (pogledajte tekst koji slijedi) i da li zahtijeva dalje razmatranje. Pod pretpostavkom da se predstavka ne odbaci u ovoj fazi, Sud će kontaktirati tuženu vladu, dati joj primjerak predstavke i naznačiti oblasti na koje vlada treba da obrati pažnju u svom odgovoru. Ovo je poznato pod nazivom 'obavješćavanje'. U ovoj fazi će se Sud, takođe, pisanim putem obratiti strankama tražeći bilo kakve prijedloge koji bi omogućili 'prijateljsko poravnanje' u datom predmetu. Stranke se mogu poravnati u bilo kom trenutku tokom trajanja postupka. Bilo koji prijedlog za poravnanje će Sud uputiti drugoj strani radi komentara. Ukoliko se ne da nikakav prijedlog, ili nema saglasnosti u vezi sa prijedlozima koje je dala jedna strana, Sud neće preduzeti nikakvu radnju. Nakon obavješćenja od strane Suda, Vlada u roku od tri mjeseca daje svoje opservacije i primjedbe. One se šalju podnosiocu predstavke koji ima mjesec dana na raspolaganju da na iste odgovori. Vijeće će tada ispitati predstavku i može uraditi slijedeće: odbaciti predmet kao neprihvatljiv; donijeti presudu; odvojiti predmet na stranu da bi ga razmatralo Veliko vijeće; ili, u rijetkim situacijama, održati usmeno saslušanje. U izuzetnim slučajevima, bilo koja strana može zatražiti da se predmet uputi na Veliko vijeće. To se mora uraditi u roku od tri mjeseca od odluke Vijeća. Ako Vijeće (ili pak Veliko vijeće) donese odluku u korist podnosioca predstavke, od države se traži da ispoštuje presudu Suda preduzimajući sve korake koje je Sud naznačio kao neophodne kako bi se ispravilo identifikovano kršenje. Komitet ministara je odgovoran za nadzor nad ispravljanjem kršenja od strane države.

4.4.2 Uvođenje predstavke

Većina postupaka pred Sudom počinje prijemom predstavke pismom ili faksom, u kojima se izlaže suština pritužbe. Ono se šalje u Pisarnicu, službi koja pruža Sudu pravnu i administrativnu podršku u njegovom pravosudnom radu. To je u cilju ispunjenja striktnog pravila od 6 mjeseci (a kada Protokol 15 stupi na snagu, 4-mjesečno pravilo) koje Sud nameće svim predstavkama (pogledajte kriterijume prihvatljivosti u tekstu koji slijedi). Međutim, popunjen formular predstavke je moguće podnijeti i bez uvodnog pisma. Premda su službeni jezici Suda engleski i francuski (i većina predstavki se podnosi upravo na jednom od tih jezika), uvodno pismo, popunjena predstavka i početna komunikacija sa Sudom, može biti na bilo kom službenom jeziku država članica. Međutim, ako predmet prođe fazu prihvatljivosti, stranke moraju dobiti dozvolu predsjednika Vijeća za nastavak komunikacije na jeziku koji nije engleski i francuski.

Podnosilac predstavke mora tada popuniti formular predstavke, koji može obezbijediti Pisarnica i koji je dostupan na Internetu. Ako predstavka ima više od deset stranica (bez dokumenata koji navode dodatke), Sud zahtijeva od podnosioca predstavke da priloži sažetak. Predstavka treba da uključuje pojedinosti koje identifikuju: ime podnosioca predstavke, datum rođenja, državljanstvo, pol, zanimanje i adresu; ugovornu stranku/stranke; sažeti iskaz o činjenicama; sažeti iskaz o navodnim kršenjima; iskaz o ispunjenju zahtjeva prihvatljivosti, te predmet predstavke. Podnosioci predstavke će, takođe, biti u obavezi da dostave kopije svih bitnih dopunskih dokumenata, uključujući sve odluke u vezi sa njihovom pritužbom. Ako podnosioca predstavke zastupa neko drugo lice, on/ona treba da potpiše pismo punomoći, kojim se advokatu dozvoljava da ga zastupa pred Sudom. ESLJP ne zahtijeva pravno zastupanje na početku postupka, a svako može direktno pokrenuti postupak pred Sudom. Međutim, Sud zahtijeva da podnosioca predstavke zastupa advokat u fazi kada predmet dostigne 'obavještanje' (pogledajte u prethodnom djelu teksta). Iako podnosioci predstavke imaju pravo da zahtijevaju povjerljivost u vezi sa njihovom predstavkom, oni moraju navesti sve tražene podatke na formularu predstavke. Sudski postupci su, generalno, javno dostupni, ali Sud može dodijeliti anonimnost u 'izuzetnim i propisno opravdanim slučajevima'.²⁶ Ukoliko neki podnosilac predstavke želi da ostane anonimn, treba da obavijesti Sud o tome, navodeći detaljno svoje razloge. Podnosioci predstavke koji budu imali uspjeha u traženju anonimnosti navode se inicijalima ili nekim anonimnim inicijalom, npr. X protiv Crne Gore.

Popunjene predstavke se razmatraju pod dva naslova: prihvatljivost i meritum (osnovne značajke). Treba primijetiti da se odbacuje preko 90% predavki, isključivo na bazi prihvatljivosti, o čemu se detaljnije govori u tekstu koji slijedi. Pored toga, nema odredbe o žalbi na odluku o prihvatljivosti, tako da bi tobožnji podnosioci predstavke trebali provjeriti da li su ispoštovali posebne kriterijume Suda vezane za prihvatljivost, sadržanim u članovima 34 i 35 Konvencije.

4.4.3 Kriterijumi prihvatljivosti

Sud će proglasiti prihvatljivim samo predstavke koje zadovolje posebne zahtjeve prihvatljivosti. Iako je sveobuhvatni pregled izvan opsega ovog vodiča, u tekstu koji slijedi će biti naznačene najznačajnije prepreke vezane za prihvatljivost. Podnosioci predstavke treba da konsultuju vodič Suda o prihvatljivosti, koji je dostupan na Internetu.²⁷

²⁶ Pravilo 47(3)

²⁷ http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/B5358231-79EF-4767-975F524EoDCF2FBA/o/ENG_Guide_pratique.pdf

Pravna sposobnost, pravo na podnošenje predstavke, status žrtve

ESLJP će primati predstavke od 'bilo koje osobe, nevladine organizacije ili grupe lica...' bez obzira na državljanstvo. U prošlosti, Sud je dozvoljavao da predstavke podnose sela, privredna društva i akcionari, građevinska društva, sindikati, vjerske organizacije, nevladine organizacije i političke partije. Međutim, zahtjev da podnosilac predstavke mora tvrditi da je žrtva kršenja jednog ili više konvencijskih prava, primjenjuje se bez obzira na to ko podnosi predstavku. Kako Sud ne dozvoljava apstraktne prigovore (*actio popularis*), svaki podnosilac predstavke mora pokazati da je on/ona lično ili direktno pogođen/a navodnim kršenjem Konvencije. Na primjer, u predmetu *Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske* (Br.2)²⁸ podnosilac predstavke, jedna organizacija koja je vodila kampanju protiv vivisekcije, je uspješno osporavala politički motivisanu zabranu televizijskog oglašavanja, navodeći da je time prekršeno pravo te organizacije na slobodu izražavanja. Ako neka organizacija ima sumnje u vezi sa svojim statusom žrtve, savjetuje se da se uključi barem jedna individualna žrtva kao podnosilac predstavke.

Sud će prihvatiti predstavke od onih koji tvrde da su žrtve potencijalnog kršenja Konvencije, ali da bi bili uspješni, takvi podnosioci predstavki moraju pokazati stvarni rizik od lične ugroženosti navodnim potencijalnim kršenjem. Sud će, takođe, prihvatiti predstavke podnijete od strane lica koja tvrde da su indirektno ugrožena kršenjem konvencijskih prava neke druge osobe. Na primjer, članovi porodice nekog lica koje je predmet deportacije mogli bi tvrditi da su žrtve kršenja prava na porodični život; ili rođak žrtve prisilnog nestanka bi mogao podnijeti tužbeni zahtjev protiv kršenja prava na zaštitu od okrutnog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja zbog duševnog bola i stresa koji je pretrpio.²⁹

Bliska rodbina može podnositi predstavke u ime žrtve navodnog kršenja Konvencije; na primjer, kada je žrtva ranjiva, slabog zdravstvenog stanja ili kada je pokojna. Bliska rodbina može, takođe, imati pravo da nastavi sa predstavkom u ime nekog podnosioca koji je preminuo tokom trajanja postupka pred Sudom, pod uslovom da mogu pokazati legitimni interes ili da je Sud saglasan sa tim da je predmet od opšteg značaja.

Šestomjesečno pravilo³⁰

Predstavke se moraju podnositi u roku od 6 mjeseci od konačne odluke nacionalnog suda, nakon što su iscrpljeni redovni, djelotvorni nacionalni pravni lijekovi (pogleda-

²⁸ *Verein gegen Tierfabriken protiv Švajcarske*, 30. jun 2009.

²⁹ *Chahal protiv UK*, 15. novembar 1996, *Kurt protiv Turske*, 25. maj 1998.

³⁰ Imajte na umu da će to postati četvoromjesečno pravilo kada Protokol 15 stupi na snagu.

jte tekst koji slijedi). Međutim, u tom roku je samo potrebno uvesti predstavku pred Sudom. Sažetak suštine pritužbe, uključujući materijalne činjenice i navodna kršenja, zajedno sa predmetom predstavke će biti dovoljni (pogledajte Uvođenje predstavke u prethodnom dijelu teksta). Sud će tada odrediti rok, obično 8 sedmica, do kojega bi podnosioci predstavke trebalo da podnesu popunjeni formular predstavke.

Iscrpljenje nacionalnih pravnih lijekova

EKZLJPOS je zasnovana na ideji da su nacionalne vlasti u najboljoj poziciji da sprovedu Konvenciju i prvo bi države ugovornice trebalo da imaju priliku da isprave kršenje njenih odredaba. U skladu sa tim, podnosioci predstavki pred Sudom moraju pokazati da su njihovi predmeti prošli kroz sve sudske instance u Crnoj Gori i da su navodili kršenje odredaba EKZLJPOS u svakoj fazi, do najvišeg mogućeg nivoa jurisdikcije, t.j. da je crnogorska država dobila priliku da ispravi kršenje obaveza preuzetih potpisivanjem Konvencije. Štaviše, to znači da su podnosioci predstavki pred ESLJP ograničeni u pogledu mogućnosti da ulažu tužbe koje su ulagali tokom postupaka na nacionalnom nivou. Dok tužena država mora uspostaviti postojanje djelotvornih pravnih lijekova, na podnosiocu predstavke je da pokaže da su takvi pravni lijekovi zaista i iscrpljeni.

Sud je više puta naveo da bi pravni lijekovi trebalo da budu stvarni i primjenjivi, a ne teoretski i iluzorni. Dakle, podnosioci predstavke treba samo da dokažu da su iscrpili djelotvorne pravne lijekove. Djelotvorni pravni lijek mora biti sastavni dio uobičajenog procesa ispravke i ne može biti diskrecionog karaktera koji se oslanja na dobronamjernost državnog službenika.³¹ Na primjer, u predmetu Matijašević protiv Srbije, Sud je našao da Ustavni sud Srbije i Crne Gore nije bio dostupan do 15. jula 2005, i da je ostao nedjelotvoran do raspada Državne zajednice Srbija i Crna Gora nakon proglašenja nezavisnosti od strane Crne Gore u junu 2006. godine. U predmetu Koprivica protiv Crne Gore³², Sud je našao da, iako je mogućnost podnošenja ustavne žalbe bila uvedena u Crnoj Gori u oktobru 2007. godine, žalbe koje su bile podnošene pred tim sudom sistematski su odbijane ili odbacivane. Nalaz Suda da je bilo nepotrebno da podnosilac predstavke podnese ustavnu žalbu prije odlaska u Strazbur sugeriše da Ustavni sud Crne Gore u to vrijeme nije bio djelotvoran pravni lijek.

Ostaje da se vidi da li je Ustavni sud u međuvremenu dovoljno unaprijedio svoj učinak, ili će tek unaprijediti svoj učinak – vršenjem pažljivijeg nadzora nad ustavnim žalbama i objavljivanjem svih svojih odluka na web stranici čime će pokazati da je to, u stvari, djelotvorni pravni lijek čineći neophodnim za žrtve

³¹ Lepojić protiv Srbije, 6.novembar 2007.

³² Koprivica protiv Crne Gore, 22. novembar 2011.

navodnih kršenja ljudskih prava da podnose tužbe Ustavnom sudu prije odlaska u Strazbur. U međuvremenu, podnosioci predstavke koji nisu sigurni u djelotvornost određenog pravnog lijeka treba da podnesu uvodno pismo Sudu kako bi zaustavili protok vremena u pogledu poštovanja 6-mjesečnog roka (pogledajte u prethodnom dijelu teksta). Iako je preporučljivo da podnosioci predstavki pokušaju da potpuno iscrpe nacionalne pravne lijekove, u situaciji kada ESLJP nalazi da je određeni lijek nedjelotvoran, takvo uvodno pismo će osigurati da podnosilac predstavke ne izađe iz okvira 6-mjesečnog roka.

Očigledno neosnovane predstavke

Zahtjev da predstavke ne budu očigledno neosnovane funkcioniše kao univerzalan princip u predmetima u kojima:

- činjenice predmeta ne pokazuju kršenje Konvencije, npr. predstavka kojom se tvrdi da ulična buka ispred njihovog doma predstavlja mučenje, a time i kršenje člana 3, ili predstavka koja navodi kršenje nekog drugog međunarodnog ugovora. Iako predstavke mogu citirati druge međunarodne instrumente kao ubjedljivi autoritet u tumačenju Konvencije, one se ne mogu bazirati na pritužbama koje navode kršenje nekog drugog međunarodnog instrumenta,
- pritužbu ne dokazuju ili ne podupiru podneseni materijali,
- podnosilac predstavke gubi status žrtve. Da bi bio smatran žrtvom, podnosilac predstavke mora biti, lično i direktno, žrtva kršenja Konvencije, iako nema potrebe da se dokazuje šteta. U slučaju kada nacionalne vlasti potvrde kršenje Konvencije i isprave situaciju, lice se više ne smatra žrtvom.

Nekompatibilnost

Predstavke se mogu smatrati neprihvatljivim po osnovu kompetencije i jurisdikcije Suda, kao i po osnovu predmeta predstavke i identifikovane tužene države ugovornice. Podnosioci predstavki bi trebalo da zabilježe kada i gdje je došlo do kršenja, ko je bio odgovoran i što je bilo u pitanju. Za više detalja, pogledajte Vodič ovog Suda o prihvatljivosti, koji je dostupan na Internetu.

5. PRAVNI OKVIR ZABRANE I ZAŠTITE OD DISKRIMINACIJE U PRAVNOM SISTEMU CRNE GORE

5.1 Zabrana diskriminacije u Ustavu Crne Gore

Već u prvim članovima teksta Ustava Crne Gore stoji grupa odredbi antidiskriminacionog karaktera. U članu 1 utvrđuje se da je Crna Gora država republikanskog oblika vladavine, građanska, demokratska, ekološka i država socijalne pravde, zasnovana na vladavini prava. Članom 2 Ustava CG podržava se princip demokratije, prenošenjem političke suverenosti na građanina.

Članom 6 Ustava Crne Gore jemče se i štite prava i slobode, a članom 7 zabranjuje se izazivanje ili podsticanje mržnje ili netrpeljivosti po bilo kom osnovu. Nadalje, Ustav Crne Gore odredbom člana 8 zabranjuje neposrednu ili posrednu diskriminaciju po bilo kom osnovu. Takođe, istim članom je propisano da se neće smatrati diskriminacijom propisi i uvođenje posebnih mjera radi postizanja ukupne ravnopravnosti i zaštite lica, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju, a koje se mogu primjenjivati samo dok se ne ostvare ciljevi zbog kojih su preduzete.

Odredbom člana 9 Ustav Crne Gore daje primat međunarodnim ugovorima i opšteprihvaćenim pravilima nad domaćim zakonodavstvom i omogućava neposrednu primjenu kada odnose uređuju drugačije od unutrašnjeg zakonodavstva.

Ustav Crne Gore, odredbom člana 17 stav 2, garantuje jednakost svih građana pred zakonom, bez obzira na kakvu posebnost ili lično svojstvo.

Članovi 13 i 14 Ustava Crne Gore posvećeni su jeziku i pismu i odvojenosti vjerskih organizacija od države. U članu 13 Ustava utvrđuje da je crnogorski jezik službeni jezik u Crnoj Gori, a da su srpski, bosanski, albanski i hrvatski u službenoj upotrebi i da su ćirilično i latinično pismo ravnopravni. Odredbom člana 14 Ustava propisuje se odvojenost države od vjerskih zajednica i neposredno se garantuje jednakost i ravnopravnost vjerskih zajednica i njihova sloboda u obavljanju vjerskih obreda i poslova.

Više od polovine ustavnog teksta čine odredbe koje garantuju uživanje ljudskih prava i sloboda. Uvodni članovi Ustava posvećuju se garancijama jednakosti. U članu 17 kaže se da su svi pred zakonom jednaki, bez obzira na ličnu posebnost

ili svojstvo. Odredbom člana 19 garantuje se jednakost svakog lica u pogledu zaštite svojih prava i sloboda. Članom 18 jemči se ravnopravnost muškarca i žene, i obavezuju organi javne vlasti da razvijaju politiku jednakih mogućnosti.

Članom 25 Ustava Crne Gore dozvoljava se privremeno ograničenje prava i sloboda. Istovremeno sa tim, zabranjuje se i njihovo diskriminatorno ograničavanje na osnovu ličnih svojstava lica ili grupa. U istom članu se, uz to, kaže da ne trpe ograničenja ustavne zabrane izazivanja i podsticanja mržnje i netrpeljivosti, kao i zabrana diskriminatornog postupanja. Najzad, granice uživanja pojedinih zajamčenih prava i sloboda određuju se imajući u vidu potrebu obezbjeđivanja efikasne primjene ustavnih garancija jednakosti. Tako se u članu 50 Ustava kaže da se može zabraniti distribucija informacije, ako je to neophodno da bi se spriječilo podstrekavanje na akte nasilja ili vršenje krivičnih djela, tj. propagiranje rasne, nacionalne i vjerske mržnje i diskriminacije. Članom 55 zabranjuje se djelovanje političkih i drugih organizacija koje je usmjereno na kršenje zajamčenih prava i sloboda i izazivanje nacionalne, rasne, vjerske i druge mržnje i netrpeljivosti.

Pojedine odredbe Ustava Crne Gore jemče posebnu zaštitu pojedinih, posebno osjetljivih, kategorija lica. Ustav Crne Gore garantuje omladini, ženama i osobama sa invaliditetom uživanje posebne zaštite na radu (član 64), da država obezbjeđuje materijalnu sigurnost licu koje je nesposobno za rad i nema sredstva za život (član 67), da se jemči posebna zaštita prava osobama sa invaliditetom (član 68), kao i zdravstvena zaštita djeteta trudnice, starog lica i osobe sa invaliditetom (član 69), da porodica uživa posebnu zaštitu, te da su u pravima i slobodama izjednačena djeca rođena u braku i van njega (član 72), da majka i dijete uživaju posebnu zaštitu (član 73), da se djetetu jemči posebna zaštita od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i drugog iskorišćavanja i zloupotrebe (član 74) i sl.

Posebna grupa prava i sloboda obezbijedena je u tekstu Ustava Crne Gore za pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Tako se u članu 79 nabrajaju prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, uključujući i ona vezana za očuvanje identiteta, upotrebu jezika i pisma, i školovanje na maternjem jeziku, korišćenje ličnog imena, or-

ganizovanje, politička participacija, informisanje i sl. Članom 80 Ustava Crne Gore jemči se pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica sloboda od prisilne asimilacije.

5.2 Zakoni koji sadrže antidiskriminatorne odredbe u pravnom sistemu Crne Gore

Ustavna određenja o zabrani diskriminacije i zaštiti od diskriminacije razrađena su nizom zakona kojima su, pored Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore (o kojima će u daljem tekstu biti više riječi), uređeni: rodna ravnopravnost, zaštita osoba sa invaliditetom, zdravstvena i socijalna zaštita, zapošljavanje, radni odnosi, zaštita na radu, penzijsko i invalidsko osiguranje, obrazovanje, mediji, porodični odnosi i dr. U daljem tekstu biće riječi o nekima od njih.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti Skupština Crne Gore donijela je Zakon o rodnoj ravnopravnosti 24. jula 2007. godine Ovo je prvi antidiskriminacioni zakon u Crnoj Gori kojim je uređen način obezbjeđivanja i ostvarivanja prava po osnovu rodne ravnopravnosti, kao i mjere za eliminisanje diskriminacije po osnovu pola i stvaranje jednakih mogućnosti za učešće žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života. Prava po osnovu rodne ravnopravnosti se obezbjeđuju i ostvaruju u skladu sa međunarodnim aktima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava (član 1).

Zakonom je prvi put u pravnom sistemu Crne Gore definisana rodna ravnopravnost (član 2). Takođe, Zakon definiše diskriminaciju po osnovu pola, pod kojom se podrazumijeva svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno razlikovanje, privilegovanje, isključivanje ili ograničavanje zasnovano na polu zbog kojeg se nekom licu otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom i drugim područjima javnog života (član 4). Definicija diskriminacije se time ne završava, već Zakon pod diskriminacijom podrazumijeva i seksualno uznemiravanje, podsticanje drugog lica na diskriminaciju, kao i korišćenje riječi u muškom rodu kao generički neutralne forme za muški i ženski rod. Pravo žena na zaštitu materinstva, kao i posebna zaštita na radu zbog bioloških karakteristika, ne smatraju se diskriminacijom, kao ni opšte i posebne mjere, donijete ili preduzete radi otklanjanja i sprječavanja nejednakog tretmana žena i muškaraca, otklanjanja posljedica nejednakog tretmana žena i muškaraca i promovisanja rodne ravnopravnosti.

Zakon, takođe, daje značenje izrazima: neposredna diskriminacija po osnovu pola, posredna diskriminacija po osnovu pola, nasilje po osnovu pola, seksualno

uznemiravanje (član 7). Definicija diskriminacije u Zakonu o rodnoj ravnopravnosti nije uža od one date u Konvenciji, a obuhvata i javnu i privatnu sferu života, tj. odnosi se na sve životne aspekte. Takođe, zakonska definicija uključuje nasilje nad ženama zasnovano na polu.

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama garantuje se ravnopravnost pripadnika manjina i drugih državljana Crne Gore, propisuje se da uživaju jednaku zakonsku zaštitu i da je svaka povreda prava manjina protivzakonita i kažnjiva (član 4). Zakonom je propisana zabrana preduzimanja mjera i aktivnosti kojim bi se promijenila struktura stanovništva na područjima na kojima žive pripadnici manjina, a koje imaju za cilj ograničavanje zakonskih prava i sloboda. Dalje, zabranjuje se svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu, pa i po osnovu rase, boje, pola, nacionalne pripadnosti, društvenog porijekla, rođenja ili sličnog statusa, vjeroispovijesti, političkog ili drugog ubjeđenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti i prihičkog ili fizičkog invaliditeta (član 39).

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom propisuje zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom. Na zabranu diskriminacije lica sa invaliditetom primjenjuju se odredbe Zakona o zabrani diskriminacije i odredbe drugih zakona kojima se uređuje zabrana diskriminacije lica sa invaliditetom, ukoliko nijesu u suprotnosti sa ovim zakonom (član 1). Ovim zakonom je zabranjen svaki oblik diskriminacije lica sa invaliditetom, po bilo kom osnovu. Pristanak lica sa invaliditetom na diskriminaciju ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju (član 2). Smisao donošenja ovog zakona bio je da se pitanje zaštite od diskriminacije lica sa invaliditetom uredi na cjelovit način. Međutim, par godina od donošenja Zakona, isti nije doživio punu implementaciju, između ostalog i zbog činjenice što nedostaju kaznene odredbe kao i neusklađenosti zakonskog teksta sa Zakonom o zabrani diskriminacije i ostalim zakonima koji uređuje pitanje zaštite od diskriminacije ove kategorije lica.

Zakon o kretanju lica s invaliditetom uz pomoć psa pomagača - Zakon se odnosi na lica sa invaliditetom, odnosno lica sa oštećenjem vida, lica sa oštećenjem sluha i lica koja koriste invalidska kolica, a osposobljena su za kretanje sa psom vodičem (pomagačem). Ovim Zakonom uređuje se pravo lica sa invaliditetom da sa psom vodičem koristi sva prevozna sredstva kao i daima slobodan pristup i boravak na javnom i radnom mjestu. Ova prava mogu da koriste istrani državljani koji dokažu da su lica koja ta prava mogu da koriste u svojoj zemlji, a po propisima svoje zemlje. Zakonom su predviđene kaznene odredbe za sve one koji uskraćuju prava koja imaju lica sa invaliditetom uz korišćenje psa pomagača.

Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom

- Zakonom se uređuju način i postupak ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom i druga pitanja i od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom. Ovim zakonom stvaraju se uslovi za povećanje zaposlenosti lica sa invaliditetom i njihovo ravnopravno učešće na tržištu rada, uz otklanjanje barijera i stvaranje jednakih mogućnosti, kao i korišćenje preostalih mogućnosti. U osnovi i ovog zakona je zabrana diskriminacije.

Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica

- Zakon o zaštiti i ostvarivanju prava mentalno oboljelih lica konačno stavlja u pravne okvire veoma problematično pitanje liječenja osoba sa mentalnim oboljenjima. Zbog prirode bolesti, nijesu rijetki slucajevi da ova lica budu prinudno zadržana na liječenju i da primjenjuju medicinski tretman bez prethodno date saglasnosti. Do donošenja ovog zakona, na cijeloj teritoriji državne zajednice postojale su samo oskudne odredbe koje su uređivale ovo pitanje. Zakon propisuje zabranu diskriminacije mentalno oboljelih lica i zabranu ukazivanja na mentalno oboljenje građana, osim u svrhu liječenja. Mentalno oboljelalica ne mogu se prisiliti na medicinska ispitivanja radi utvrđivanja mentalnog poremećaja, osim u slucajevima izričito predviđenim Zakonom.

Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti

- Socijalna i dječija zaštita zasniva se, izmedju ostalog, i na principu zabrane diskriminacije korisnika po osnovu rase, pola, starosti, nacionalne pripadnosti, socijalnog porijekla, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, političkog, sindikalnog ili drugog opredjeljenja, imovnog stanja, kulture, jezika, invaliditeta, prirode socijalne isključenosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili drugog ličnog svojstva (član 7).

Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju

- Pored osnovnih odredbi, ovim Zakonom definišu se osiguranici, lica kojima se obezbjeđuju prava za slučaj invalidnosti i tjelesnog oštećenja, prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, prava na porodičnu penziju, novčana naknada za tjelesno oštećenje, pravo na naknadu troškova pogreba, evidentiranje, imovinu fonda, naknadu štete i kaznene odredbe i sve u duhu nediskriminacije.

Zakon o manjinskim pravima

- Manjinskim narodima i drugim manjinskim nacionalnim zajednicama, odnosno njihovim pripadnicima, obezbjeđuje se zaštita ljudskih prava i sloboda, koje su garantovane i ostalim građanima, kao i zaštita posebnih manjinskih prava i sloboda (član 1). U daljem tekstu Zakona, ovo načelno opredjeljenje zakonodavca se uobličava posebnim pravilima, koja

se odnose na cjelokupnost pravnog položaja manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori.

Zakonom o radu zabranjuje se neposredna i posredna diskriminacija lica koja traže zaposlenje, kao i zaposlenih, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualnu orijentaciju, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo (član 5). Zakon takođe propisuje šta se, u smislu ovog Zakona, smatra neposrednom i posrednom diskriminacijom (član 6), te u odnosu na šta je takva diskriminacija zabranjena (član 7). Dalje, Zakon propisuje zabranu uznemiravanja i seksualnog uznemiravanja na radu i u vezi sa radom, ujedno određujući šta se pod uznemiravanjem i seksualnim uznemiravanjem smatra, u smislu ovog Zakona. (član 8). Zakon predviđa i pozitivnu diskriminaciju u određenim slučajevima, ujedno propisujući da se odredbe zakona, kolektivnog ugovora i ugovora o radu koje se odnose na posebnu zaštitu i pomoć određenim kategorijama zaposlenih, a posebno one o zaštiti lica sa invaliditetom, žena za vrijeme trudnoće i porodijskog odsustva sa rada radi njege djeteta, odnosno posebne njege djeteta, kao i odredbe koje se odnose na posebna prava roditelja, usvojitelja, staratelja i hranitelja, ne smatraju diskriminacijom (član 9). Po Zakonu, zaposleni ima pravo na odgovarajuću zaradu, bezbjednost i zaštitu života i zdravlja na radu, stručno osposobljavanje i druga prava u skladu sa zakonom i kolektivnim ugovorom, dok zaposlena žena ima pravo na posebnu zaštitu za vrijeme trudnoće i porođaja (član 11). Zakonodavac članove 103 - 118 posvetio osjetljivim kategorijama. Zaposlena žena, zaposleni mlađi od 18 godina života i zaposlena lica sa invaliditetom imaju pravo na posebnu zaštitu, u skladu sa ovim Zakonom (član 103).

Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti predviđa da se ostvarivanje prava po osnovu nezaposlenosti zasniva na načelima slobode u izboru zanimanja i radnog mjesta; zabrane diskriminacije; rodne ravnopravnosti, afirmativne akcije usmjerene prema teže zapošljivim licima itd; Zakon o državnim službenicima i namještenicima propisuje da državni službenik, odnosno namještenik, ne smije u obavljanju poslova vršiti diskriminaciju građana po osnovu: rase, boje kože, nacionalne pripadnosti, društvenog ili etničkog porijekla, veze sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili drugog mišljenja,

pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, invaliditeta, starosne dobi, imovnog stanja, bračnog ili porodičnog stanja, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i po osnovu drugih ličnih svojstava(član 7).

Zakon o volonterskom radu - Zabranjena je neposredna i posredna diskriminacija volontera i korisnika volonterskog rada, s obzirom na pol, rođenje, jezik, rasu, vjeru, boju kože, starost, trudnoću, zdravstveno stanje, odnosno invalidnost, nacionalnost, bračni status, porodične obaveze, seksualno opredjeljenje, političko ili drugo uvjerenje, socijalno porijeklo, imovno stanje, članstvo u političkim i sindikalnim organizacijama ili neko drugo lično svojstvo. Neposrednom, odnosno posrednom diskriminacijom, u smislu ovog zakona, smatra se svako postupanje uzrokovano nekim od osnova iz stava 1 ovog člana ili postojanje određene odredbe, kriterijuma ili prakse koja stavlja u nepovoljniji položaj volontera i korisnika volonterskog rada zbog određenog svojstva, statusa, opredjeljenja ili uvjerenja(član10).

Zakono o zdravstvenom osiguranju - Iz sredstava obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguranim licima obezbjeđuje se plaćanje 80 % od cijene zdravstvene usluge za, između ostalog, i promjenu pola iz medicinskih razloga(član 16 b).

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu svi građani su jednaki, bez obzira na nacionalnu pripadnost, rasu, pol, starost, jezik, vjeru, obrazovanje, socijalno porijeklo, imovno stanje i drugo lično svojstvo (član 4).

Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju zabranjuje fizičko, psihičko i socijalno nasilje; zlostavljanje i zanemarivanje djece i učenika; fizičko kažnjavanje i vrijeđanje ličnosti, odnosno seksualnu zlostupotrebu djece i učenika ili zaposlenih i svaki drugi oblik diskriminacije (čl. 9a).

Zakonom o medijima zabranjeno je objavljivanje informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv osoba ili grupe osoba zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, vjeri, naciji, etničkoj grupi, polu ili seksualnoj opredjeljenosti. Osnivač medija i autor neće odgovarati ako su objavljene informacije i mišljenja iz stava 1 ovog člana dio naučnog ili autorskog rada koji se bavi javnom stvari, a objavljeni su:

- bez namjere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje i dio su objektivnog novinarskog izvještaja;
- s namjerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju, nasilje ili na pojave koje ih predstavljaju.

Zakon o elektronskim medijima propisuje da se radijskim ili televizijskim programom ne smije podsticati, omogućavati podsticanje ili širiti mržnja ili diskriminacija po osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, pola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, rodnog identiteta ili polne orijentacije (čl. 48, st. 2).

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici - Članovima porodice, u smislu ovog zakona, smatraju se: supružnici ili bivši supružnici, njihova djeca i djeca svakog od njih; vanbračni supružnici ili bivši vanbračni supružnici, bez obzira na trajanje vanbračne zajednice, njihova djeca i djeca svakog od njih; krvni srodnici iz potpunog usvojenja u pravoj liniji bez ograničenja, a u pobočnoj liniji zaključno sa četvrtim stepenom; srodnici bez potpunog usvojenja, tazbinski srodnici zaključno sa drugim stepenom u bračnoj ili vanbračnoj zajednici; lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu, bez obzira na srodstvo; lica koja imaju zajedničko dijete ili je dijete začeto. Nasilje, u smislu ovog Zakona, je činjenje ili nečinjenje člana porodice kojim se ugrožava fizički, psihički, seksualni ili ekonomski integritet, mentalno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice, bez obzira na mjesto gdje je učinjeno. Zakon definiše žrtve nasilja, pravo na pomoć i institucije koje se bave zaštirom, kao i hitnost postupka, zaštitne i kaznene mjere.

Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći - Radi ostvarivanja prava na pravično suđenje fizičkom licu, koje prema svom imovnom stanju nije u mogućnosti da ostvari pravo na sudsku zaštitu bez štete po nužno izdržavanje sebe i svoje porodice, obezbjeđuje se besplatna pravna pomoć, u skladu sa ovim zakonom: pravno savjetovanje; sastavljanje pismena; pravni savjet i zastupanje u postupku vanskudskog rješavanja sporova; pravni savjet i zastupanje u postupku pred Državnim tužilaštvom; pravni savjet i zastupanje u postupku pred sudovima u prvom i drugom stepenu; pravni savjet i zastupanje u vezi sa vanrednim pravnim lijekovima; pravni savjet i zastupanje u vezi sa ustavnom žalbom.

Ovaj set propisa, kojima se zabranjuje diskriminacija u raznim oblastima društvenog života, nedovoljno se odnosi na pojedine mere koje treba da se preduzimaju radi sprječavanja diskriminacije u pojedinim oblastima diskriminacije ili prema pojedinim osjetljivim grupama. To je ujedno i jedan od razloga za donošenje Zakona o zabrani diskriminacije.

5.3 Zakon o zabrani diskriminacije

Zakonom o zabrani diskriminacije koji je usvojen u avgustu 2010. godine oblast zabrane i zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori uređena je na sistemski način. Ovim zakonom, kao matičnim je razrađena: zabrana diskriminacije, konkretizovana zaštita i uređeni mehanizmi zaštite od diskriminacije. Zakonom se definiše pojam diskriminacije, kako neposredne tako i posredne. Podsticanje na diskriminaciju, ovim zakonom, smatra se diskriminacijom. Zakon predviđa i posebne oblike diskriminacije, koji nijesu tretirani drugim zakonima (Zakonom o rodnoj ravnopravnosti, Zakonom o manjinskim pravima i slobodama, Zakonom o medijima, Zakonom o elektronskim medijima i dr.), koji se takođe odnose na zabranu diskriminacije.

Zakon o zabrani diskriminacije predviđa i institucionalne mehanizme zaštite od diskriminacije i to: Zaštitnika/cu ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojem građani mogu da se obrate pritužbom, sudove, odnosno pravo na podnošenje tužbe sudu, organe za prekršaje, kao i inspekcije u smislu nadzora nad sprovođenjem zakona u oblasti: pružanja usluga, građevinarstva, zdravstva, prosvjete i sporta, rada i zapošljavanja, zaštite na radu, saobraćaja, turizma i drugih oblasti.

Predmetnim zakonom je, dalje, uvedena obaveza organa i drugih pravnih i fizičkih lica da vode posebnu evidenciju o slučajevima diskriminacije i da podatke iz evidencije dostavljaju Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Takođe, Zakon o zabrani diskriminacije Crne Gore propisuje i prekršaje koji se sankcionišu ovim Zakonom.

U prelaznim i završnim odredbama, Zakon o zabrani diskriminacije definiše postupak po pritužbama, koje se odnose na diskriminaciju, podnešenim prije stupanja na snagu ovog Zakona, kao i obaveza nadležnog organa za ljudska i manjinska prava da, u roku od 6 mjeseci, propiše formu i obrazac za vođenje evidencije. U okviru prelaznih i završnih odredbi definiše se vrijeme stupanja na snagu ovog Zakona. U svojim komentarima na tekst Zakona o zabrani diskriminacije, Evropska komisija je, kao glavni problem, identifikovala neusklađenost definicije neposredne diskriminacije sa evropskim zakonodavstvom.

Od strane institucije Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sudova, organa za prekršaje i inspekcija, primijećeno je da je neke od odredbi Zakona potrebno unaprijediti u cilju obezbjeđivanja adekvatne primjene Zakona od strane ovih organa. S tim u vezi, pristupilo se donošenju Zakona o izmjenama i dopunama ovog Zakona koji je Skupština Crne Gore usvojila 26. Marta, 2014 godine.

6. VODIČ KROZ ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE

6.1 Definicija diskriminacije

Što je to diskriminacija?

Diskriminacija je svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Prethodni pasus predstavlja opštu definiciju diskriminacije saglasno Zakonu o zabrani diskriminacije, a dio teksta dat *italic slovom*, predstavlja lična svojstva, koji su u osnovi svake diskriminacije.

Što je neposredna diskriminacija?

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova navedenih u opštoj definiciji diskriminacije.

Primjer

U oglasu za radno mjesto mašinskog inženjera u privatnoj građevinskoj firmi "Dina Commerce" d.o.o. od kandidata za radno mjesto traži se da ispuni sledeće uslove: 7 godina radnog iskustva, da je državljanin Crne Gore i crnogorske nacionalnosti, i da jemuškog pola. Poslednja dva uslova su očigledni primeri neposredne diskriminacije, odnosno neopravdanog pravljenja razlike po osnovu ličnog svojstva potencijalnih kandidata.

Što je posredna diskriminacija?

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Primjer

Kada neka banka svojim pravilima o radu propiše da svi zaposleni moraju biti otkrivene glave kad razgovaraju sa klijentima, to je posredna, skrivena diskriminacija prema muslimankama, kojima vjerska načela nalažu nošenje marama.

Pod diskriminacijom podrazumijevamo i sledeće ponašanje

Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljena namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji.

Primjer

Direktor jedne privatne kompanije svojim ponašanjem, postupcima ili tolerisanjem diskriminirajuće atmosfere u Kompaniji, prećutno daje do znanja podređenima da nema razumijevanja prema pripadnicima određene grupe, ili zagovaranje nacionalne, rasne ili vjerske mržnje i na taj način podstiče širenje diskriminatorne atmosfere u Kompaniji.

6.2 Osnovi, oblici i područja diskriminacije

Što je uznemiravanje i kako ga prepoznati?

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po jednom ili više osnova iz opšte definicije diskriminacije, kad takvo neželjeno ponašanje ima za cilj ili posljedicu povredu ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog okruženja ili ponižavajućeg okruženja smatra se diskriminacijom po osnovu nekog od ličnih svojstava navedenih u opštoj definiciji diskriminacije.

Primjer

Nevladina LGBT organizacija "GSA Montenegro" organizuje žurku u kafiću „Mina café“. Grupa od desetak pripadnika jedne navijačke grupe dolazi za vrijeme „žurke“ ispred pomenutog kafića, uz uzvike: „Smrt pederima!“, udara na prozore i vrata bioskopa, koja su u međuvremenu zaključana, ostavljaju poruku: „Pederi, protjeraćemo vas iz Crne Gore“.

Što je seksualno uznemiravanje?

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, i kojim se posebno izaziva strah, stvara neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje i izaziva osjećaj poniženosti ili uvrijeđenosti.

Primjer

Osamnaestogodišnja djevojka se zaposlila u restoranu na primorju kao sezonska radnica. Trebalo je samo nekoliko sati da nazove roditelje i u suzama im se požali da je glavni kuvar, 50-godišnjak, seksualno uznemiravao i verbalno vrijeđao. I to ne samo nju, već i druge djevojke koje su radile u tom restoranu kao sezonske radnice. Gurao joj je komade hrane u usta, dodirivao je, vrijeđao.

Naime, kad su se djevojke požalile vlasnici restorana, rekla je da zna za njegove ispade, ali da se ne brinu jer "riješit će se to već nekako". Drugi zaposleni su joj, takođe, rekli da se ne uzbuđuje jer je vjerovatno pijan. Obje su se vratile kući, a na njihovo mjesto došle su dvije nove žrtve koje će možda i ostati i trpjeti takvo nasilje.

Što je to segregacija?

Diskriminacijom se smatra i segregacija. Segregacija je svaki akt, radnja ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije (pola, starosne dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, nacionalne pripadnosti..).

Primjer

U jednoj osnovnoj školi, u svakom razredu, postoji odjeljenje koje pohađaju djeca iz romske zajednice. Ostala odjeljenja u školi pohađaju ostala-neromska djeca.

Da li je Zakonom zabranjen govor mržnje i kako se definiše?

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koje širi, raspiruje i potstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.

Primjer

SD, professor na jednom Univerzitetu je, kao gost jedne private televizije, govorio o LGBT osobama i iznosio teoriju da se radi o bolesnicima koji ne zaslužuju da žive i kojima ne treba dati nikakva prava. Voditelj emisije ga nije upozorio da se radi o govoru mržnje, već mu je nastavio postavljati pitanja.

Da li je Zakonom zabranjena diskriminacija u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi?

Ograničavanje ili onemogućavanje korišćenja objekata i površina u javnoj upotrebi licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se diskriminacijom. Pravo na korišćenje objekata i površina u javnoj upotrebi može biti ograničeno samo u skladu sa zakonom.

Primjer

D.Z. je muška osoba sa invaliditetom koji je, zbog pribavljanja određene vrste dokumentacije, morao da posjeti jednu od javnih institucija. Kada je prvi dan došao da obavi posao, ispostavilo se da u toj instituciji ne postoji lift niti pristupna rampa za kolica koje koriste osobe sa invaliditetom. Zgrada ima pet spratova, a kancelarija u kojoj je D.Z. trebalo da završi svoje obaveze bila je na drugom spratu. Zgrada je u potpunosti bila nepristupačana za osobe sa invaliditetom. D.Z. nije mogao obaviti posao zbog kojeg je došao. Na pitanje D.Z. o razlozima što institucija nije obezbijedila pristupne rampe, odgovoreno mu je da će to sigurno biti urađeno, ali ne zna se kada. Ova javna institucija ni do danas nema obezbijeđen pristup za osobe sa invaliditetom.

Kako je određena Zakonom diskriminacija u pružanju dobara i usluga?

Diskriminacijom u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se:

- 1) otežavanje ili onemogućavanje pružanja dobara i usluga;
- 2) odbijanje pružanja dobara i usluga;
- 3) uslovljavanje pružanja dobara i usluga u slovima koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica;
- 4) namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja dobara i usluga, iako je lice ili grupa lica zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje dobara i usluga prije drugih lica.

Primjer

Konobar iz jednog restorana odbio je da ugosti M.S., osobu sa oštećenjem vida koja koristi psa vodiča, rekavši da njegov pas ometa ostale goste, da vlasnik restorana ne dozvoljava da u restoran borave psi, te da mora da napusti restoran. M.S. je pokušao da objasni da se radi o psu koji mu pomaže u kretanju i svakodnevnim aktivnostima, bez uspjeha. Povrijeđen, uvrijeđen, narušenog dostojanstva, napustio je restoran.

Kako prepoznati diskriminaciju po osnovu zdravstvenog stanja?

Diskriminacijom po osnovu zdravstvenog stanja se smatra onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje zapošljavanja, rada, školovanja ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema licu ili grupi lica, po osnovu zdravstvenog stanja.

Primjer

Sedmogodišnje dijete D.P. krenulo je u osnovnu školu. Roditelji djeteta rekli su učiteljici da je dijete zaraženo virusom HIV. Učiteljica je podatke o zdravstvenom stanju djeteta saopštila drugim učiteljima/cama i roditeljima djece iz ovog razreda. Roditelji su prestali da šalju djecu u školu, zahtijevajući da D.P. ne pohađa nastavu. Dijete je žigosano, praktično stavljeno na stub srama. Ministarstvo zdravlja nije se oglasilo povodom ovog slučaja niti su zaštitili dijete. Dječak nastavlja da prati nastavu izolovan od druge djece. U odličnom je zdravstvenom stanju. Pojedini nastavnici ne žele da mu predaju. Malobrojna djeca, koja su od roditelja dobila dozvolu da se igraju sa njim, takođe su ostala bez prijatelja, kao i njihovi roditelji. „Zbog ovog primjera savjetujemo roditeljima ostale HIV pozitivne djece da taj podatak zadrže u tajnosti“, rekla je majka djeteta.

Što podrazumijevamo pod diskriminacijom po osnovu starosne dobi?

Diskriminacijom po osnovu starosne dobi smatra se onemogućavanje ili ograničavanje ostvarivanja prava ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema licu ili grupi lica, po osnovu njihove starosne dobi.

Primjer

Butik ženske garderobe “Tina” u Pljevljima raspisao je oglas za radno mjesto prodavača u kojem su se tražili sledeći uslovi: da osoba ima dvije godine radnog iskustva i da ima do 35 godina života. U ovom slučaju se radi o dovođenju u nejednak položaj potencijalnih kandidata po osnovu njihove starosne dobi.

Što se podrazumijeva pod političkom diskriminacijom?

Zabranjena je diskriminacija pojedinaca ili grupa lica zbog političkog ubjeđenja, zbog pripadanja ili nepripadanja političkoj partiji ili drugoj organizaciji.

Primjer

Pet pripravnika su zajedno primljeni na posao u državnoj instituciji. Institucija u kojoj su zaposleni je već nekoliko godina imala program koji najboljim studentima u generaciji omogućava obavljanje pripravničkog staža i omogućava zaposlenje. S.S. je bio student generacije, pa je na osnovu toga dobio mogućnost da obavi pripravnički staž u ovoj instituciji, dok su ostali primljeni bez konkursa. U toku obavljanja staža, S.S. je redovno dolazio na posao, radio puno radno vrijeme i obavljao sve radne zadatke, dok su ostali dolazili povremeno, nijesu izvršavali radne obaveze, i čak su svoje obaveze prebacivali na S.S. Nakon isteka pripravničkog staža, direktor je morao da odluči koja četiri pripravnika će primiti u stalni radni odnos, u skladu sa Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta. Direktor se odlučio za sve, osim za S.S. Kada je pomoćnik Direktora primijetio da ostali kandidati u odnosu na S.S. ne zadovoljavaju uslove da ostanu i da je S.S. pravi kandidat za zaposlenje, direktor je odgovorio: "Da, ali on nije član naše partije".

Što se podrazumijeva pod diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja?

Diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja smatra se otežavanje ili onemogućavanje upisa u vaspitno-obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja, kao i izbora obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključivanje iz ovih ustanova, otežavanje ili uskraćivanje mogućnosti praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavanje djece, učenika/ca, polaznika/ca obrazovanja i studenata/kinja, zlostavljanje ili na drugi način neopravdano pravljenje razlika ili nejednako postupanje prema njima, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Primjer

S.M. i D.F. završili su ekonomski fakultet. Jedan je završio «državni», a drugi «privatni». Obojica konkurišu za pripravnika u jednoj banci. Posebnim pravilnikom utvrđeno je da samo studenti sa diplomom „državog“ fakulteta, i pored činjenice da se radi o akreditovanom privatnom fakultetu, mogu da konkurišu na ovo radno mjesto u toj banci.

Što Zakon kaže o diskriminaciji u oblasti rada?

Pored slučajeva diskriminacije utvrđenih zakonom kojim se uređuje oblast rada i zapošljavanja, diskriminacijom u radu smatra se i isplata nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Pravo na zaštitu od diskriminacije iz prethodnog pasusa imaju i lica koja obavljaju privremene i povremene poslove ili poslove po posebnom ugovoru, studenti/kinje i učenici/ce na praksi, kao i druga lica koja po bilo kom osnovu učestvuju u radu kod poslodavca.

Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanje prvenstva zbog osobenosti određenog posla kod kojeg lično svojstvo lica predstavlja stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, ako je svrha koja se tim želi postići opravdana i ako je uslov srazmjeran, kao i preduzimanje mjera zaštite prema pojedinim kriterijumima lica po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Primjer

M.B. osoba ženskog pola, i S.V. i D.K. osobe muškog pola, istog dana su zasnivali radni odnos u jednom privatnom preduzeću. U tom preduzeću radili su osam godina. Dolaskom novog Direktora preduzeća S.V. i D.K. su primali 50 odsto veću platu za isti posao od M.B. M.B. se obratila Ombudsmanu, koji je utvrdio da se u konkretnom slučaju radi o diskriminaciji po osnovu pola i u skladu sa tim dao preporuku tom preduzeću.

Što se podrazumijeva pod rasnom diskriminacijom?

Rasna diskriminacija je svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica sa uvjerenjem da rasa, boja kože, jezik, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo opravdavaju omalovažavanje lica ili grupe lica, odnosno opravdavaju ideju o nadmoći nekog lica ili grupe lica prema onima koji nijesu članovi te grupe.

Primjer

Biro za zapošljavanje u jednom mjestu vodi takvu politiku da odbija kandidate za posao koji su romske nacionalnosti, tako da preko tog Biroa u posljednjih šest godina nije zaposlen nijedan pripadnik romske zajednice.

Što se podrazumijeva pod diskriminacijom po osnovu vjere i uvjerenja

Diskriminacijom po osnovu vjere ili uvjerenja smatra se svako postupanje koje je suprotno načelu slobode vjeroispovijesti, odnosno, svako nejednako postupanje, pravljenje razlike, ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu vjere ili ličnog uvjerenja, kao i pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici.

Primjer

Novootvoreni dječji vrtić „Suncokret“, koji je počeo da radi u okviru predškolske ustanove „Zvezdica“, osveštao je Vladika Srpske pravoslavne crkve, uz prisustvo organa lokalne samouprave. U pitanju je opština u kojoj je više nego u bilo kojoj drugoj opštini u Srbiji tokom devedesetih godina dolazilo do progona nacionalnih manjina.

Vršenje vjerskog obreda jedne od mnoštva vjerskih zajednica u predškolskoj ustanovi koju pohađa dvije stotine male djece, predstavlja diskriminaciju djece koja ne pripadaju Srpskoj pravoslavnoj crkvi.

Da li je Zakonom zabranjena diskriminacija lica sa invaliditetom?

Nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom. Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze.

Primjer

MP je osoba koja koristi invalidska kolica, koja nije uspjela da ostvari svoje pravo na pristup sudu, tj nije mogla da uđe u zgradu jednog redovnog suda, jer zgrada nije imala pristupnu rampu i pored činjenice da je izgrađena prije godinu dana.

Da li je Zakonom zabranjena diskriminacija po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije; kako su definisana ova dva pojma?

Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom. Svako ima pravo da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju. Niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji.

Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog. Pod seksualnom orijentacijom podrazumijeva se emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema licima istog i/ili različitog pola.

Primjer

Jedna državna institucija je raspisala oglas za tri savjetnika. J.M. je bivši aktivista jedne nevladine organizacije koja se bavi unaprijeđenjem prava LGBT osoba. Javio se na konkurs. Uslove date u konkursu su ispunjavale još dvije osobe. Na testu je imao najveći broj bodova. Primljena su dva savjetnika, a konkurs je ponovo raspisan za jedno radno mjesto.

Teži oblici diskriminacije

Težim oblikom diskriminacije, po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije, smatra se diskriminacija:

1. učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije (višestruka diskriminacija);
2. učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica (ponovljena diskriminacija);
3. učinjena u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica (produžena diskriminacija);
4. propagiranjem putem javnih glasila, kao i ispisivanjem i isticanjem sadržaja i simbola diskriminatorne sadržine na javnim mjestima;
5. koja ima naročito teške posljedice po diskriminirano lice, grupu lica, ili po njihovu imovinu.

6.3 Zaštita od diskriminacije

Ko ima pravo na zaštitu od diskriminacije?

Pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminirana po osnovu: rase, boje kože, nacionalne pripadnosti, društvenog ili etničkog porijekla, veze sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jezika, vjere ili uvjerenja, političkog ili drugog mišljenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, zdravstvenog stanja, invaliditeta, starosne dobi, imovnog stanja, bračnog ili porodičnog stanja, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Da li lice koje prijavi diskriminaciju može trpjeti štetne posljedice?

Lica koja prijavljuju diskriminaciju ne smiju trpjeti štetu zbog prijavljivanja diskriminacije. Niko ne može da trpi štetne posljedice zbog prijavljivanja slučaja diskriminacije, davanja iskaza pred nadležnim organom, ili nuđenja dokaza u postupku u kojem se ispituje slučaj diskriminacije.

Ko može uvoditi posebne mjere, i kada se one primjenjuju?

Propise i posebne mjere koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom os-

novu u nejednakom položaju mogu donositi, odnosno uvoditi i sprovoditi, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i druga pravna i fizička lica. Propisi i posebne mjere se primjenjuju srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni.

Da li pristanak na diskriminaciju oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju?

U slučajevima kada lica koje je diskriminisano pristaje na diskriminaciju, taj čin ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju, daje instrukcije ili podstiče na vršenje diskriminacije.

6.4 Institucije nadležne za postupanje u slučajevima diskriminacije

6.4.1 Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Koje su nadležnosti i ovlašćenja Zaštitnika/ce propisane Zakonom o zabrani diskriminacije?

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore nadležan je da:

- 1) „postupa po pritužbama zbog diskriminatornog postupanja organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica i preduzima mjere i radnje za otklanjanje diskriminacije i zaštitu prava diskriminisanog lica, ako nije pokrenut sudski postupak;
- 2) podnosiocu pritužbe koji smatra da je diskriminisano od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite;
- 3) sprovodi postupak mirenja lica koje smatra da je diskriminisano, uz njegov pristanak, i organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica na koje se odnosi pritužba zbog diskriminacije;
- 4) pokrene postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom ili se u tom postupku pojavi kao umješač kad stranka učini vjerovatnim, a Zaštitnik procijeni da je postupanjem tuženog izvršena diskriminacija po istom osnovu prema grupi lica sa istim ličnim svojstvima;
- 5) upozorava javnost na pojavu težih oblika diskriminacije;
- 6) vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama u vezi sa diskriminacijom;

- 7) prikuplja i analizira podatke o slučajevima diskriminacije;
- 8) preduzima aktivnosti radi promocije jednakosti;
- 9) podnosi Skupštini Crne Gore, u okviru godišnjeg izvještaja, poseban dio izvještaja o sprovedenim aktivnostima na zaštiti od diskriminacije i promociji jednakosti;
- 10) obavlja i druge poslove u vezi zaštite od diskriminacije propisane posebnim zakonom kojim se uređuju nadležnost, ovlašćenja, način rada i postupanje Zaštitnika.“

6.4.2 Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i diskriminacija

Usvajanjem Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore ("Službeni list CG", broj 42/11), koji je stupio na snagu 23. avgusta 2011. godine, nadležnost Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda su, pored diskriminacije koja je počinjena od strane državnih organa, organa lokalnih samouprava, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, proširene i u odnosu na diskriminaciju koja je počinjena od strane pravnih i fizičkih lica, što zahtijeva poseban pristup Zaštitnika/ce preventivnom djelovanju, ali i otklanjanju svih oblika diskriminacije. Kada ocijeni da je neophodno, Zaštitnik/ca pred sudom pokreće postupak za zaštitu od diskriminacije, ili se u tom postupku, kao umješlač, pridružuje diskriminisanom licu.

Prema mišljenju Evropske Komisije i odredbe ovog Zakona bilo je potrebno unaprijediti u pogledu obezbjeđivanja većeg stepena funkcionalne i finansijske nezavisnosti institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

U cilju implementacije preporuka Evropske Komisije, pristupilo se radu na donošenju Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Zakon je u fazi prijedloga i u toku izrade ove publikacije se nalazi u skupštinskoj proceduri.

6.4.3 Položaj i nadležnost Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Koja je uloga institucije Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore?

Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kad su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlašćenja, kao i mjere za spriječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije.

Zaštitnik/ca je institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije. Postupak ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda pokreće se povodom pritužbe ili po sopstvenoj inicijativi, uz saglasnost oštećenog.

Ko i na koji način može podnijeti pritužbu Zaštitniku/ci?

Pritužbu Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore mogu podnijeti: sva pravna i fizička lica; roditelj, odnosno staratelj/ka ili zakonski zastupnik/ca, u ime djeteta; organizacija ili organ koji se bavi zaštitom prava djeteta ukoliko se pritužba odnosi na povredu prava djeteta od strane roditelja, odnosno staratelja/ke ili zakonskih zastupnika/ca; građani posredstvom poslanika ili organizacije koja se bavi zaštitom ljudskih prava i sloboda. Pritužba se može podnijeti poštom, putem maila, a može se koristiti i posebni obrazac (dat u nastavku teksta), ili preuzeti sa web stranice www.ombudsman.co.me, kao i neposrednim dolaskom u prostorije Zaštitnika, usmeno na zapisnik.

Koje podatke treba da sadrži pritužba?

Pritužba sadrži naziv organa na čiji se rad odnosi, opis povrede ljudskih prava i sloboda, činjenice i dokaze koji potkrepljuju pritužbu, kao i po kom osnovu smatrate da ste diskriminisani, podatke o tome koja su pravna sredstva iskorišćena, lično ime i adresu podnosioca/teljke pritužbe i naznaku o tome da li je podnosilac/teljka saglasan/na da se njegovo/njeno ime otkrije u postupku.

Ako pritužba ne sadrži sve potrebne podatke ili je nerazumljiva, Zaštitnik/ca može od podnosioca/teljke zatražiti da je u određenom roku dopuni.

U kojem roku se pritužba može podnijeti?

Pritužba se podnosi u roku od šest mjeseci od dana saznanja za učinjenu povredu ljudskih prava i sloboda, tj. diskriminatorsko postupanje, odnosno u roku od jedne godine od dana učinjene povrede. Izuzetno, Zaštitnik/ca može postupati i po isteku ovog roka, ako ocijeni da značaj slučaja to zahtijeva.

Kako Zaštitnik/ca postupa kada utvrdi diskriminatorsko postupanje, odnosno povredu ljudskih prava i sloboda prava?

Nakon završetka ispitnog postupka po pritužbi ili po sopstvenoj inicijativi, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda daje mišljenje. Mišljenje sadrži nalaz o tome da li je, na koji način, i u kojoj mjeri došlo do povrede ljudskih prava i sloboda. Kada Zaštitnik/ca utvrdi da je došlo do povrede ljudskih prava i sloboda, tj

diskriminatoriskog postupanja, mišljenje sadrži i preporuku o tome što treba preduzeti da bi se otklonila povreda, kao i rok za postupanje organa.

Koje su obaveze starješine organa nakon dobijanja mišljenja sa preporukom?

Starješina, odnosno lice koje rukovodi organom na čiji rad se preporuka odnosi, obavezan je da Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda, u roku koji on odredi, dostavi izvještaj o preduzetim radnjama za izvršenje preporuke. Ukoliko starješina, odnosno lice koje rukovodi organom ne postupi po preporuci, Zaštitnik/ca može upoznati neposredno viši organ, podnijeti poseban izvještaj ili obavijestiti javnost.

Da li Zaštitnik/ca ima ovlašćenja u odnosu na rad sudova?

Zaštitnik/ca nema ovlašćenje u odnosu na rad sudova, osim u slučaju odugovlačenja postupka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka.

Da li se postupak pred Zaštitnikom/com plaća?

Postupak pred Zaštitnikom/com je besplatan.

Na koji način je obezbijedena javnost rada Zaštitnika/ce?

Javnost rada Zaštitnika/ce obezbjeđuje se podnošenjem i objavljivanjem godišnjeg i posebnog izvještaja kao i na druge načine, npr. putem njegove web stranice: www.ombudsman.co.me

Ko je u Instituciji odgovoran za oblast zaštite od diskriminacije?

Zaštitnik/ca ima jednog ili više zamjenika/ca. Jedan od zamjenika/ca bavi se zaštitom od diskriminacije.

Koje su, pored navedenih, nadležnosti Zaštitnika/ce?

Zaštitnik/ca može dati inicijativu za donošenje zakona, drugih propisa i opštih akata radi usaglašavanja sa međunarodno priznatim standardima u oblasti ljudskih prava i sloboda. Organ kojem je podnijeta inicijativadužan je da se o toj inicijativi izjasni. Ukoliko smatra da je to potrebno radi zaštite i unaprijeđenja ljudskih prava i sloboda, Zaštitnik/ca daje mišljenje na prijedlog zakona, drugog propisa ili opšteg akta.

Zaštitnik/ca može da pokrene postupak pred Ustavnim sudom Crne Gore za ocjenu saglasnosti zakona sa Ustavom i potvrđenim i objavljenim međunarodnim ugovorima, odnosno saglasnosti drugih propisa i opštih akata sa Ustavom i zakonom.

Zaštitnik/ca se bavi i opštim pitanjima od značaja za zaštitu i unaprijeđenje ljudskih prava i sloboda i sarađuje sa organizacijama i institucijama koje se bave ljudskim pravima i slobodama.

Da li Zaštitnik/ca može da mijenja, ukida ili poništava akte organa?

Zaštitnik/ca nije ovlašćen/a da mijenja, ukida ili poništava akte organa.

6.4.4 Popunjeni obrazac pritužbe Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore

ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE

81000 Podgorica, Svetlane Kane Radević 3

PRITUŽBA

1. LIČNI PODACI

Ime: Erdin

Prezime: Asanović

Zanimanje: student

Adresa: Bulevar Revolucije BB

Grad: Pljevlja

Telefon/Mobilni telefon: 0689995557

Fax/E-mail: erdin.asa2009@t-com.me

Ime i prezime punomoćnika, njegova adresa i broj telefona

/

(Ukoliko se pritužba podnosi preko punomoćnika, potrebno je priložiti odgovarajuće ovjereno punomoćje odnosno ovlašćenje)

2. NAZIV I SJEDIŠTE ORGANA NA KOJI SE ODNOSI VAŠA PRITUŽBA

Restoran „Salaš 123“ i Turistička inspekcija

3. OPIS POVREDE VAŠIH PRAVA I SLOBODA

Dana 22. maja 2013 godine, moja supruga i ja ušli smo u restoran: „Salaš 123“, i s obzirom da je bio poluprazan, sjeli za jedan od stolova, u namjeri da večeramo. Tog dana nam je bila godišnjica braka. Poslije nekoliko minuta, prišao nam je konobar i rekao da je sve rezervisano, još ranije i da napustimo restoran. Na moje pitanje, zašto nije stavljena oznaka na stolu da je sto rezervisan, pa mi ne bi sjeli, on je povišenim tonom rekao: „Ajde cigo izađi napolje i ne pričaj puno, nemoj da te vidim tu više“. Moja supruga i ja smo se osjetili poniženim, uvrijedjenim i napustili restoran. Nakon toga smo se obratili Turističkoj inspekciji, ali nijesmo dobili nikakav odgovor.

Kako je Zaštitnik nekoliko puta obilazio Kamp Konik gdje ja živim, odlučio sam da vam se obratim.

(Potrebno je da pišete čitko i objasnite svoj problem kratko i što je moguće jasnije, navodeći okolnosti, radnje i dokaze koji potkrepljuju Vašu tvrdnju o kršenju prava ili nepravilnostima organa. Ukoliko Vam nedostaje prostora na ovom obrascu, možete priložiti i poseban papir)

4. ČINJENICE I DOKAZI KOJI POTKREPLJUJU VAŠU PRITUŽBU

1. Izjava moje supruge, Mevlide Asanović

2. Izjave prisutnih građana, Mila Pekića i Veska Prokića

3. Zahtjev upućen Turističkoj inspekciji od 24. maja 2013. godine

(Priložiti fotokopije odgovarajućih dokumenata kojim dokazujete Vaše tvrdnje)

5. DA LI STE U VEZI OVOG SLUČAJA POKRETALI POSTUPAK KOD NEKOG DRUGOG ORGANA? NAVEDITE KOD KOJEG?

Podnijeli smo zahtjev Turističkoj inspekciji

6. DA LI STE SAGLASNI DA SE VAŠE IME OTKRIJE U POSTUPKU

☒ **Da**

☐ **Ne**

(Zaokružite jedan od dva odgovora)

**Potpis podnosioca pritužbe
ili ovlaštenog lica**

Datum: 27 maj 2013

*Erdin
Asanović*

VAŽNE NAPOMENE:

- Postupak pred Zaštitnikom je besplatan;
- Pritužba se podnosi u roku od šest mjeseci od dana saznanja za učinjenu povredu ljudskih prava i sloboda, odnosno u roku od jedne godine od dana učinjene povrede.
- Podnošenje pritužbe Zaštitniku ne sprječava Vas da koristite redovne zakonske procedure radi ostvarivanja Vašeg prava pred nadležnim sudom, odnosno organom uprave, niti prekida rokove utvrđene u zakonu za podnošenje tužbe, prigovora, žalbe, zahtjeva ili drugih pravnih sredstava pred sudovima ili organima uprave.
- Bićete redovno obavještavani o svim fazama postupka pred Zaštitnikom.

6.5 Sudovi kao institucionalni mehanizmi zaštite od diskriminacije

Da li se, u skladu sa Zakonom, možete obratiti sudu ako smatrate da ste diskriminisani?

Svako ko smatra da je diskriminisan/a, može se obratiti sudu.

Ko može tražiti zaštitu pred sudom?

Svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorskim postupanjem organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica, ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa zakonom.

Kako se pokreće postupak pred sudom i koji je sud mjesno nadležan?

Postupak se pokreće tužbom. Na postupak se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ovim zakonom nije drukčije određeno. Postupak je hitan. U sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena. U postupku za zaštitu od diskriminacije, mjesno je nadležan, pored suda opšte mjesne nadležnosti, i sud na čijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca/teljke.

Što se može tražiti tužbom?

Tužbom se može tražiti:

1. utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorski postupao/la prema tužiocu/teljki;
2. zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
3. uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja;
4. naknada štete, u skladu sa zakonom;
5. objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog/e u medijima.

U slučajevima kada se traži: utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorski postupao/la prema tužiocu/teljki i zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije, kao i uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja, tužbeni zahtjev može se istaći zajedno sa zahtjevima za zaštitu prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, ako su ovi zahtjevi u međusobnoj vezi i zasnivaju se na istom činjeničnom i pravnom osnovu.

Da li je Zakonom propisan rok za podnošenje tužbe?

Rok za podnošenje tužbe je jedna godina od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju, a najkasnije u roku od tri godine od dana učinjene diskriminacije.

Da li Sud može odrediti privremenu mjeru?

Prije pokretanja, ili u toku postupka po tužbi, sud može, na predlog stranke, odrediti privremene mjere. U predlogu za izdavanje privremene mjere mora se učiniti vjerovatnim da je mjera potrebna da bi se spriječila opasnost od nastupanja nenadoknadive štete, posebno teške povrede prava na jednako postupanje, ili nasilje. O predlogu za izdavanje privremene mjere sud je dužan da donese odluku bez odlaganja.

Na čijoj strani je teret dokazivanja?

Ukoliko tužilac/teljka učini vjerovatnim da je tuženi/a izvršio/la akt diskriminacije, teret dokazivanja da usljed tog akta nije došlo do povrede jednakosti u pravima i pred zakonom prelazi na tuženog/u.

Da li druga lica mogu podnijeti tužbu sudu?

Tužbu u slučajevima kada se traži:

1. utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorski postupao/la prema tužiocu/teljki;
2. zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
3. objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog/e u medijima u ime diskriminisanog lica, ili grupe lica, mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava. Tužba se može podnijeti samo uz pisani pristanak diskriminisanog lica ili grupe lica. Tužbu može podnijeti i lice koje se, u namjeri da neposredno provjeri primjenu pravila o zabrani diskriminacije, na bilo koji način predstavi, odnosno stavi u poziciju lica koje može biti diskriminisano po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije.

Da li je podnosilac/teljka tužbe dužan/a da obavijesti Zaštitnika/cu o pokretanju sudskog postupka?

Podnosilac/teljka tužbe koji/a je podnio/la i pritužbu Zaštitniku/ciljudskih prava i sloboda, dužan/na je da, pisanim putem, obavijesti Zaštitnika/cu o pokretanju sudskog postupka.

6.6 Inspekcijski nadzor

Inspekcijski nadzor u odnosu na diskriminaciju u oblasti rada i zapošljavanja, zaštite na radu, zdravstvene zaštite, obrazovanja, građevinarstva, saobraćaja, turizma i u drugim oblastima vrše inspekcije nadležne za te oblasti, u skladu sa zakonom.

Koja su posebna ovlašćenja inspekcija propisana ovim zakonom?

Kad se u postupku inspekcijskog nadzora utvrdi da je povrijeđen zakon ili drugi propis, pored ovlašćenja propisanih zakonom kojim je uređen inspekcijski nadzor, inspektor/ka je ovlašćen/a da na zahtjev lica koje smatra da je diskriminisano, a koje je pokrenulo postupak za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda, privremeno odloži izvršenje rješenja, drugog akta ili radnje subjekta nadzora, do donošenja pravosnažne odluke suda. Ovaj zahtjevse može podnijeti u roku od osam dana od dana pokretanja postupka za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda. O zahtjevu, inspektor je dužan da odluči u roku od osam dana od dana njegovog podnošenja. Protiv konačnog rješenja ne može se pokrenuti upravni spor.

Koje su Zakonom propisane sankcije u slučaju diskriminatornog postupanja?

Novčanom kaznom od 500 eura do 20000 eura, kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1. Izražavanjem ideja, tvrdnji, informacija, mišljenja podstakne ili opravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobija, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina;
2. Odbije pružanje javnih usluga, uslovi pružanje usluga uslovima kopji se ne traže od drugih lica ili grupe lica, ioli namjerno kasni ili odlaže pružanje usluga, iako su lice ili grupa lica zatražili ili ispunili uslove za pravovremeno pružanje usluga prije drugih lica;
3. Neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa, onemogućava, ograničava ili otežava zapošljavanje, rad, školovanje ili neopravdano uskraćuje drugo pravo licu ili grupi lica, po osnovu zdravstvenog stanja;
4. Onemogućava ili ograničava ostvarivanje prava, neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa prema licu ili grupi lica, po osnovu starosne dobi;
5. Oteža ili onemogućiti upis u vaspitno obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja i izbor obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključiti iz ovih ustanova, oteža ili uskrati mogućnost

praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstava djecu, učenike/ce, polaznike/ce obrazovanja i studente/ice, zlostavlja ili na drugi način neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa prema njima, po nekom od osnova izopšte definicije diskriminacije;

6. Isplati nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica po nekom od osnova iz opšte definicije diskriminacije;
7. Onemogućiti, ograničiti ili otežakorišćenje prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom;
8. Podnese tužbu bez pisanog pristanka diskriminisanog lica ili grupe lica (član 30 stav2).

Za gore navedene prekršaje kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, organu lokalne samouprave i organu lokalne uprave novčanom kaznom od 100 eura do 2000 eura. Takođe, kazniće se i preduzetnik novčanom kaznom od 300 eura do 6000 eura.

7. OSTALI ZAKONI KOJI PROPISUJU PREKRŠAJNE SANKCIJE

Januara 2012. godine stupio je na snagu Zakon o javnom redu i miru kojim se određuju prekršaji kojima se narušava javni red i mir na javnom mjestu i propisuju kazne i zaštitne mjere za te prekršaje.

Članom 19 Zakona propisano je da „ko na javnom mjestu govorom, natpisom, znakom ili na drugi način vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniće se za prekršaj novčanom kaznom od 250 eura do 1.500 eura ili kaznom zatvora do 60 dana.”

Član 20 istog zakona propisuje da će se pravno lice koje proizvede ili stavi u promet ili na drugi način učini dostupnim javnosti znak, crtež ili predmet kojim vrijeđa drugog po osnovu nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, etničkog porijekla ili drugog ličnog svojstva, kazniti za prekršaj novčanom kaznom od 1.000 eura do 15.000 eura. Preduzetnik koji učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 200 eura do 3.000 eura. Odgovorno lice u pravnom licu koje učini prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se novčanom kaznom od 500 eura do 2.000 eura.

Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača, je, takođe, jedan od antidiskriminatorskih zakona čije bi odredbe trebalo unaprijediti. Ovaj Zakon sadrži samo jedan član koji propisuje prekršajnu odgovornost pravnih subjekata u slučaju kršenja prava lica sa invaliditetom.

Članom 10 Zakona propisano je da će se novčanom kaznom od 1.500 eura do 10.000 eura kazniti za prekršaj pravno lice ako licu sa invaliditetom sa psom pomagačem, licu sa invaliditetom sa psom pomagačem-stranom državljaninu i instruktoru sa psom pomagačem zabrani ili onemogući:

1. korišćenje prevoznih sredstava u drumskom, željezničkom, pomorskom i vazdušnom saobraćaju, uključujući i zadržavanje na svim prostorima koji su predviđeni za putnike u skladu sa članom 3 ovog zakona;
2. slobodan pristup i boravak na javnom mjestu, kao što su: službene prostorije, zdravstvene ustanove, hoteli, restorani, banke, pošte, pozorišta, sportski objekti, tržnice, prodavnice, škole, fakulteti i sl. u skladu sa članom 4 ovog zakona;
3. slobodan pristup i boravak u radnom prostoru u skladu sa članom 5 ovog zakona. Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu novčanom kaznom od 500 eura do 1.500 eura. Za prekršaj iz stava 1. ovog člana kazniće se preduzetnik novčanom kaznom od 500 eura do 3.000 eura.

8. KRIVIČNO-PРАВNA ZAŠTITA OD DISKRIMINACIJE

Posebnu društvenu opasnost predstavljaju krivična djela čiji je motiv mržnja zbog pripadnosti: polu, rasi, boje kože, nacionalnom, ili socijalnom porijeklu, religijskom ili drugom uvjerenju, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, političkom ili drugom uvjerenju, starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, invaliditetu, ili drugom ličnom svojstvu.

Skupština Crne Gore je usvojila jula 2013. godine Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika. U njegovom opštem dijelu uvedeno je da će sud, ako je krivičnodjelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi, vjeroispovjesti, nacionalnoj ili etničkoj zajednici, po osnovu pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, tu okolnost cijeniti kao otežavajuću, osim ako to nije propisano kao obilježje osnovnog ili težeg oblika krivičnog djela. Cilj odredbe je da se obezbijedi strožije kažnjavanje, a time i da se pojača krivičnopravna zaštita u odnosu na pojedine posebno ranjive društvene grupe, čiji su pripadnici žrtve različitih krivičnih djela koja sevrše iz mržnje, upravo zbog te pripadnosti. Vezano za govor mržnje usvojene su izmjene i dopune određenih krivičnih djela.

U okviru grupe krivičnih djela protiv sloboda i prava čovjeka i građanina usvojena je dopuna krivičnog djela povrede ravnopravnosti (član 159) proširivanjem na još dva osnova za diskriminaciju, i to po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Naime, i po ranijem rješenju, ova dva osnova se mogu podvesti pod formulaciju „drugo lično svojstvo“, ali ipak je na ovaj način ova norma preciznije definisana kako bi se izbjegla različita tumačenja „drugog ličnog svojstva“ i moguća sudska arbitrarnost i zloupotreba u primjeni otežavajućih okolnosti. Kada je riječ o krivičnom djelu ugrožavanje sigurnosti (član 168), pored ranije postojeće tri kvalifikatorne okolnosti, a to su da je djelo učinjeno prema više lica ili da je izvršenjem ovog krivičnog djela izazvana uznemirenost građana ili teške posljedice, usvojena je i nova kvalifikatorna okolnost „ako je djelo učinjeno iz mržnje“. Djelo učinjeno iz mržnje treba tumačiti tako da je mržnja motivisana po bilo kojem osnovu. Imajući u vidu da se ovim krivičnim djelom obezbjeđuje krivičnopravna zaštita lične sigurnosti građana, zakonodavac se odlučio da ovu okolnost propiše kao obilježje težeg oblika krivičnog djela. Izmjene i dopune kod oba ova krivična djela predložene su u cilju jačanja krivičnopravne zaštite osnovnih prava i sloboda. U okviru grupe krivičnih djela protiv javnog reda i mira uvedeno je i novo krivično djelo nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu (član 399a). Zakonom o sprječavanju nasija i nedoličnog ponašanja na sportskim priredbama iz 2007. godine

predviđeno je niz mjera za spriječavanja ove vrste nasilja, a propisani su i određeni prekršaji. Imajući u vidu društvenu štetnost kao i prisutnost ove pojave i pored postojanja navedenih zakonskih mjera, bilo je neophodno pribjeći i krivičnopravnoj zaštiti, tako da se predviđa novo krivično djelo koje ima veći broj radnji izvršenja, imajući u vidu kompleksnost pojava oblika ispoljavanja ove vrste nasilja i njegovih štetnih posljedica. Takođe, u okviru grupe krivičnih djela protiv čovječnosti i drugih dobara zaštićenih međunarodnim pravom predložena je i usvojena izmjena i dopuna krivičnog djela rasna i druga diskriminacija (član 443) na način što je preciziran oblik iz stava 3, u smislu sankcionisanja širenja ideje o superiornosti jedne rase nad drugom ili propagiranja mržnje ili netrpeljivosti po osnovu rase, pola, invaliditeta, seksualne orijentacije, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva, ili podsticanje na rasnu ili drugu diskriminaciju. Osim ove izmjene, u okviru istog krivičnog djela, uveden je i teži oblik (stav 4) u slučaju da se djelo vrši zloupotrebom položaja, ili ako je uslijed tih djela došlo do nereda ili nasilja.

Posebno je važno da se u narednom periodu obezbijedi puna implementacija zakonskih rješenja na svim nivoima i ojačaju institucionalni kapaciteti u pogledu znanja i vještina prepoznavanja incidenata i zločina iz mržnje.

9. USTAVNO-SUDSKA ZAŠTITA

Svaka država članica Savjeta Evrope dužna je da obezbijedi, u okviru svog pravnog poretka, pravo na djelotvoran pravni lijek za zaštitu ljudskih prava i sloboda.

Ustavno-sudska zaštita sloboda i prava čovjeka i građanina u skladu sa članom 149 stav 1 tačka 3. Ustava Crne Gore data je Ustavnom sudu Crne Gore, kroz institut ustavne žalbe zbog povrede ljudskih prava i sloboda, zajemčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava. Postupak po ustavnoj žalbi uređen je Zakonom o Ustavnom sudu, koji u članu 48 propisuje da se ustavna žalba može podnijeti protiv pojedinačnog akta državnog organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave ili pravnog lica koje vrši javna ovlašćenja, zbog povrede ljudskih prava i sloboda zajemčenih Ustavom, nakon iscrpljivanja svih djelotvornih pravnih sredstava, što podrazumijeva da je podnosilac ustavne žalbe u postupku iskoristio sva pravna sredstva na koja je imao pravo u skladu sa zakonom.

Ustavna žalba je posljednje pravno sredstvo koje bi bilo potrebno iscrpiti unutar pravnog sistema Crne Gore, kao procesne pretpostavke za obraćanje Evropskom sudu za ljudska prava, ili uslov prihvatljivosti predstavke, ali samo ukoliko to pravno sredstvo jeste djelotvorno, u značenju koje ovom terminu daje praksa Suda. Napomenuli bi da Evropski sud za ljudska prava iz Strazbura ni u jednom predmetu u kojem je postupao protiv Crne Gore nije naveo da je ustavna žalba djelotvorno pravno sredstvo.

Ustavna žalba se podnosi u roku od 60 dana od dana dostavljanja pojedinačnog akta protiv kojeg se može podnijeti ustavna žalba, u skladu sa članom 50 Zakona o Ustavnom sudu. Lice koje, iz opravdanih razloga, propusti rok za podnošenje ustavne žalbe, može zatražiti povraćaj u pređašnje stanje, ako u roku od 15 dana od dana prestanka razloga koji je izazvao propuštanje podnese predlog u tom smislu, zajedno sa ustavnom žalbom. Poslije isteka roka od tri mjeseca od dana propuštanja roka od 60 dana ne može se tražiti povraćaj u pređašnje stanje.

Ustavnu žalbu u ime oštećenog, na osnovu njegovog ovlašćenja, može izjaviti i drugo lice, a Zaštitnik ljudskih prava i sloboda (Ombudsman) može, povodom pritužbe koja je u radu, podnijeti ustavnu žalbu, ako se podnosilac pritužbe sa tim saglasi.

U skladu sa članom 51 Zakona o Ustavnom sudu, ustavna žalba mora da sadrži ime i prezime, jedinstveni matični broj građanina, prebivalište ili boravište i

adresu, to jest naziv i sjedište podnosioca ustavne žalbe, broj i datum akta protiv kojeg je ustavna žalba izjavljena i naziv organa koji ga je donio, ljudsko pravo ili slobodu zajemčene Ustavom za koje se tvrdi da su povrijeđeni, sa navođenjem odredbe Ustava kojim se to pravo, to jest sloboda jemči, razloge ustavne žalbe sa navodima o povredi ili uskraćivanju prava, zahtjev o kojem Ustavni sud treba da odluči, i potpis podnosioca ustavne žalbe.

Uz ustavnu žalbu se podnosi i ovjereni prepis osporenog pojedinačnog akta, dokaz da su iscrpljena pravna sredstva, kao i drugi dokazi od značaja za odlučivanje.

I pored toga što ustavna žalba ne zadržava izvršenje pojedinačnog akta protiv kojeg je izjavljena, Ustavni sud može donijeti odluku da se obustavi izvršenje ovog akta, na zahtjev podnosioca žalbe, do donošenja konačne odluke, ukoliko podnosilac žalbe učini izvjesnim nastupanje neotklonjivih štetnih posljedica.

Kad Ustavni sud utvrdi da je osporenim pojedinačnim aktom povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, usvojiće ustavnu žalbu i ukinuće taj akt, u cjelini ili djelimično, i predmet vratiti na ponovni postupak organu koji je donio ukinuti akt. Ustavni sud će odlukom samo utvrditi postojanje povrede, kad nađe da je povrijeđeno ljudsko pravo ili sloboda zajemčeni Ustavom, ako je u vrijeme donošenja odluke Ustavnog suda prestalo pravno dejstvo osporenog pojedinačnog akta.

Zakon o zabrani diskriminacije

(Službeni list CG, br. 46/2010 od 6. avgusta 2010. godine i
18/2014 od 11. aprila 2014. godine)

(Prečišćeni tekst priredila Marijana Laković Drašković)

I. OSNOVNE ODREDBE

Predmet zakona

Član 1

Zabrana i zaštita od diskriminacije kao i promocija jednakosti ostvaruju se u skladu sa ovim zakonom.

Na zabranu i zaštitu od diskriminacije, kao i na promociju jednakosti primjenjuju se i odredbe drugih zakona kojima se uređuje zabrana i zaštita od diskriminacije po pojedinim osnovama ili u vezi sa ostvarivanjem pojedinih prava, kao i promocija jednakosti ukoliko nijesu u suprotnosti sa ovim zakonom.

Zabrana diskriminacije

Član 2

Zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Diskriminacija je svako neopravdano, pravno ili faktičko, neposredno ili posredno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji, zdravstvenom stanju, invaliditetu, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lica ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba propisa ili opšteg akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Diskriminacijom se smatra i podsticanje, pomaganje, davanje instrukcija, kao i najavljena namjera da se određeno lice ili grupa lica diskriminišu po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana.

Zaštita od diskriminacije

Član 3

Pravo na zaštitu od diskriminacije pripada svim fizičkim i pravnim licima na koja se primjenjuju propisi Crne Gore, ako su diskriminirani po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Ovaj zakon se primjenjuje na javni i privatni sektor.

Lica koja prijavljuju diskriminaciju

Član 4

Niko ne može da trpi štetne posljedice zbog prijavljivanja slučaja diskriminacije, davanja iskaza pred nadležnim organom ili nuđenja dokaza u postupku u kojem se ispituje slučaj diskriminacije.

Lica su zaštićena od bilo kojeg štetnog postupanja ili posljedice kao reakcije na prijavu ili postupak koji se vodi zbog kršenja načela nediskriminacije.

Propisi i posebne mjere

Član 5

Propise i posebne mjere koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje nacionalne, rodne i ukupne ravnopravnosti i zaštite lica koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju mogu donositi, odnosno uvesti i sprovesti, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja državni organi, organi

državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica.

Mjere iz stava 1 ovog člana primjenjuju se srazmjerno potrebama i mogućnostima i traju do ostvarenja ciljeva koji su tim mjerama utvrđeni.

Pristanak

Član 6

Pristanak lica na diskriminaciju ne oslobađa odgovornosti lica koje vrši diskriminaciju, daje instrukcije ili podstiče na vršenje diskriminacije.

II. POSEBNI OBLICI DISKRIMINACIJE

Uznemiravanje i seksualno uznemiravanje

Član 7

Uznemiravanje nekog lica ili grupe lica po jednom ili više osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, kad neželjeno ponašanje ima za cilj ili čija je posljedica povreda ličnog dostojanstva, izazivanje straha, osjećaja poniženosti ili uvrijeđenosti ili stvaranje neprijateljskog ili ponižavajućeg okruženja smatra se diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona.

Diskriminacijom se smatra i svako neželjeno verbalno, neverbalno ili fizičko ponašanje seksualne prirode kojim se želi povrijediti dostojanstvo nekog lica ili grupe lica, odnosno kojim se postiže takav učinak, i kojim se posebno izaziva strah, stvara neprijateljsko ili ponižavajuće okruženje i izaziva osjećaj poniženosti ili uvrijeđenosti.

Segregacija

Član 9

Diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona smatra se i segregacija.

Segregacija je svaki akt, radnja ili propuštanje da se izvrši radnja, kojima se vrši prisilno ili sistemsko razdvajanje ili razlikovanje lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Govor mržnje

Član 9a

Govor mržnje je svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja koje širi, raspiruje i podstiče ili pravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobiju, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina.

Diskriminacija u korišćenju objekata i površina u javnoj upotrebi

Član 10

Ograničavanje ili onemogućavanje korišćenja objekata i površina u javnoj upotrebi licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se diskriminacijom.

Pravo na korišćenje objekata i površina u javnoj upotrebi može biti ograničeno samo u skladu sa zakonom.

Diskriminacija u pružanju dobara i usluga

Član 11

Diskriminacijom u oblasti pružanja javnih i privatnih dobara i usluga po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se:

1. otežavanje ili onemogućavanje pružanja dobara i usluga;
2. odbijanje pružanja dobara i usluga;
3. uslovljavanje pružanja dobara i usluga uslovima koji se ne traže od drugih lica ili grupe lica;
4. namjerno kašnjenje ili odlaganje pružanja dobara i usluga, iako je lice ili grupa lica zatražila i ispunila uslove za blagovremeno pružanje dobara i usluga prije drugih lica.

Diskriminacija po osnovu zdravstvenog stanja

Član 12

Onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje zapošljavanja, rada, školovanja ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje

prema licu ili grupi lica, po osnovu zdravstvenog stanja, smatra se diskriminacijom.

Diskriminacija po osnovu starosne dobi

Član 13

Onemogućavanje ili ograničavanje ostvarivanja prava ili bilo koje drugo neopravdano pravljenje razlike ili nejednako postupanje prema licu ili grupi lica, po osnovu starosne dobi, smatra se diskriminacijom.

Politička diskriminacija

Član 14

Zabranjena je diskriminacija pojedinaca ili grupa lica zbog političkog ubjeđenja, zbog pripadanja ili nepripadanja političkoj partiji ili drugoj organizaciji.

Diskriminacija u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja

Član 15

Diskriminacijom u oblasti vaspitanja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja smatra se otežavanje ili onemogućavanje upisa u vaspitno-obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja i izbora obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključivanje iz ovih ustanova, otežavanje ili uskraćivanje mogućnosti praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstavanje djece, učenika/ca, polaznika/ca obrazovanja i studenata/kinja, zlostavljanje ili na drugi način neopravdano pravljenje razlika ili nejednako postupanje prema njima, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Diskriminacija u oblasti rada

Član 16

Pored slučajeva diskriminacije utvrđenih zakonom kojim se uređuje oblast rada i zapošljavanja, diskriminacijom u radu smatra se i isplata nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona.

Pravo na zaštitu od diskriminacije iz stava 1 ovog člana imaju i lica koja obavljaju privremene i povremene poslove ili poslove po posebnom ugovoru, studenti/kinje i učenici/ce na praksi, kao i druga lica koja po bilo kom osnovu učestvuju u radu kod poslodavca.

Ne smatra se diskriminacijom pravljenje razlike, isključenje ili davanja prvenstva zbog osobenosti određenog posla kod kojeg lično svojstvo lica predstavlja stvarni i odlučujući uslov obavljanja posla, ako je svrha koja se time želi postići opravdana, i ako je uslov srazmjeran kao i preduzimanje mjera zaštite prema pojedinim kriterijumima lica iz stava 2 ovog člana.

Rasna diskriminacija i diskriminacija po osnovu vjere i uvjerenja

Član 17

Rasna diskriminacija je svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica sa uvjerenjem da rasa, boja kože, jezik, nacionalnost ili nacionalno ili etničko porijeklo opravdavaju omalovažavanje lica ili grupe lica, odnosno opravdavaju ideju o nadmoći nekog lica ili grupe lica prema onima koji nijesu članovi te grupe.

Diskriminacijom po osnovu vjere ili uvjerenja smatra se svako postupanje koje je suprotno načelu slobode vjeroispovijesti, odnosno, svako nejednako postupanje, pravljenje razlike, ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu vjere ili ličnog uvjerenja, kao i pripadanja ili nepripadanja nekoj vjerskoj zajednici.

Diskriminacija lica sa invaliditetom

Član 18

Nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjeran teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona.

Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze.

Diskriminacija po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije

Član 19

Svako pravljenje razlike, nejednako postupanje ili dovođenje u nejednak položaj lica po osnovu rodnog identiteta ili seksualne orijentacije smatra se diskriminacijom.

Svako ima pravo da izrazi svoj rodni identitet i seksualnu orijentaciju.

Niko ne može biti pozvan da se javno izjasni o svom rodnom identitetu i seksualnoj orijentaciji.

Pod rodnim identitetom podrazumijeva se sopstveni rodni doživljaj koji ne mora zavisiti od pola koji je utvrđen i upisan prilikom rođenja. Rodni identitet tiče se svakog lica i ne podrazumijeva samo binarni koncept muškog ili ženskog.

Pod seksualnom orijentacijom podrazumijeva se emocionalna i/ili fizička privlačnost ili naklonost koja može biti prema licima istog i/ili različitog pola.

Teži oblik diskriminacije

Član 20

Težim oblikom diskriminacije, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona, smatra se diskriminacija:

1. učinjena prema istom licu ili grupi lica po više osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona (višestruka diskriminacija);
2. učinjena više puta prema istom licu ili grupi lica (ponovljena diskriminacija);
3. učinjena u dužem vremenskom periodu prema istom licu ili grupi lica (produžena diskriminacija);
4. propagiranjem putem javnih glasila, kao i ispisivanjem i isticanjem sadržaja i simbola diskriminatorne sadržine na javnim mjestima;
5. koja ima naročito teške posljedice po diskriminisano lice, grupu lica ili po njihovu imovinu.

III. ZAŠTITNIK/CA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

Nadležnost Zaštitnika/ce

Član 21

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore nadležan je da:

1. postupa po pritužbama zbog diskriminatornog postupanja organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica i preduzima mjere i radnje za otklanjanje diskriminacije i zaštitu prava diskriminisanog lica, ako nije pokrenut sudski postupak;
2. podnosiocu pritužbe koji smatra da je diskriminisan od strane organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica daje potrebna obavještenja o njegovim pravima i obavezama, kao i mogućnostima sudske i druge zaštite;
3. sprovodi postupak mirenja lica koje smatra da je diskriminirano, uz njegov pristanak, i organa, privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica na koje se odnosi pritužba zbog diskriminacije;
4. pokrene postupak za zaštitu od diskriminacije pred sudom ili se u tom postupku pojavi kao umješak kad stranka učini vjerovatnim, a Zaštitnik procijeni da je postupanjem tuženog izvršena diskriminacija po istom osnovu prema grupi lica sa istim ličnim svojstvima;
5. upozorava javnost na pojavu težih oblika diskriminacije;
6. vodi posebnu evidenciju o podnijetim pritužbama u vezi sa diskriminacijom;
7. prikuplja i analizira podatke o slučajevima diskriminacije;
8. preduzima aktivnosti radi promocije jednakosti;
9. podnosi Skupštini Crne Gore, u okviru godišnjeg izvještaja, poseban dio izvještaja o sprovedenim aktivnostima na zaštiti od diskriminacije i promociji jednakosti;
10. obavlja i druge poslove u vezi zaštite od diskriminacije propisane posebnim zakonom kojim se uređuju nadležnost, ovlašćenja, način rada i postupanje Zaštitnika.“

Podnošenje pritužbe

Član 22

Svako ko smatra da je diskriminisan aktom, radnjom ili nepostupanjem organa i drugih pravnih i fizičkih lica, može se obratiti pritužbom Zaštitniku/ci.

Pritužbu iz stava 1 ovog člana Zaštitniku/ci mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava, uz saglasnost diskriminisanog lica ili grupe lica.

Postupanje po pritužbama iz st. 1 i 2 ovog člana, sprovodi se u skladu sa propisima kojima je uređen način rada Zaštitnika/ce, ukoliko ovim zakonom nije drukčije uređeno.

IV. SUDSKA ZAŠTITA

Postupak pred sudom

Član 24

Svako ko smatra da je povrijeđen diskriminatorskim postupanjem privrednog društva, drugog pravnog lica, preduzetnika i fizičkog lica ima pravo na zaštitu pred sudom, u skladu sa zakonom.

Postupak se pokreće tužbom.

Na postupak iz stava 2 ovog člana shodno se primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ovim zakonom nije drukčije određeno.

Postupak iz stava 2 ovog člana je hitan.

U sporu za zaštitu od diskriminacije revizija je uvijek dozvoljena.

Mjesna nadležnost

Član 25

U postupku za zaštitu od diskriminacije mjesno je nadležan, pored suda opšte mjesne nadležnosti, i sud na čijem području je prebivalište, odnosno sjedište tužioca/teljke.

Tužba

Član 26

Tužbom iz člana 24 stav 2 ovog zakona može se tražiti i:

1. utvrđenje da je tuženi/a diskriminatorski postupao/la prema tužiocu/teljki;

2. zabrana vršenja radnje od koje prijeti diskriminacija, odnosno zabrana ponavljanja radnje diskriminacije;
- 2a. uklanjanje posljedica diskriminatorskog postupanja;
3. naknada štete, u skladu sa zakonom;
4. objavljivanje presude kojom je utvrđena diskriminacija na trošak tuženog/e u medijima.

U slučajevima iz stava 1 tač. 1, 2 i 2a ovog člana tužbeni zahtjev može se istaći zajedno sa zahtjevima za zaštitu prava o kojima se odlučuje u parničnom postupku, ako su ovi zahtjevi u međusobnoj vezi i zasnivaju se na istom činjeničnom i pravnom osnovu.

Rok za podnošenje tužbe

Član 27

Tužba iz člana 24 stav 2 ovog zakona može se podnijeti u roku od godinu dana od dana saznanja za učinjenu diskriminaciju a najkasnije u roku od tri godine od dana učinjene diskriminacije.

Privremene mjere

Član 28

Prije pokretanja ili u toku postupka po tužbi iz člana 24 ovog zakona sud može, na predlog stranke, odrediti privremene mjere.

U predlogu za izdavanje privremene mjere mora se učiniti vjerovatnim da je mjera potrebna da bi se spriječila opasnost od nastupanja nenadoknadive štete, osobito teške povrede prava na jednako postupanje ili sprječavanje nasilja.

O predlogu za izdavanje privremene mjere sud je dužan da donese odluku bez odlaganja.

Na postupak iz stava 1 ovog člana shodno se primjenjuju odredbe Zakona o izvršnom postupku.

Teret dokazivanja

Član 29

Ukoliko tužilac/teljka učini vjerovatnim da je tuženi/a izvršio/la akt diskrimi-

nacije, teret dokazivanja da usljed tog akta nije došlo do povrede jednakosti u pravima i pred zakonom prelazi na tuženog/u.

Odredba stava 1 ovog člana ne odnosi se na prekršajni i krivični postupak.

Druga lica koja mogu podnijeti tužbu

Član 30

Tužbu iz člana 26 stav 1 tač. 1, 2 i 4 ovog zakona, u ime diskriminisanog lica, ili grupe lica mogu podnijeti i organizacije ili pojedinci/ke koji/e se bave zaštitom ljudskih prava.

Tužba iz stava 1 ovog člana može se podnijeti samo uz pisani pristanak diskriminisanog lica ili grupe lica.

Tužbu iz člana 26 ovog zakona može podnijeti I lice koje se, u namjeri da neposredno provjeri primjenu pravila o zabrani diskriminacije, na bilo koji način predstavi, odnosno stavi u poziciju lica koje može biti diskriminirano po nekom od osnova iz člana 2 ovog zakona.

Obavješćavanje Zaštitnika/ce

Član 31

Podnosilac/teljka tužbe iz čl.24 i 30 ovog zakona koji/a je podnio/la i pritužbu Zaštitniku/ci dužan/na je da pisanim putem obavijesti Zaštitnika/cu o pokretanju sudskog postupka.

V. INSPEKCIJSKI NADZOR

Uloga inspekcija

Član 32

Inspeksijski nadzor u odnosu na diskriminaciju u oblasti rada i zapošljavanja, zaštite na radu, zdravstvene zaštite, obrazovanja, građevinarstva, saobraćaja, turizma i u drugim oblastima vrše inspekcije nadležne za te oblasti, u skladu sa zakonom.

Posebna ovlašćenja

Član 32a

Kad se u postupku inspeksijskog nadzora utvrdi da je povrijeđen zakon ili drugi propis, pored ovlašćenja propisanih zakonom kojim je uređen inspeksijski nadzor, inspektor/ka je ovlašćen/a da na zahtjev lica koje smatra da je diskriminisano, a koje je pokrenulo postupak za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda, privremeno odloži izvršenje rješenja, drugog akta ili radnje subjekta nadzora, do donošenja pravosnažne odluke suda.

Zahtjev iz stava 1 ovog člana, može se podnijeti u roku od osam dana od dana pokretanja postupka za zaštitu od diskriminacije kod nadležnog suda.

O zahtjevu iz stava 1 ovog člana, inspektor je dužan da odluči u roku od osam dana od dana njegovog podnošenja. Protiv konačnog rješenja ne može se pokrenuti upravni spor.

VI. EVIDENCIJA

Vođenje evidencije

Član 33

Sudovi, državna tužilaštva, organi za prekršaje organ uprave nadležan za policijske poslove i inspeksijski organi dužni su da vode posebnu evidenciju o podnijetim prijavama, pokrenutim postupcima i donijetim odlukama iz svoje nadležnosti u vezi sa diskriminacijom(u daljem tekstu: posebna evidencija).

Podatke iz posebne evidencije, organi iz stave 1 ovog člana dostavljaju Zaštitniku/ci, najkasnije do 31 januara tekuće godine za prethodnu godinu, a na zahtjev Zaštitnika dužni su da podatke iz ove evidencije dostave i za određeni kraći period u toku godine.

Bliži sadržaj i način vođenja evidencija iz stava 1 ovog člana propisuje organ državne uprave nadležan za ljudska i manjinska prava.

VII. KAZNE NE ODREDBE

Prekršaji

Član 34

Novčanom kaznom od 500 eura do 20 000 eura, kazniće se za prekršaj pravno lice ako:

1. Izražavanjem ideja, tvrdnji, informacija, mišljenja podstakne ili opravda diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, ksenofobija, rasnu mržnju, antisemitizam ili ostale oblike mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina(član 9a);
2. Odbije pružanje javnih usluga, uslovi pružanje usluga uslovima kopji se ne traže od drugih lica ili grupe lica, ioli namjerno kasni ili odlaže pružanje usluga, iako su lice ili grupa lica zatražili ili ispunili uslove za pravovremeno pružanje usluga prije drugih lica(član 11);
3. Neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa, onemogućava, ograničava ili otežava zapošljavanje, rad, školovanje ili neopravdano uskraćuje drugo pravo licu ili grupi lica, po osnovu zdravstvenog stanja(član 12);
4. Onemogućava ili ograničava ostvarivanje prava, neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa prema licu ili grupi lica, po osnovu starosne dobi(član 13);
5. Oteža ili onemogućí upis u vaspitno obrazovnu ustanovu i ustanovu visokog obrazovanja i izbor obrazovnog programa na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, isključi iz ovih ustanova, oteža ili uskrati mogućnost praćenja nastave i učešća u drugim vaspitnim, odnosno obrazovnim aktivnostima, razvrstava djecu, učenike/ce, polaznike/ce obrazovanja i studente/ice, zlostavlja ili na drugi način neopravdano pravi razliku ili nejednako postupa prema njima, po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona(član 15);
6. Isplati nejednake zarade, odnosno naknade za rad jednake vrijednosti licu ili grupi lica po nekom od osnova iz člana 2 stav 2 ovog zakona(član 16);
7. Onemogućí, ograniči ili otežakorišćenje prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebilicima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom(član 18);
8. Podnese tužbu bez pisanog pristanka diskriminisanog lica ili grupe lica(član 30 stav2).

Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se i odgovorno lice u pravnom licu, državnom organu, organu lokalne samouprave i organu lokalne uprave novčanom kaznom od 100 eura do 2000 eura. Za prekršaj iz stava 1 ovog člana kazniće se i preduzetnik novčanom kaznom od 300 eura do 6000 eura.

Član 34 a

Novčanom kaznom od 100 eura do 2.000 eura kazniće se za odgovorno lice u državnom organu, organu državne uprave i organu lokalne samouprave ako:

1. ne vodi posebnu evidenciju o podnijetim prijavama, pokrenutim postupcima i donijetim odlukama iz svoje nadležnosti u vezi sa diskriminacijom (član 33 stav 1)
2. podatke iz posebne evidencije ne dostavi Zaštitniku/ci u rokovima propisanim u član 33 stav 2 ovog zakona.

Član 34 b

Za prekršaje iz člana 34 stav 1 i člana 34a ovog zakona može se, samostalno ili uz novčanu kaznu ili mjeru upozorenja, izreći jedna ili više zaštitnih mjera:

1. oduzimanje predmeta;
1. zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti;
1. javno objavljivanje odluke.

Zaštitna mjera oduzimanja predmeta obavezno se izriče kada je prekršaj izvršen korišćenjem predmeta koji se oduzima, odnosno kada je predmet bio namijenjen izvršenju prekršaja ili je predmet koji se oduzima nastao zbog izvršenja prekršaja.

Zaštitna mjera zabrana vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti može se primijeniti u trajanju koje ne može biti kraće od 30 dana niti duže od šest mjeseci. Zaštitna mjera javnog objavljivanja odluke izvršava se na način što se odluka objavljuje u javnim medijima dostupnim na cijeloj teritoriji Crne Gore.

VIII. PRELAZNE I ZAVRŠNA ODREDBA

Postupci po pritužbama

Član 35

Postupci po pritužbama koje se odnose na diskriminaciju podnešenim prije stupanja na snagu ovog zakona okončaću se u skladu sa propisima koji su se primjenjivali do dana stupanja na snagu ovog zakona.

Podzakonski akti

Član 36

Podzakonski akt iz člana 33 stav 3 ovog zakona donijeće se u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Usklađivanje podzakonskog akta

Član 36a

Podzakonski akt iz člana 33 stav 3 ovog zakona, uskladiće se sa ovim zakonom u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Prestanak važenja odredbe zakona

Član 36b

Danom stupanja na snagu ovog zakona prestaje da važi član 108 Zakona o izmjenama i dopunama zakona kojima su propisane novčane kazne za prekršaje Službeni list CG, br 40/11).

Stupanje na snagu

Član 37

Ovaj zakon stupa na snagu osmog dana od dana objavljivanja u "Službenom listu Crne Gore".

MNE - 2014/1

Predstavka

O samoj predstavci

Ova predstavka je zvanični pravni dokument i može uticati na vaša prava i obaveze. Molimo vas da slijedite uputstva navedena u Uputstvu za ispunjavanje predstavke. Provjerite da li ste popunili sva polja koja se mogu primijeniti na vaš slučaj i da li ste dostavili sva dokumenta od značaja za vaš predmet.

Upozorenje: ako predstavka bude nepotpuna, neće biti prihvaćena (vidjeti pravilo 47 Poslovnika Suda). Posebno obratite pažnju na to da pravilo 47 stav 2 (a) propisuje da bi: "sve informacije koje se odnose na stav 1 (d) do (f) [izjave o činjenicama, navodnim povredama i informacije o ispunjenosti kriterijuma prihvatljivosti] koje su navedene u odgovarajućem dijelu predstavke trebalo da budu dovoljne da Sud može utvrditi suštinu i vrstu predstavke bez uvida u druga dokumenta."

Kodirana naljepnica

Ako ste već dobili kodirane naljepnice od Evropskog suda za ljudska prava, molimo vas da jednu naljepnicu ovdje zalijepite.

Pozivni broj

Ako već imate referentni broj iz Suda vezano za ove pritužbe, molimo vas da ga ovdje navedete.

A. Podnosilac predstavke (pojedinaac)

Ovaj dio popunjavaju isključivo individualni podnosioci predstavke. Ako je podnosilac predstavke organizacija, molimo vas da predete na odjeljak B.

1. Prezime

2. Ime (imena)

3. Datum rođenja

D	D	M	M	G	G	G	G

 npr. 27/09/2012

4. Državljanstvo

5. Adresa

6. Telefon (uklj. međunarodni pozivni broj)

7. E-mail adresa (ako postoji)

8. Pol

- ☐ muški
☐ ženski

B. Podnosilac (Organizacija)

Ovaj odjeljak popunjavaju samo organizacije, NVO, udruženja ili druga pravna lica.

9. Naziv

10. Registarski broj (ako postoji)

11. Datum registrovanja ili osnivanja (ako postoji)

D	D	M	M	G	G	G	G

 npr. 27/09/2012

12. Djelatnost

13. Registrovana adresa

14. Telefon (uklj. međunarodni pozivni broj)

15. E-mail adresa

C. Punomoćnik (punomoćnici) podnosioca predstavke

Ako podnosilac predstavke nema punomoćnika, molimo vas da pređete na odjeljak G.

Osoba koja nije pravnik /osoba koja je zaposlena u organizaciji

Molimo vas da popunite ovaj dio predstavke ako predstavljate podnosioca predstavke a *niste pravnik*.

U poljima ispod objasnite u kom svojstvu predstavljate podnosioca predstavke ili, pak, navedite svoju povezanost ili zvaničnu funkciju, ako predstavljate neku organizaciju.

16. Svojstvo / povezanost / funkcija

17. Prezime

18. Ime (imena)

19. Državljanstvo

20. Adresa

21. Telefon (uklj. međunarodni pozivni broj)

22. Faks

23. Email

Pravnik

Molimo vas da popunite ovaj dio predstavke ako predstavljate podnosioca predstavke *kao pravnik*.

24. Prezime

25. Ime (imena)

26. Državljanstvo

27. Adresa

28. Telefon (uklj. međunarodni pozivni broj)

29. Faks

30. Email

Punomoćje

Potpisivanjem punomoćja u nastavku podnosilac predstavke ovlašćuje punomoćnika da ga zastupa u ovom predmetu (vidjeti Uputstvo za popunjavanje predstavke).

Ovim ovlašćujem navedenu osobu da me zastupa u postupcima pred Evropskim sudom za ljudska prava, a u vezi s mojom predstavkom podnijetom prema članu 34 Konvencije.

31. Potpis podnosioca predstavke

32. Datum

D	D	M	M	G	G	G	G

npr. 27/09/2012

D. Država/države protiv koje/kojih se predstavka podnosi

33. Označite državu odnosno države protiv kojih se podnosi predstavka

☐ ALB - Albanija	☐ ITA - Italija
☐ AND - Andora	☐ LIE - Lihtenštajn
☐ ARM - Jermenija	☐ LTU - Litvanija
☐ AUT - Austrija	☐ LUX - Luksemburg
☐ AZE - Azerbejdžan	☐ LVA - Latvija
☐ BEL - Belgija	☐ MCO - Monako
☐ BGR - Bugarska	☐ MDA - Moldavija
☐ BIH - Bosna i Hercegovina	☐ MKD - "Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija"
☐ CHE - Švajcarska	☐ MLT - Malta
☐ CYP - Kipar	☐ MNE - Crna Gora
☐ CZE - Češka Republika	☐ NLD - Holandija
☐ DEU - Njemačka	☐ NOR - Norveška
☐ DNK - Danska	☐ POL - Poljska
☐ ESP - Španija	☐ PRT - Portugal
☐ EST - Estonija	☐ ROU - Rumunija
☐ FIN - Finska	☐ RUS - Ruska Federacija
☐ FRA - Francuska	☐ SMR - San Marino
☐ GBR - Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Sjeverne Irske	☐ SRB - Srbija
☐ GEO - Gruzija	☐ SVK - Slovačka
☐ GRC - Grčka	☐ SVN - Slovenija
☐ HRV - Hrvatska	☐ SWE - Švedska
☐ HUN - Mađarska	☐ TUR - Turska
☐ IRL - Irska	☐ UKR - Ukrajina
☐ ISL - Island	

Predmet predstavke

Sve informacije koje se odnose na činjenice, pritužbe i ispunjenost zahtjeva po pitanju iscrpljivanja domaćih pravnih lijekova, kao i roka od 6 mjeseci koji je utvrđen članom 35. stav 1 Konvencije, moraju biti detaljno izložene u ovom dijelu predstavke (odjeljci E., F. i G.) (pravilo 47. stav 2 (a)). Podnosilac predstavke može dopuniti ovu informaciju prilaganjem dodatnih detalja uz predstavku. Takva dodatna objašnjenja ne smiju biti obimnija od 20 strana (pravilo 47. stav 2 (b)); ovo ograničenje broja strana ne odnosi se na kopije prateće dokumentacije, kao ni na kopije odluka.

E. Izjava o činjenicama

34.

Izjava o činjenicama (nastavak)

35.

Izjava o činjenicama (nastavak)

36.

7/11

37. Član(ovi) na koji/e se pozivate

Objašnjenje

G. Molimo vas da za svaku pritužbu potvrdite da ste iskoristili raspoložive i efikasne pravne lijekove u dotičnoj državi uključujući i žalbe, te da navedete datum donošenja, kao i datum dostavljanja konačne domaće odluke. Ovo je potrebno kako biste dokazali da ste se pridržavali roka od šest mjeseci.

[illegible]

9/11

☐ Da

☐ Ne

☐ Da

☐ Ne

This is a blank sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines, typical of notebook paper. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There is no handwriting or other markings on the paper.

☐ Da

☐ Ne

[illegible]

I. Spisak pratećih dokumenata

Treba priložiti potpune i čitke *kopije* svih dokumenata.

Nijedan dokument vam neće biti vraćen. Stoga je u vašem interesu da dostavite kopije, a ne originale.

OBAVEZNO uradite sljedeće:

- morate složiti dokumenta po pravilnom redoslijedu prema datumu i postupku;
- morate pravilno numerisati stranice;
- dokumenta **NE SMIJETE** spajati spajalicom, povezivati ih ili lijepiti.

45. Molimo vas da u nastavku navedete dokumenta po hronološkom redoslijedu uz sažet opis.

1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	
7.	
8.	
9.	
10.	
11.	
12.	
13.	
14.	
15.	
16.	
17.	
18.	
19.	
20.	
21.	
22.	
23.	
24.	
25.	

11/11

Imate li dodatne komentare vezane za vašu predstavku?

46. Komentari

Ovim izjavljujem da su, prema mojim saznanjima i uvjerenju, podaci koje sam naveo/navela u ovoj predstavi tačni.

47. Datum

npr. 27/09/2012

Podnosilac (podnosioci) predstavke ili njegov/njen punomoćnik (punomoćnici) moraju se potpisati u naznačenom polju.

48. Potpis (potpisi) ☐ Podnosilac/podnosioci ☐ Punomoćnik/punomoćnici (obilježite odgovarajuće polje)

[illegible]

Ako ima više podnositelja predstave ili više punomoćnika, molimo vas da nam dostavite ime i adresu samo jedne osobe sa kojom će Sud komunicirati.

49. Ime i adresa ☐ Podnositelja predstave / ☐ Punomoćnika (obilježite) odgovarajuće polje

The Registrar
European Court of Human Rights
Council of Europe
67075 STRASBOURG CEDEX
FRANCE

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-86-85803-16-1
COBISS.CG-ID 24919056